

სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამა

სამოქალაქო საზოგადოება
„პარლების რეკოლუციის“ შემდეგ:
ახალი პერსპექტივები და გამოწვევები

C I P D D
თბილისი
2004

სერიის რედაქტორები გია ნოდია, დავით ლოსაბერიძე

გამოცემა განხორციელდა ფონდ ქორდეიდისა (ჰოლანდია) და აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს (USAID) მხარდაჭერის შედეგად, საერთაშორისო განვითარების სააგენტოსა და ორგანიზაცია გადავარჩინოთ ბავშვები (Save the Children) შორის დადებული N 114-A-00-02-00140-00 თანამშრომლობის შეთანხმების ფარგლებში. აქ გამოთქმული მოსაზრებები ეკუთვნით ავტორებს და შეიძლება არ გამოხატავდეს USAID-ის ან Save the Children-ის შეხედულებებს.

Civil Society after the “Revolution of Roses”: New Prospects and Challenges
– Ghia Nodia, David Losaberidze (ed.),
Caucasus Institute for Peace, Democracy and Development, 2004

This publication was made possible through support provided by Cordaid Foundation (the Netherlands), and by the US Agency for International Development (USAID) under the terms of Cooperative Agreement No. 114-A-00-02-00140-00 between USAID and Save the Children. The opinions expressed herein are those of the authors and do not necessarily reflect the views of USAID or Save the Children.

ISBN 99928-37-27-6

გამომცემელი – მშვიდლობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი

თბილისი, მერაბ ალექსიძის 1, ტელ. 334081, ფაქსი 334163

შინაარსი

შესავალი	5
----------------	---

დისკუსია: გია ნოდია, ლევან ბერძენიშვილი, დავით ლოსაბერიძე, ნიკო მელიქაძე, გელა ნიკოლეიშვილი, დავით დარჩიაშვილი, ნანა კაკაბაძე, ივლიანე ხაინდრავა, გოგი ხუციშვილი, მიხეილ მირზიაშვილი, ლანსელოტ ფლეტჩერი, მაია სვიჩია, პაატა ზაქარეიშვილი, ალექსანდრე რუსეცკი, ავთანდილ ჯოხაძე, სოზარ სუბარი, ზაურ ხალილოვი, ლელა ხომერიგი, მარინა მიქიაშვილი, გიორგი გიჟიმყრელი, ირინა ხანთაძე.....	7
--	---

ძირითადი გამომსვლელები:

გია ნოდია	53
ლევან ბერძენიშვილი	64
დავით ლოსაბერიძე	71
თენგიზ შერგელაშვილი	77
ლელა ხომერიგი	80

Summary	84
---------------	----

შესავალი

ეს ბროშურა მომზადდა საჯარო დისკუსიის საფუძველზე, რომელიც 2003 წლის 28 ნოემბერს სასტუმრო „მარიოტში“ ჩაატარა მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიურმა ინსტიტუტმა.

დისკუსია უშუალოდ შედგა საქართველოში 2003 წლის ნოემბერში განვითარებული პროცესების შემდეგ, რაც „ვარდების რევოლუციის“ სახელით იქნა მონათლული. მისი ძირითადი თემა იყო მესამე სექტორის როლი ამ პროცესებში, ასევე მისი სამომავლო გეგმები თუ განვითარების პერსპექტივები ახალ რეალობაში.

დისკუსია გაიმართა სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამისა და კავკასიური ინსტიტუტის საჯარო დისკუსიების პროგრამის ფარგლებში. ის რიგით მეხუთეა არასამთავრობო ორგანიზაციების წინაშე მდგარი პრობლემებისადმი მიძღვნილ დისკუსიათა ციკლიდან.

სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამა დაფინანსებულია აშშ საერთაშორისო დანვითარების სააგენტოს მიერ. მისი მიზანია ხელი შეუწყოს საქართველოში მესამე სექტორის შემდგომ განვითარებას, მისი საქმიანობის (მართვა, ფინანსები, საზოგადოებასთან ურთიერთობა, სამოქალაქო ინტერესების დაცვა) ხარისხობრივ გაუმჯობესებას და მდგრადი განვითარებისათვის აუცილებელი პირობების ჩამოყალიბებას.

პროგრამას ახორციელებს კოალიცია, რომლის შემადგენლობაშიც შედის:

- ამერიკული ორგანიზაცია Save the Children - Georgia,

ექვსი ქართული არასამთავრობო ორგანიზაცია:

- მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტი,
- პარტნიორები-საქართველო,
- სამოქალაქო განვითარების ცენტრი „ალტერნატივა“,
- სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტი,
- საქართველოს გაეროს ასოციაცია,
- საქართველოს სტრატეგიული კვლევებისა და განვითარების ცენტრი.

ამას გარდა პროგრამა ითვალისწინებს არასამთავრობო ორგანიზაციათა ფართო სპექტრის ჩართვას იმპლემენტაციის პროცესში და მათ ტექნიკურ და ფინანსურ ხელშეწყობას.

მშვიდობის, დემოკრატიისა და განვითარების კავკასიური ინსტიტუტის საჯარო დისკუსიების პროგრამის მიზანია საზოგადოებრივად მნიშვნელოვანი

საკითხების განხილვის ხელშეწყობა და საზოგადოებრივ აზრზე ზემოქმედება. ეს პროგრამა ძირითადად ფინანსდება ფონდ *კორდეიდის* (ჰოლანდია) დახმარებით.

შეხვედრაში მონაწილეობდნენ არასამთავრობო ორგანიზაციების, პოლიტიკური პარტიებისა და საზოგადოების წარმომადგენლები.

დისკუსია არ წარმართულა ამ სერიისთვის ჩვეული ფორმატით, როდესაც ჯერ ხდებოდა ოთხი წინასწარ მომზადებული მოხსენების პრეზენტაცია, ხოლო შემდეგ ამ უკანასკნელის საფუძველზე იმართებოდა დისკუსია. ამჯამად, საკითხის განსაკუთრებული აქტუალობიდან და ქვეყანაში მომდინარე პროცესებზე სწრაფი რეაგირების ინტერესიდან გამომდინარე, წინასწარ მომზადებული მოხსენებები არ ყოფილა, თუმცა, რამდენიმე მოკლე სტატია მოგვიანებით მომზადდა.

ჩვენ არ შეგვიცვლია კამათის მონაწილეთა გამოსვლები; ვეცადეთ შეგვენარჩუნებინა ის განწყობა, რომელიც შეხვედრისას სუფევდა. შეიძლება ითქვას, დისკუსიის მსვლელობაში დაფიქსირდა საზოგადოების პირველი – და საკმაოდ არაერთგვაროვანი – რეაქციები „ვარდების რევოლუციაზე“. კავკასიური ინსტიტუტის სახელით დიდ მადლობას ვუხდით დისკუსიის ყველა მონაწილეს.

დისკუსია

გია ნოდია – საქართველოში ადამიანები სხვადასხვაგვარად აფასებენ მომხდარ მოვლენებს. მაგრამ ალბათ საერთო აზრს გამოვხატავ, თუ ვიტყვი, რომ კარგია, რომ ყველაფერი მშვიდობიანად დამთავრდა. არც ის უნდა იყოს საკამათო, რომ რაღაც მნიშვნელოვანი შეიცვალა და, კერძოდ, რაღაც მნიშვნელოვანი მოხდა სამოქალაქო საზოგადოების განვითარების პროცესში. ჩვენი მიზანი არ არის იმის პოლიტიკური ანალიზი, თუ რა შეიცვალა, როგორი ქვეყანაა საქართველო დღეს, თუმცა ეს თავისთავად მნიშვნელოვანი თემაა. ამ შეხვედრის მიზანი უფრო კონკრეტულია: მომხდარი მოვლენების ფონზე ვილაპარაკოთ იმის შესახებ, თუ როგორი იყო ჩვენი, როგორც სამოქალაქო საზოგადოების აქტორების, როლი მომხდარ მოვლენებში და როგორი იქნება და უნდა იყოს ჩვენი როლი და პოზიცია შექმნილ რეალობაში.

ჩვენი ჩანაფიქრით, დღევანდელი შეხვედრით უნდა დავიწყოთ საუბარი იმაზე, საჭიროა თუ არა რაიმე ცვლილებები მესამე სექტორის საქმიანობასა და სტრატეგიებში, ხოლო თუ საჭიროა, მაშინ რაში უნდა მდგომარეობდეს ის.

რა კონკრეტული საკითხები უნდა განვიხილოთ დღეს? დისკუსიისთვის ბიძგის მისაცემად სახელდახე-

ლოდ წინასწარ შემოგთავაზებთ რამდენიმე თემას, რომელიც ალბათ წინასწარ მიიღეთ:

- „წინარეკოლუციურმა“ სიტუაციამ გამოიწვია ცხარე კამათი და კონფლიქტები მესამე სექტორის შიგნით არასამთავრობოთა „პოლიტიკური ნეიტრალიტეტის“ თუ მეტი პოლიტიზაციის მომხრეთა შორის. ნიშნავს თუ არა ეს, რომ დღეს უშუალო პოლიტიკური ბრძოლისგან დისტანცირების ადრინდელ პოლიტიკას დავუბრუნდებით?
- 90-იან წლებში ჩამოყალიბდა ხელისუფლებასთან თანამშრომლობითი და კონფორტაციული დამოკიდებულების ერთგვარი შეხამების პრაქტიკა. როგორი იქნება ჩვენი ურთიერთობა ახალ ხელისუფლებასთან იმ ფონზე, როდესაც ბევრი მათგანი „რეკოლუციის“ პერიოდში მათი ფაქტიური პოლიტიკური მოკავშირე იყო? ვინ იყისრებს ახალი ხელისუფლების გამკონტროლებლის და „უოჩლოვის“ ფუნქციას?
- ახალ ხელისუფლებას, საგარაუდოდ, ექნება კომპეტენტური ადამიანური რესურსების პრობლემა, და არსებობს მოლოდინები, რომ ის კადრების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან წყაროდ მესამე სექტორსაც აღიქვამს. ასეა თუ

არა ეს, და რას უქადის ეს მესამე სექტორს?

- ესეც რომ არ იყოს, სამოქალაქო საზოგადოების ადამიანური რესურსები საკმაოდ შეზღუდულია. რა არის ის პრიორიტეტული ამოცანები, რაზეც ისინი ახალ სიტუაციაში უნდა მივმართოთ?
- სავარაუდოა, რომ ახალ სიტუაციაში დონორები თავისი სტრატეგიების გადაზრებას დაიწყებენ – და რჩევებისთვის ისევ ჩვენ მოგვმართავენ. რა უნდა ვურჩიოთ?

მაგრამ სრულიადაც არ მინდა იმის თქმა, რომ შეხვედრის თემატიკა მხოლოდ ამ თემებით უნდა შემოიფარგლოს. ამით ვამთავრებ ჩემს შესავალ გამოსვლას და შემდეგ ვიმუშავებთ თავისუფალი დისკუსიის რეჟიმში.

პირველ სიტყვას ვაძლევ ლევან ბერძენიშვილს.

ლევან ბერძენიშვილი – რა ვითარებაში ვართ ახლა? მოვლენები ძალიან სწრაფად ვითარდება. შთაბეჭდილება ისეთია, რომ ის ზამბარა, რომელიც შეკუმშული იყო, გაიშალა და მოვლენებმა მიიღეს უფრო მეტი აჩქარება და სისწრაფე, ვიდრე ჩვეულებრივი ადამიანი არის შეგუებული. ამიტომ ძნელია ვითარების შეფასება. მდგომარეობა გამოიცვლება ამ დღეებშიც და ამ თვეებშიც.

უპირველეს ყოვლისა, უნდა აღინიშნოს, რომ სამოქალაქო საზოგადო-

ებამ ამ პროცესებში სერიოზული მონაწილეობა მიიღო. მე აღარ გავიმეორებ იმას, რაზეც ბატონი გია ლაპარაკობდა, რომ ჩვენს დისკუსიებში მიმდინარეობდა იმაზე მსჯელობა, თუ როგორი უნდა იყოს სამოქალაქო საზოგადოების მონაწილეობა პოლიტიკური პროცესებში. მე შევეხები იმ ნაწილს ამ მონაწილეობისას, რომელსაც მისჯილი ჰქონდა ეს მონაწილეობა თავისი არსიდან გამომდინარე, მაგალითად, ისეთ სტრუქტურებს, როგორიც იყო IFES, სამართვლიანი არჩევნები და ა.შ. მათ არ შეეძლოთ არ მიეღოთ მონაწილეობა პოლიტიკური პროცესებში, რადგანაც მათთვის ეს აუცილებელი იყო, განსხვავებით იმ არასამთავრობო ორგანიზაციებისაგან, ვისთვისაც პოლიტიკური პარტიებთან ერთად გავლა და თანამშრომლობა სერიოზულ კითხვის ნიშანს დაუსვამდა მომავალს.

არ მინდა პერსონალიებს შევეხო, მაგრამ ერთი-ორი სახელი, ბუნებრივია, შეიძლება დასახელდეს. მაგალითისათვის ავიღოთ ისეთი სერიოზული ინსტიტუტი, როგორიცაა სამართლიანი არჩევნები – ძველი და ახალი კოცეფციებით. რას ნიშნავდა ეს ორგანიზაცია უწინ? ადრე ეს ორგანიზაცია ნიშნავდა *ევთო*-ს ქართველ მოადგილეს, რომელიც არჩევნებიდან 5-6 თვის შემდეგ *ევთო*-ზე უფრო მსუბუქ შეფასებას გააკეთებდა. ამიტომ ის არ იყო არანაირად პატივსაცემი ორგანიზაცია, თუმცა იქ მხოლოდ პატივსაცემი ხალხი მუშაობდა. მაგრამ მას არანაირი ფუნქ-

ცია არ ჰქონდა; მისი შეფასება ხელისუფლებისათვის არაფერს ნიშნავდა და გარწმუნებთ, არც ერთ გამყალბებელს არ ანადვლებდა სამართლიანი არჩევნების დასკვნა

ამჟამად სამართლიანი არჩევნები პროცესის სხვა ტიპის მონწილეა. დღევანდელი პოზიცია ერთადერთი შესაძლო პოზიციაა; მანამდე არსებული აკადემიური ინსტიტუტცია კი, სინამდვილეში, არჩევნების შელამაზების და უკანონობის დაკანონების შესანიშნავი საშუალება იყო. არჩევნების ლეგიტიმაციაში უკეთ მონაწილეობს ის ორგანიზაცია, რომელიც აცხადებს, რომ არჩევნები ჩატარდა ძალიან სერიოზული დარღვევებით და ამის ასე მოთმენა არ შეიძლება. ესაა მთავარი. ეს არის პოზიცია, პროზა კი არის ის, რომ არჩევნები ჩატარდა. ამ ორგანიზაციის ბიოგრაფიაში განვლილი პერიოდი სასახელო წლებად არ შევა, მხედველობაში მაქვს მთელი ის წიგნები, რაც ამ ორგანიზაციამ აქამდე გამოცა. სამაგიეროდ, ისტორიაში სერიოზულად შევა ის, რაც მან ახლა გააკეთა.

ეს ერთი პასუხია ჩვენს კითხვაზე. არჩევნებში არასამთავრობოების მონაწილეობა უნდა იყოს ისეთი, როგორიც ამ არჩევნებზე განხორციელდა. ჩემთვის საამაყოა, რომ ზურა ჭიაბერაშვილი ერთხელ ეკუთვნოდა იმ პოლიტიკურ ძალას, რომელსაც მეც ვეკუთვნი. ასეთი პოლიტიკური წარსულის მქონე პირმა შეძლო არა-პოლიტიკური საქმის გაკეთება და ეს ეჭვს არსად არ იწვევს.

არა მგონია, საკამათო იყოს სამართლიანი არჩევნების ქცევა – მან ჯერ დარღვევები უნდა დააფიქსიროს და შემდეგ იბრძოლოს იმისათვის, რომ ასეთი რამე აღარ განმეორდეს. თუ ვინმეს მოეჩვენება, რომ ეს მძიმე პოზიციაა და ლამის პროკურორადაც გამოდის, როდესაც საქმე შეაქვს სასამართლოში, მე მიმაჩნია, რომ ის თავის საქმეს სწორად ასრულებს. რაც შეეხება, ცსკ-ს და იმას, თუ რა ბედი ელის მას, მე მგონი, ყველას აქვს ამ ქვეყანაში არჩევანი. ყველამ იცის, რომ დაწერილი კანონი არსებობს და ყველა გრძნობს, რომ არავის ამ ქვეყანაში უკანასკნელი წლების მანძილზე იმდენი არ დაუშავებია ჩვენი საზოგადოებისათვის, როგორც ცსკ-ში ვიღაც შემთხვევითმა ადამიანებმა დაამავეს.

როგორია სამოქალაქო სექტორის პასუხისმგებლობა ცსკ-ის გამო? ვთქვათ პირდაპირ: ცსკ-ის თავმჯდომარე სარგებლობდა სამოქალაქო სექტორის საკმაოდ რბილი დამოკიდებულებით. არ დანგრეულა ქვეყანა, როდესაც ევროპულმა სტრუქტურებმა წარმოადგინეს ცსკ-ის თავმჯდომარეობის კანდიდატები. საქართველომ ერთი ომბუდსმენი რაღაცნაირად გადაიტანა და მეორე, იმიტომ რომ ქალი იყო, მისადები აღმოჩნდა ჩვენთვის, რადგანაც რამდენიმე შემთხვევაში გამოავლინა სამოქალაქო სიმტკიცე. თვალი დავხუჭეთ იმაზე, რომ ეს ძალიან საეჭვო კანდიდატი გახლდათ ამ თანამდებობისათვის. მე,

მაგალითად, თუ ვინმე მკითხავდა, ნამდვილად ვუპასუხებდი იმას, თუ როგორ ეშლებათ ევროპულ სტრუქტურებს და რატომ ეშლებათ. ჯერ ერთი, უაზრობა იყო, როდესაც მათ პრეზიდენტს წარუდგინეს სამი კანდიდატი; ყველამ იცოდა, რომ დათო უსუფაშვილს შევარდნაძე ამ თანამდებობაზე არ დანიშნავდა, ხოლო როგორი იქნებოდა არჩევანი, ვის გაწირავდა ხელისუფლება იმისათვის, რომ ცუდად მოქცეულიყო, ვახტანგ ხმალაძეს თუ ნანა დევდარიანს, ესეც არ იყო ძალიან დიდი პრობლემა. ამიტომ, ნანა დევდარიანის დანიშვნის დროს სამოქალაქო პასიურობა, ასევე პოლიტიკური პასიურობა, მათ შორის იმ ძალებისაგან, რომელთაც აქტიურობა მოეთხოვებოდათ, პასუხსაგები მომენტი იყო. ნახევარი სიმართლე არ მოგვიტანდა სასურველ შედეგს; და აი აღმოვჩნდით სიტუაციაში, როცა შესაძლოა სასამართლომ თქვას, რომ ის ერთ-ერთი ყველაზე დიდი კრიმინალია ამ ქვეყნის ისტორიაში და ძალიან საწყენია, რომ ჩვენ გაჯარდეთ და ომბუდსმენად ვივუეთ ადამიანი, რომელმაც ასეთი არჩევნები ჩაატარა. სამოქალაქო სექტორისათვის ეს სერიოზული სილის გალაწეებაა. ჩვენი წრიდან წასული ადამიანი, სინამდვილეში, აღმოჩნდა სერიოზული დამრღვევი და, ბოლოს და ბოლოს, ამას თან ახლდა ცინიზმი, რომელიც გრძელდება დღესაც. მე არ ვიცი, არის თუ არა ტრიბუნები საქართველოში იმისათვის, რომ სიმართლე

ითქვას, მაგრამ თუ უნივერსიტეტის ჟურნალისტიკის ფაკულტეტის კათედრის გარდა ადგილი არ არის საქართველოში სიმართლის სათქმელად, მაშინ ცუდად ყოფილა ჩვენი და სამოქალაქო სექტორის საქმე. ჩვენ გვაქვს ორი მაგალითი: კარგი მაგალითი სამართლიანი არჩევნების მხრიდან და ძალიან ცუდი მაგალითი ომბუდსმენის აპარატისა და იმ ორგანიზაციების მხრიდან, რომელთაც ეს ეხებოდათ და რომელთაც სიმართლე უნდა ეთქვათ.

მესამე, რა მოვიპოვეთ სამოქალაქო თვალსაზრისით? კარგიც და ცუდიც სამოქალაქო სექტორში იყო, არის და იქნება. მე ვეთანხმები იმ პოზიციას, რომ სამოქალაქო სექტორი ერთიანი არ უნდა იყოს და ამ შეცდომას ჩვენ არ დაუშვებთ. ახლა, როდესაც პოლიტიკური ძალები დაიწყებენ სამოქალაქო სექტორის გამოყენებას ადამიანური თუ სხვა რესურსების თვალსაზრისით, მაინტერესებს, როგორ განვითარებას პოვეს ეს პროცესი? არავის აქვს უფლება დაუშალოს ადამიანს დაიკავოს ესა თუ ის თანამდებობა. უნდა დაგარწმუნოთ, რომ ეროვნული ბიბლიოთეკა სახელმწიფო დაწესებულება არის მხოლოდ ქალაქში და იქ მე ვერასოდეს დავინახე სახელმწიფო. ვწუხვარ, როცა მესმის, რომ პირველი, რაც შეტყვის საგანია, არის წიგნი და ცოდნა. მაგალითად, გადამდგარი პრეზიდენტი მას, როგორც მთავარ დამნაშავეს, ასახელებს: მაგათო გამოცდილება არა აქვთო, მაგათ წიგნი აქვთ მხოლოდ და

ცოდნაო. დავუტოვოთ შევარდნაძეს შეფასება, ვის რა ცოდნა აქვს, მაგრამ ფაქტია, რომ შეტყევის ობიექტი ამ ქვეყანაში ყოველთვის განათლება, წიგნი, წიგნიერება ხდება. სამოქალაქო სექტორი იმის გამო არის დაწუნებული, რომ იქ რაღაც ღირებულებები გააჩნიათ, რომელიც პოლიტიკოსებს მხოლოდ პოლიტიკური ამოცანების გადაწყვეტის დროს შეიძლება ჰქონდეთ.

კიდევ ერთი რამ, რაც მინდოდა მეთქვა; ეს არის გაფრთხილება ჩვენი პოლიტიკური ლიდერების მიმართ. ქვეყანაში შეიძლება ბევრი რამ მოხდეს, მაგრამ კომპრომისების ხელოვნება არის პოლიტიკა და ახლა ამ კომპრომისებში შესაძლებელია ვიპოვოთ დამნაშავეები. მე გარწმუნებთ, რომ ეს დამნაშავეები შეიძლება აღმოჩნდნენ: კმარა (უკვე ისმის ასეთი ნოტები – ვის რა უფლება აქვს, ვის არა აქვს ამის უფლება). მაგალითად, ქვეყანაში სერიოზულად ირჩევა საკითხი, აქვს თუ არა ადამიანს უფლება მოიპაროს ფული. მე მაინტერესებს, როგორ შეიძლება ადამიანს მისცე ისეთი გარანტიები, როგორიც უნივერსიტეტის რექტორს მისცეს. რა გარანტიებზეა საუბარი: როდესაც პროკურატურაში აღიძვრება საქმე, კაბინეტიდან მოპარული 200 ათასი დოლარი დაუბრუნდება ქვეყანას უკან და დამნაშავეს ეპატიება? მე არ მესმის ამგვარი რამ. მაგრამ სამოქალაქო სექტორი ასეთ რამეს ვერ დაუშვებს და ხმის ჩაყმენდას არ აპირებს. არსად არ წასულა ჩვენი მესხიერება

– რომელიდაცა პოლიტიკური ძალა მოვიდა ლოზუნგით – საქართველო შევარდნაძის გარეშე, საქართველო აბაშიძის გარეშე. ახლა იმის გამო, რომ ასეთია სახელმწიფოებრივი ინტერესები, ირკვევა, რომ ლოზუნგის მეორე ნაწილი სწორი არ იყო. მე მინდა გაფრთხილების სახით ვთქვა, სიმართლე მდგომარეობს იმაში, რომ საქართველო უნდა იყოს არა მარტო შევარდნაძის, აბაშიძის და აბაშიძეზმის გარეშე, ფეოდალიზმის გარეშე, არამედ საქართველო შეიძლება აღმოჩნდეს დღევანდელი ლიდერების გარეშეც, თუკი სერიოზულად განიხილება საქმე, რომ პოლიტიკურ ინტერესს შეეწიროს ესა თუ ის მიმდინარეობა, მაგალითად, კმარა. შესანიშნავი იქნებოდა, საქართველოს მთლიანობის გულისათვის, დათო ბერძენიშვილი დაეპატიმროთ და აჭარას გადაცემთ. შესაძლოა საზოგადოებამ ეს მოითხოვოს. მე, მაგალითად, სამშობლოს ინტერესებისათვის, თუ ეს ასეა გაგებული, ასეთი მსხვერპლისათვის მზად არა ვარ. პირადად არ ჩავბარდები არც ერთ ხელისუფლებას, არც ბათუმში და არც თბილისში. როდესაც უკან დახვევის ნაბიჯები იდგმება, სამოქალაქო სექტორი თავის ადგილას უნდა დარჩეს და ჩვენ მინიმალურად უნდა მივაწოდოთ კადრები ახალ ხელისუფლებას, სადაც ეს საჭიროა. ახალი დანიშვნებით აჩვენეს, რომ ყველაზე მძიმე ადგილებში ჰყოლიათ კადრები და კულტურის მინისტრს რამენარიად იპოვიან. არანაირი საჭიროება არც კულტურის, არც გა-

ნათლების სამინისტროსი ქვეყანაში ჯერ არ ჩანს და თუ რამე შეიცვლება, ვნახოთ.

ჩვენთვის მთავარი იდეაა, შევინარჩუნოთ სექტორი. ნუ მივეცემით ეიფორიას, რომ რა მაგრები ვართ და ეს რა ვქენით. ნურავის მივეცემთ საშუალებას, რომ, რაც წლების განმავლობაში აკეთა ჩვენმა სექტორმა, ფონდებმა, პრესამ, ან ახალგაზრდა ბავშვებმა, *კმარაში* რომ არიან, ეს ყველაფერი ერთი-ორი ან ხუთი კაცის გასაკეთებელი გახდეს და არ დაგვემართოს ისე, რომ 90%-ით აგვირჩიონ ახალი პრეზიდენტი. ამას შედეგად რა მოჰყვება, ყველამ კარგად ვიცით. ბოლოს და ბოლოს, პერსონალურად დავინახეთ, ვინ არის მიხეილ სააკაშვილი. ვისაც ეჭვი ჰქონდა, გაეცა სერიოზული პასუხი: ჩვენ წინაშე არის პასუხიმგებლობის მქონე, ახალგაზრდა, ენერგიული, გაუკაცი კაცი. ამას ყველაფერს უნდა მიებას უამრავი სხვა თვისება, რომელთაც ერთად ქვეყნის მართვა ჰქვია. ამაში სამოქალაქო სექტორი, თუ იქნება წესიერი და პატიოსანი, და თუ არ დაწვება პირველი არსივით, დიდ როლს ითამაშებს. ასე რომ, ჩვენ გვაქვს შანსი, ვარდების რევოლუციამ ააყვავოს მესამე სექტორიც. ასევე გვაქვს შანსი, რომ გავიფანტოთ, ნაწილი დავუდგეთ პოლიტიკოსებს, მეორე ნაწილი კი ჩავქოლოთ, ვესროლოთ ტელეკომპანიებს, აკრძალოთ, დავხუროთ და ა.შ.

ყველას ესმის, რომ როგორ უსიამოვნოდაც არ უნდა გამოიყურებოდეს რომელიმე არხი, გაზეთი, პირველივე სიგნალი მიმართული პრესის წინააღმდეგ, ეს არის სიგნალი მიმართული ჩვენ წინააღმდეგ, სიმართლის წინააღმდეგ. ჩვენ შეიძლება ვურჩიოთ, რომ ცოტა ხანი თავი შეიკავონ ტელევიზიებში შესვლისაგან, რადგანაც თვითონ ამ სისტემაში არის სერიოზული კორუფცია და, ბოლოს, წინადადება შემომაქვს, თუ იქნება დაპატიმრებებზე ლაპარაკი, წინასწარ გამოაცხადონ დიდი ამნისტია, და მერე, ვინც რამდენს იმსახურებს, ის მიუსაჯონ. მთავარია, ვიცოდეთ მყარად, რომ ციხეებში ტყუილად არავინ ჩაჯდება. დიდი ამნისტიის იდეა წინ უნდა უსწრებდეს დიდი სასამართლოების იდეას; არ უნდა დაგვაფიქვდეს, რომ პროკურორები, რომლებიც დააპირებენ ვინმეს საქმის გამოძიებას, პირველები არიან დასაპატიმრებელნი. არავინ დარჩა ამ ქვეყანაში სამოქალაქო სექტორის გარდა, ვისაც აქვს სხვების დაპატიმრების მორალური უფლება. ცსკ-ის საკითხიც ამგვარად დგას. ჩვენ გვინდა ხმამაღლა ვუთხრათ მათ, რაც ჩაიდინეს, თორემ არავის აინტერესებს, რომ ციხის კარებზე იაროს და ისე მოინახულოს ყოფილი მეგობარი.

დავით ლოსაბერიძე – ბევრს საუბრობდნენ ამ მოვლენების დროს მესამე სექტორის (მე შეგნებულად არ ვახსენებ სამოქალაქო საზოგადოებას, რადგანაც არ ვსაუბრობ არც პოლი-

ტიკურ პარტიებზე და არც მასმედიაზე), არასამთავრობო ორგანიზაციების როლზე. დამეთანხმებით, რომ დისკუსიაში გამოიკვეთა ორი მიმართულება, ასე ვთქვათ, ნარცისისტული და მაზოხისტური.

პირველის მიხედვით, მესამე სექტორი აღმოჩნდა მაჩანჩალა. პოლიტიკურმა ძალებმა წაიყვანეს პროცესები და ჩვენ პოსტ-ფაქტუმ ვრეაგირებდით და ეს რეაგირებაც დაგვიანებული იყო. სამწუხაროდ, მესამე სექტორი ვერ აღმოჩნდა მზად, ეტვირთა ლიდერის ფუნქცია.

არსებობს მეორე ხედვაც: სწორედ მესამე სექტორის წყალობით განხორციელდა იმ იდეოლოგიური საფუძვლის შექმნა, რომელმაც ეს ცვლილებები მოიტანა და გასაგებია თვითგამყოფილების მომენტი.

ჩემთვის ჭეშმარიტება უფრო შუამია. გარკვეული როლი ჩვენმა სექტორმა მართლაც შეასრულა; მან მოამზადა იდეოლოგიურად საზოგადოება, მაგრამ ლიდერი არ ყოფილა – მესამე სექტორის მიერ მოხდენილი რევოლუცია მე მსოფლიო ისტორიაში არ გამოვიდა.

ამ სიტუაციაში უკანა პლანზე იწევს ეს ფაქტი და დღეს ჩვენ მიმართ ჩნდება ახალი გამოწვევები, რაზეც რეაგირება უნდა მოხდეს. აბსოლუტურად ვიზიარებ იმ აზრს, რომ მესამე სექტორი ერთიანი არ არის, ბუნებრივია, იქნება ოპონირებაც, რადიკალურად დაპირისპირებული აზრიც, მაგრამ ერთიან პლატფორმაზე, ძირითად სტანდარტებზე და თამაშის

წესებზე მაინც უნდა ვიყოთ შეთანხმებული. დამოკიდებულება მესამე სექტორის მიმართ მიმდინარეობს, რომ შეიცვლება და შეიცვლება არა იმიტომ, რომ ჩვენ მეტი დავიმსახურეთ, ან ნაკლები დავიმსახურეთ, არამედ იმიტომ, რომ მესამე სექტორი გახდა საკმაოდ ცნობილი. ადრე საზოგადოებისათვის ცნობილი იყო რაღაც ორგანიზაციები, რომლებიც სადღაც არსებობდნენ და არავის არ აინტერესებდა სად, შემდეგ იყო პერიოდი, როდესაც თანამშრომლობის რაღაც მომენტები გაჩნდა, მაგრამ არავინ ყურადღებას არ აქცევდა. რიგით მოქალაქეებში უარყოფითი რეაქციაც კი იყო მესამე სექტორის მიმართ. ეს არ იყო მხოლოდ და მხოლოდ რადიკალი კონსერვატორების განცხადებების ბრალი. დღეს ჩვენმა მზანდამ აშკარად აიწვია. ის, რომ თურმე სოროსი ათასობით დოლარით აფინანსებდა მასონურ მოძრაობას, ყველამ კარგად ვიცოდით. შემდეგ, როცა ეს ათასები გადაიქცა მილიონებად – ესეც ბუნებრივი იყო ჩვენთვის. თუ არ ვცდები, განაცხადეს კიდევ, რომ ერთი მილიარდი დოლარი დახარჯა სოროსმა კმარას აქციების მოსაწყობად. ეს სხვადასხვანაირად შეიძლება იყოს შეფასებული; მაგრამ ფაქტი ისაა, რომ გარკვეული ყურადღება, როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი, საზოგადოებაში გაჩნდა და გაიზარდა კიდევაც. მოსახლეობაში უკვე მესამე სექტორს აღიქვამენ ძალად, რომელსაც რაღაც გავლენა აქვს.

რა შეიძლება მოხდეს? როგორი დამოკიდებულება იქნება მომავალ ხელისუფლებაში ამ სექტორის მიმართ? მე მგონია, რომ სამი შესაძლო სცენარი შეიძლება არსებობდეს. პირველის თანახმად, ჩვენ ვიქნებით ის მავრი, რომელმაც შეასრულა გარკვეული როლი და უნდა წავიდეს. უკვე ხმებიც გაისმის: კარგი ხალხი ხართ, დაჯექით და თქვენთვის იკითხეთო. ამასთანავე შესაძლებელი იქნება გაძლიერდეს, თუ ღია არაა, ჩუმი ზეწოლა მაინც (ვინც ჩვენთან არ არის, ჩვენი მტერია) და ა.შ.

მეორე ვარიანტი გახლავთ ის, რომ შენარჩუნდეს 90-იანი წლების მეორე ნახევარში არსებული სტატუსი კვო, როდესაც ჩვენს კონფერენციებზე მოდიოდნენ უმაღლესი ხელისუფლების პირნი, მონაწილეობას იღებდნენ სემინარებში და „დატრენინგებულები“ აცხადებდნენ, რომ ყველაფერი კარგია, საქართველოში არის ინტელექტუალური პოტენციალი და სხვ. მაგრამ რეალური შედეგი ამას არ მოსდევდა.

მესამე ვარიანტია, როცა ხელისუფლება უსმენს სხვის აზრს და ასრულებს კიდეც, ითვალისწინებს მაინც. იდეალურ ვარიანტში შეიძლება ვთქვათ, რომ ეს კარგია, მაგრამ მართლა რომ ასე მოხდეს, მაშინ რა გვეშველება? პირადად ჩემთვის ეს მტკივნეული საკითხია. ძალიან ხშირად გადაჭარბებით აფასებენ სექტორის როლს, რომ მესამე სექტორში თავმოყრილია უზარმაზარი პოტენციალი და სხვა. მაგრამ ჩვენზე უკეთ

არავინ იცის, რამდენად დიდი პრობლემების წინაშე ვდგავართ. მე აღარ ვლაპარაკობ იმ 5000 არასამთავრობო ორგანიზაციაზე, რომელიც მხოლოდ ქალაქებში არსებობს, მათგან რამდენიმე ასეულს გრანტი მაინც მიუღია. მე ვსაუბრობ ძირითად არასამთავრობო ორგანიზაციებზე, რომლებიც რაღაცას აკეთებენ. კარგად ვიცით, რამხელა პრობლემების წინაშე დგანან ისინი საკადრო თვალსაზრისით – ფინანსებზე უკვე აღარ არის საუბარი.

ეს პრობლემა სერიოზული პრობლემაა, ჩვენი უფრო აქტიური წარმოჩენა საზოგადოების თვალში მეტ გამოწვევას გვიყენებს და მეტი პრობლემის წინაშე გვაყენებს. გვინდა თუ არ გვინდა, მაინც მოხდება ცვლილებები, არასამთავრობო სექტორის ბევრი წარმომადგენელი გადაინაცვლებს სახელმწიფო სტრუქტურებში. ეს ბუნებრივი პროცესია და ამის მაგალითები საქართველოში უკვე სახეზეა და ამაზე თვალის დახუჭვით ბევრი არაფერი შეიცვლება.

ყოველივე ზემოთქმული კითხვების სახით მიიღა ჩამოვყალიბო და ამგვარად შემოგთავაზოთ თემები სადისკუსიოდ.

1. სექტორი კადრების მხრივ შესუსტდება. ეს ჩემი აზრია. მოხდება გარკვეული ძალების გადაინაწილება. შეიძლება იგი გაძლიერდეს დასუსტებული პარტიების კადრებითაც. რამდენად იმოქმედებს ეს კორუფციასთან ბრძო-

ლაზე, რეალურად მოხდება კადრების მნიშვნელოვანი გადაღინება თუ არა, ამას მომავალი დაგვანახებს. ის, რომ სექტორი დაკარგავს კადრებს, ნამდვილად არაა ჩვენთვის კარგი ამბავი, სამაგიეროდ, პროგრესულად მოაზროვნე სახელისუფლებო ძალები გაძლიერდება და ეს სიტუაცია გააუმჯობესებს არსებულ მდგომარეობას. თუმცა, ამასთან დაკავშირებითაც ბევრი კითხვა ჩნდება. ჩნდება დილემა, რომელიც გვათავაზობს არჩევანს ორ პოზიციას შორის:

- შეასრულოს თუ არა სექტორმა „უოჩდოგის“ ფუნქცია, ყოველთვის აკრიტიკოს ხელისუფლება და მიუთითოს ჩაღწილ შეცდომებზე და, თუ შეცდომა იქნა დამკვეთი, ჩვეულებრივი და რადიკალური ქმედებების ჩათვლით იბრძოლოს ამ შეცდომის გამოსასწორებლად, თუ გააძლიეროს ძალები და ხელი შეუწყოს კონსტრუქციული ატმოსფეროს შექმნას ხელისუფლებაში, რათა შიგნიდან იმოქმედოს და ააფეთქოს ის მანკიერი სისტემა, რომელიც საქართველოში ჩამოყალიბდა. აქ კვლავ ისმის კითხვა, დაგვრჩება თუ არა საამისოდ რესურსები?

2. და კიდევ ერთი, ამ მოვლენებმა გაააქტიურა ცალკეული ჯგუფე-

ბის ქმედებები – ერთია, მაგალითად ცნობილი დავა არასამთავრობო ორგანიზაციათა შეღავათების შესახებ – მუდმივი დავა ფინანსთა და უშიშროების სამინისტროებთან. არსებობს ჯგუფი, რომელიც აღნიშნულ საკითხზე მუშაობდა და ლობირებდა გონიერ შეღავათებს. მეორე მაგალითად შეიძლება მოვიყვანო არასამთავრობო ორგანიზაციების ჯგუფი, რომელიც თვითმმართველობის უფლებების გაზრდას ლობირებდა და კანონმდებლობის მთელი პაკეტი შეიმუშავა ეკონომიკის სფეროში. ქვეყნის ადმინისტრაციული მოწყობის საკითხთან დაკავშირებით შექმნილია კონცეპტუალური მონახაზი. ეს ჯგუფიც გარკვეულწილად აქტიურდება და ამ პროცესში საქართველოს 30-მდე ქალაქი ჩააბა.

სასურველია, რომ არსებული სიტუაციის გამოყენება საპრეზიდენტო არჩევნებამდე დაიწყოს, რათა არჩევნების შემდეგ ეს პროცესები შეუქცევადი გახდეს. და თუ მეგრე ეს მიზნები რეალურად იქნა მიღწეული, თუკი ნებაგს, ხელისუფლებამ ჩაიწეროს თავის აქტივებში.

ნიკო მელიქაძე – მოვიდა ახალი ხელისუფლება. ორგანიზაციული აქტივობა ამ ქვეყანაში არასოდეს არავის უწარმოებია, ჩვენი სტრატეგიული მიზნები აქ არასოდეს ყალიბდებოდა და ამიტომ ეს საქმიანობა აკა-

დემიური სფეროს გარდა არავინ იცოდა და გონიერი ჰრით არ ხდებოდა ამ ქვეყნის კონსტრუირება. ამ თვალსაზრისით, მდგომარეობა ძალიან მძიმეა.

ახალმა ხელისუფლებამ რაღაცეები უნდა გააკეთოს. მე ვხედავ ფუნდამენტურ პრობლემას, ვგულისხმობ ამ ხელისუფლების დისციპლინირებას – მან უნდა გააკეთოს რაღაცეები არა იმიტომ, რომ ეს არის მისი კეთილი ნება, არამედ იმიტომ, რომ ეს არის ობიექტური აუცილებლობა ქვეყნისა, რომელიც ამ არსებულ სიტუაციაში არსებობს. ამოვითხვა აუცილებლობებისა, რომლებიც ჩვენ გარშემო არის, პროფესიონალის ცოდნას, უნარებს მოითხოვს. დაწყებული ზვიად გამსახურდიას ხელისუფლებიდან, მუდამ თვალყურს ვადევნებ იმას, თუ რაოდენ თავისუფლები არიან პოლიტიკოსები თავიანთი პოლიტიკის არჩევაში იმიტომ, რომ აუცილებლობები მათ ზურგს უკან არ დგას. ჩვენი სახელმწიფო აგებულია ორი ტიპის ფუნდამენტალური ზრუნების პათოლოგიაზე. ერთი – $2X2=9$, და ამის შესაბამისად ხდება სისტემის აგება,

მეორე კიდე უფრო საინტერესოა: $2X =$ თხამ ვენახი შეჭამა, ე.ი. აბსოლუტურად უზრობაა.

ასე დგებოდა და შენდებოდა ეს ქვეყანა. მინდა ვითხრათ, რომ საქართველოში სისტემური რეფორმა შედგა, ის ჩატარდა, ანუ არსებული საბჭოური სისტემა დაინგრა და ნანგრევებზე შეიქმნა სისტემა, რაც დღესაც

არსებობს. ახლა ჩვენ წინაშე დადგა პრობლემა, რომელიც ამასთანავე დაკავშირებული. გაყალბებული არჩევნები ამ პრობლემის გამოვლინებაა და არა თვითონ პრობლემა. იმ სისტემას არ შეეძლო არ გაეყალბებინა არჩევნები, იმას უნდა გაეყალბებინა ეს, არ შეეძლო სხვანაირად. ეს მისი არსებობის ლოგიკაში დევს და საუბრები, რომელიც ჩვენში იყო და მიჩუმდა, ჩემს ყურს ასე ხვდება: კორუფცია საზოგადოებრივ ცნობიერებაში ქურდობასთანავე გაიგივებული. მაგრამ კორუფცია პრინციპიალურად სხვა რამეა. მაგალითად, წარმოიდგინეთ ანგელოზებით დასახლებულ სისტემაში კორუფცია. არავინ იპარავს, მაგრამ თუკი ის პათოლოგიები, რომელზედაც მე ვლაპარაკობ, არსებობს, იქ კორუფცია იქნება.

მინდა თქვენი ყურადღება მივაქციო იმას, რომ საჭიროა ხელისუფლების დისციპლინირება. რასაც მე ვუყურებ, ჩემში ბადებს აზრს: ხელისუფლებამ დაკარგა ან არც ჰქონია შეგრძნება აუცილებლობისა. მას თავი კვლავ თავისუფალი ჰგონია. მაგალითად, პრემიერმინისტრი – საჭიროა თუ არა პრემიერმინისტრის პოსტი? ეს ხომ სახელმწიფოს მოწყობის გარკვეული ტიპისათვისაა დამახასიათებელი. და ის ჩნდება არა იმიტომ, რომ რევოლუციურ ტრიუმფირატს, ვინც სათავეში დგას, ღირსეული პოლიტიკური სტატუსია აქვს მისანიჭებელი, არამედ იმიტომ, რომ სახელმწიფოს მოწყობა გვინდა შესაბამისად, რასაც უზარმაზარი გარ-

დაქმნები დასჭირდება. პრემიერმინისტრის პოსტის შემოღება პოლიტიკური „ხოშიდან“ გამოდინარეობს: ვილაცას აწყობს, სურს და შემოგვაქვს. ამავე ტერმინებში განიხილებოდა პრემიერმინისტრის პოსტი შევარდნაძის დროს, როდესაც ეს იყო პოლიტიკური კონიუქტურის ტრიუკი. თუ ჩვენ ახლავე, როცა კვლავ რაღაც ნანგრევებზე ვდგავართ, არ უზრუნველყოფთ ცხოვრების წესის შეცვლას, მაშინ კვლავ აღმოვჩნდებით რევოლუციურ სიტუაციაში იმიტომ, რომ პრობლემებს კვლავაც ექნება ბოლო ფაზა.

თქვენს ყურადღებას ვაქცევ იმ ფაქტს, რომ თვითმფრინავში, რომელშიც ჩვენ ვსხედვართ, საჭესთან არის ხალხი, რომელმაც არა მარტო თვითმფრინავის წაყვანა არ იცის, არამედ ღილაკი რისთვისაა, ისიც არ იცის. არადა, მათი შვილებიც ამ თვითმფრინავში სხედან.

ასეთ შემთხვევაში როგორია სამოქალაქო საზოგადოების როლი? როგორ უნდა ვაიძულოთ ხელისუფლება, იყოს დიციპლინირებული პოლიტიკურ აზროვნებაში, რომელიც უზარმაზარი პროფესიონალური შენობაა?

გელა ნიკოლეიშვილი – რა უნდა ვაკეთოთ არასამთავრობოება – გონგოების ფუნქცია შევასრულოთ, რბილად გავაკრიტიკოთ თუ როგორ მოვიქცეთ? ჩვენში დაბნეულობას აქვს ადვილი.

მე მგონი, ჩვენ არ უნდა დაგვა-
ვიწყდეს არასამთავრობოების მთავა-

რი ფუნქცია – ღირებულებების ერთგულება და პრინციპების დაცვა, რომელიც ბატონმა ლევანმა გაკვრით ახსენა. სამწუხაროდ, დღეს არ არის ისეთი სიტუაცია, რომ გაკვრით ვახსენოთ ადამიანის უფლებების დაცვის აუცილებლობა, რომ არავინ არავის არ უნდა შეუვარდეს. ამ ეტაპზე ჩვენ ხელისუფლებისაგან მოვითხოვთ სასწრაფოდ აღიკვეთოს რევოლუციის შემდგომ დღეებში ძალადობისა და მუქარის ტენდენციები, სანამ ამას ჯერ კიდევ არ მისცემია მასშტაბური და ღრმა ხასიათი. ამ მხრივ, არასაკმარისად მიგვაჩნია ხელისუფლების პირველ პირთა განცხადებები, სადაც ისინი მხოლოდ სიტყვიერად არ ეთანხმებიან და გმობენ კიდევ ძალადობით ქმედებებს. ჩვენ კარგად გვანსოვს, როდესაც საბჭოთა ხელისუფლება სიტყვიერად გმობდა ხოლმე, მაგრამ რეალურ ცხოვრებაში ხშირი იყო სისტემისათვის მიუღებელი პირების და მათი ოჯახის წევრების მიმართ ზეწოლა, შანტაჟი და ა.შ. ეს რასაკვირველია, ხელისუფლების პირველ პირთა პირდაპირი მითითებით არ ხდებოდა, მაგრამ ყველამ იცოდა, რომ სწორედ მათ მიერ შექმნილი და დანერგილი ატმოსფერო განაპირობებდა ძალისმიერ ქმედებებს პოლიტიკურად მიუღებელ პირთა მიმართ. დღეს, როდესაც სრულიად სხვა რეალობაში ვცხოვრობთ, არ გამოდგება საზოგადოებაში შიშის დანერგვის საბჭოური მეთოდები და ამიტომ ახლად მოსული რევოლუციური ხელისუფლება უნდა

განთავისუფლდეს ამ მეთოდებით მართვის ცდუნებისაგან. დღეს ჩვენ ნაკლებად გვინტერესებს, არის თუ არ კორუფცია უნივერსიტეტში. რა თქმა უნდა არის, ისევე როგორც ჩვენი ცხოვრების ყველა სფეროში. არის თუ არა მისი ხელმძღვანელობა დამნაშავე არაკანონიერ ქმედებებში? რა თქმა უნდა, არის. ჩვენთვის უფრო მნიშვნელოვანია, თუ როგორ და რატომ ხდება სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვა, ჟურნალისტების დამინება და დევნა, ხელისუფლებისათვის მიუღებელი პარტიების ოფისების დარბევა, დეპუტატების ფარული თუ აშკარა მუქარით მირეკვა პარლამენტის სხდომაზე, სასამართლო ხელისუფლებაზე ზეწოლა, უნივერსიტეტის ავტონომიის უგულებელყოფა და ა.შ. მხოლოდ რამდენიმე მაგალითს მოვიყვან, შედარებით გაუხმაურებელ ფაქტებს; ემუქრებიან ცენტრალური საარჩევნო კომისიის წევრებს, რომ თუ ისინი გადადგებიან, მაინც გაასამართლებენ, ოღონდ პირობითს მიუსჯიან, ხოლო თუ არ გადადგებიან, ახლავს აღმკვეთ ღონისძიებას შეუფარდებენ. მე არ ვიცი, ამ შემთხვევაში რანაირადაა სასამართლო დამოუკიდებელი, ვინ მართავს, ვინ იცის წინასწარ, თუ ვინ რას მიუსჯის. იმ ერთი სიტყვის გამო, როდესაც შევარდნაძემ განაცხადა – ამაზე უნდა მუშაობდეს პირველი არხიო, ამაზე ერთი ამბავი ატყდა და საკმაოდ სამართლიანადაც. ყველა გაჩუმდა იმაზე, რომ ხალხის სახელით ლაპარაკი გრძელდება, ანუ ზოგიერთი

არასამათავრობო აცხადებს, რომ, ჩვენ რასაც გეტყვით, ის უნდა გაკეთდესო.

ყველას შევახსენებთ, რომ დასავლეთის ღირებულებებისადმი ერთგულება სიტყვებსა და რიტორიკაში კი არა, კონკრეტულ ქმედებებში უნდა განისაზღვროს. აქ ჩვენს განცხადებაში შექმნილი პოლიტიკური მდგომარეობისა და იურიდიული ასპექტების განხილვისა და გაანალიზების ადგილი ნამდვილად არ არის. აუცილებლად უნდა ითქვას, რომ, თუ რევოლუცია მართლაც ხალხის ნებით მოხდა, ახლანდელმა ხელისუფლებამ უნდა გაითვალისწინოს 2 მილიონი ამომრჩევლის ნება, რომელიც მან 2 ნოემბერს გამართულ რეფერენდუმში გამოამჟღავნა. კერძოდ, ამომრჩეველთა თითქმის 90% -მა აშკარად და დაბეჯითებით მოსთხოვა ხელისუფლებას, რომ მომავალ პარლამენტში არჩეული იქნას არა 235, არამედ – არა უმეტეს 150 დეპუტატი. დღევანდელი ხელისუფლებისთვის ეს საკითხი იქნება ტესტი, რომელიც გამოამჟღავნებს, თუ რამდენად სცემს იგი პატივს ხალხის ნებას. სამწუხაროდ, ხელისუფლებასთან დაახლოებული ორგანიზაციები საგან გაისმის, რომ თურმე მათ სურთ რეფერენდუმის შედეგებიც გააუქმებინონ საკონსტიტუციო სასამართლოს, იმიტომ რომ პოლიტიკური მადის დასაკმაყოფილებლად საკმარისი არ არის 150 სადეპუტატო ადგილი. მინდა მიემართო ხელისუფლებას, რომ რეფერენდუმის შედეგე-

ბის გაუქმების შემთხვევაში აუცილებლად გამოჩნდებიან ადამიანები, რომლებიც მათი გამოცდილების შესაბამისად მოუწოდებენ მათ მიერ იზონორირებულ ამომრჩევლებს, რომ გამოვიდნენ ქუჩაში, დაიცვან საკუთარი ღირსება და დაფიქსირებული საკუთარი ხმები, რომელიც მათ ყოველგვარი ეჭვის გარეშე მისცეს პარლამენტის წევრთა რაოდენობის შემცირებას. იმედს ვიტოვებთ, რომ ხელისუფლება საქმეს აქამდე არ მიიყვანს.

ახლა რაც შეეხება საკითხს, წავლენ თუ არა ხელისუფლებაში არასამთავრობო ორგანიზაციებიდან. ეს რასაკვირველია, ცალკეული ორგანიზაციის გადასაწყვეტია და თითოეული პიროვნებისა. პაატა ზაქარაიშვილი მუშაობდა იუსტიციის სამინისტროში, და შემოდგომა ვთქვა, რომ მასზე არავის აუცილებელი არ უთქვამს, და ისევ დაბრუნდა არასამთავრობო სექტორში. მან გაამართლა ამ მხრივ და წესიერად, პროფესიულად, მაღალკვალიფიციურად მუშაობდა. ჩვენი ორგანიზაცია ისევ რჩება ძველ პოზიციასზე; თუ ხელისუფლება დააშავებს რამეს კონკრეტულ საკითხებში, ჩვენი პოზიცია ადეკვატური იქნება, ხოლო თუ კაი საქმეს გააკეთებს, ჩვენგან მხოლოდ დახმარება ექნება. აქ კონტრრევოლუციაც იქნა ნახსენები. რასაკვირველია, ჩვენ რევოლუციაში აქტიური მონაწილეობა არ მიგვიღია და ასევე კონტრრევოლუციაშიც არანაირ მონაწილეობას არ ვღებულობთ. ჩვენ გავაგრძელებთ

საქმიანობას ისევე, როგორც ვმუშაობდით კომუნისტური ეპოქიდან, შემდეგ გავაგრძელებთ გამსახურდიას ეპოქაში და შევარდნაძის პერიოდშიც ვიმუშავებთ.

დავით დარჩიაშვილი – მე მგონი, უნდა გავაცნობიეროთ, რომ ერთიანი ეს სექტორი ვერ იქნება. და ბოლომდე ნეიტრალურიც ადამიანი ვერ იქნება – ყველა ჩვენგანს რაღაც სიმპათიები გაგვაჩნია. გულახდილად ვიტყვი, რომ, როდესაც ვხედავდი პოლიტიკურ ლიდერებს, გოგიტიძეს, ბაკურიას და სხვებს, რომლებიც ჩემთვის განასახიერებენ ცინიზმს, თვალთმაქცობას და სისასტიკეს, უნდა ვაღიარო, რომ ადამიანის უფლებები მავიწყდებოდა და ეს რევოლუცია ძალიან დადებითადაც მომეჩვენა, თუმცა ამაში არის საფრთხე. თუ ჩვენ ნამდვილად გვაერთიანებს რაღაც და, კონკრეტულად, ადამიანის უფლებების დაცვა, საინტერესოა, რა უნდა გავაკეთოთ დღეს იმისათვის, რომ დავიცვათ თითოეული ჩვენგანის უსაფრთხოება.

ალბათ ყველაფერს ვერ გავწვდებით, სექტორიც ძალიან მცირერიცხოვანია, პრობლემები არის რეგიონებში, ხელისუფლების ნებისმიერ სფეროში. რასაც ყველაფერს ვერ გავწვდებით, მიუხედავად იმისა, რომ რეაგირება ყველა სერიოზულ პროცესზე სისტემატიურად უნდა ხდებოდეს, ორი სექტორი მგონია საზოგადოებრივი პოლიტიკური ცხოვრებისათვის ყველაზე მეტად ყურადღება-

მისაქცევი. ერთი, ეს არის კონკრეტული ინსტიტუტი და ამავე დროს ყოვლისმომცველი და შინაგანი ფესვების მქონე – შინაგან საქმეთა სამინისტრო. შეიძლება მას დაემატოს სხვა სამართალდამცავი სტრუქტურები. თუ რაღაცაზე ფოკუსირებაა საჭირო, გამოვყოფდი შინაგან საქმეთა სამინისტროს იმიტომ, რომ მთავარი პრობლემა საქართველოში არის ორგანიზებული დამნაშავეობა; კორუფცია შეიძლება მივაბათ ამას და შეიძლება არც მივაბათ. ამას თუ რაღაცნაირად არ ეშველა, მაშინ ისევ ჩავევარდებით მდგომარეობაში, როდესაც ხელისუფლება ამბობს ერთს, მაგრამ ცხოვრება მიდის სულ სხვა კანონებით, სულ სხვა პრინციპებით, როგორც მიდიოდა და დღემდე მიდის. მეორე, თუ ვლაპარაკობთ სამოქალაქო საზოგადოებაზე, მაშინ მოქალაქეებიც უნდა არსებობდნენ. მე არა მგაონია, რომ კრიტიკული მასა ადამიანებისა, არიან მოქალაქეები და ეს რომ ასე მოხდეს, განათლების სისტემაა მისახედი. ბოლო დღეებს რევოლუციისას ვენაში მოვესწარი. ეტყობა, CNN-ის ტექნოლოგიაც იმდენად დახვეწილია, რომ ყველაფერი ვარდისფერ ფერებში გადაჰყავს და გამიჩნდა კიდეც ასეთი შეგრძნება – მართლაც რჩეული ერი ხომ არა ვართ-მეთქი? მაგრამ ჩამოვედი და დამიბრუნდა ძველი შეხედულება, განსაკუთრებით, უნივერსიტეტის მოვლენების შემდგომ, როდესაც დავინახე კონტრარეკოლუცია. ვერაფრით ვერ ვიტყვი, რომ სიტყვის თა-

ვისუფლება უფრო მნიშვნელოვანია, ვიდრე კორუფცია და დამნაშავეობა, რომელიც ამა თუ იმ სექტორში არსებობს.

სტრატეგიული თვალსაზრისით უნდა ავირჩიოთ უნივერსიტეტი. ერთი ვარიანტია, ხელი შევეწყოთ მის კვლამას, ჩაიკეთოს თავის ნაჭუჭში და დაველოდოთ, სანამ დაშრება რესურსები. აქეთ იქნება უკეთესი გარემო, შიგნით გაუსაძლისი და ა.შ. მეორეა – ვიყოთ რადიკალურები, შევიდეთ, ავუჭედოთ კარები და ა.შ. კმარას რაც შეეხება, მე არ ვიცი, რომელმა კმარელმა რა გააკეთა; რევოლუციის დროს კი ვხედავდი, რომ ამ დროშებით 8-9 წლის ბავშვებიც დარბოდნენ, მაგრამ ის, რაც კმარას ბირთვია, იმან თუ ჩაიღინა რამე მიუღებელი, არ ვიცი. თუ ჩაიღინა, გავარჩიოთ. ეს არის პრობლემის გამოვლინება და არა პრობლემა. 18-20 წლის ადამიანს მოსთხოვო ზრდილობა და ეთიკა იმ სიტუაციაში, როდესაც ცინიზმი და ორგანიზებული დამნაშავეობა მეფობს ყველგან, ცოტა აქცენტების წანაცვლება მგონია. მაგრამ მაინც, რადიკალურობა რამდენად მისაღებია, როგორ მოვიქცეთ, ხომ არ გაართულებს ეს ვითარებას?

ცალსახად მგონია, რომ ძნელი იქნება რადიკალური მოქცევა შინაგან საქმეთა სამინისტროში. ეს საფრთხეს შეუქმნის ქვეყნის არსებობას, იმდენად ღრმაა ფესვები და იმდენად გადაჯაჭვულია დამნაშავეები და სამართალდამცველი ინსტიტუტები. მაგრამ ნუთუ ასეთივე ფრთხილები

უნდა ვიყოთ უნივერსიტეტის მიმართ, სადაც ახალგაზრდებს რას ასწავლიან, კაცმა არ იცის.

მესამე მიდგომა – ვიყოთ კონსტრუქციულები, ზომიერები, ვიფიქროთ რა მიმართულები, რა ტაქტიკური საშუალებებია საჭირო. აქ საზოგადოებრივ საბჭოებზე არის ლაპარაკი, და უნივერსიტეტის ავტონომია, თუ შეიძლება ითქვას, შევბღალოთ, როდესაც დიდ საბჭოსთან ერთად სხვა საბჭოსაც შევექმნით, რომელიც გააკონტროლებს საქმიანობას.

დღეს სახელმწიფო რომ დამოკიდებულია დონორებზე, ამას არ უნდა მტკიცება. დონორებთან მუშაობაა საჭირო, რომ ვითარება ამ მიმართულებით გამოსწორდეს და არ მოხდეს ისე, რომ შევარდნადის ხატება გაქრა და ყველაფერი შეუცვლელი დარჩა, რის შემდეგაც შევარდნადის ხატებაც მიიღებს ძალიან ნოსტალგიურ სახეს; შეიძლება მის მიმართ ადამიანებს სითბოც გაუჩნდეთ, თუ არაფერი არ შეიცვალა მეტი.

კადრების შევსების სახითაც ვერ ვხედავ ტრაგედიას – ეს მიღებული ფორმაა, შეიძლება მივიღეს ადამიანი, შემდეგ წამოვიდეს და არაფერი ტრაგედია ეს არ არის. მაგრამ ალბათ დროულია, რომ დავიწყოთ რაღაც განცხადებით, სადაც გამოვხატავთ ჩვენს პოზიციას და მოლოდინებს, როგორც შინაგან საქმეთა სამინისტროს, ასევე უნივერსიტეტში მიმდინარე მოვლენების მიმართ.

ნანა კაკაბაძე – მეგონა, ჩვენი არასამთავრობო სექტორი გაუკეთებდა შეფასებებს იმ მოვლენებს, რასაც პარლამენტმა, სამწუხაროდ, შეფასება არ გაუკეთა. ასევე მეგონა, რეკოლუციის წინა პერიოდის შეფასება გაკეთდებოდა და, თუ ეს არა, მაშინ ის მაინც შეფასდებოდა, რაც დღევანდელ პარლამენტში ხდება. პარლამენტის პირველ სხდომაზე პარლამენტის თავმჯდომარემ გააკეთა მოწოდება დეპუტატების მიმართ, რომ მოსულიყვნენ და თანაც დაამატა, თუ არ მოხვალთო, ხალხისა და კანონის წინაშე აგებთ პასუხსო. ადამიანები, რომლებმაც იციან, თუ რა არის სსრკ, რა არის პრესი, მივიდნენ სხდომაზე და მონაწილეობა მიიღეს იმ პარლამენტის შეკრებაში, რომელმაც ვხედავთ, როგორ დაამტკიცა მინისტრები. ვფიქრობდი, თუ რა ხდება ჩვენს ქვეყანაში. ერთმა ჩემმა ახლობელმა ასე თქვა: რა გვაკლია დღეს? გვაკლია ლენინის ძეგლი თავისუფლების მოედანზე, გვაკლია ბრეჟნევი და გვაკლია ძველი შევარდნაძე. აი, ეს სიტუაცია იყო იმ პარლამენტში.

მე მეგონა, რომ მოვახდენდით იმის შეფასებას, თუ ვინ არიან ის ადამიანები, რომლებიც შერბიან თანამდებობის პირების ოთახებში, ყრიან მათ ოთახებიდან და თავის სასურველ ადამიანებს აკავენებენ იმ ადგილებს.

ან კიდევ ვინ იყვნენ ის ადამიანები, რომლებიც მანამ, სანამ რომელიმე ცენტრალური კომისიის წევ-

რი ჩაიდენდა დანაშაულს თუ რაიმეს მსგავსს, ტელევიზიით აცხადებდნენ: შენ გელის ციხე და შენ გაგასამაროლებთო.

მე ვცხოვრობდი და ვიცხოვრებ ისე, როგორც საბჭოთა პერიოდში ვცხოვრობდი, შევარდნაძის დროს ვიცხოვრე. არაფრის შეცვლას არ ვაპირებ. ცხოვრებაში არაფრის შეცვლას არ ვაპირებ და ყველას მინდა ვუთხრა, რომ რეპრესიებისათვის ჯერ კიდევ 70-იან წლებში ვიყავი მზად და დღესაც ამისათვის მზად ვარ.

ვინ არიან ის პირები, ვინც უნივერსიტეტში ხმას იღებენ? ანდა, ვინ არიან ის არასამთავრობოები, ვინც განსხვავებულად საუბრობენ? ეს ყველაფერი მოგვაგონებს წარსულ პერიოდს, ეს ჩემთვის არანაირად არ არის გასაგები. ასევე იმედს ვიტოვებ, რომ ადამიანებს ეს აუიოტაჟი, რომელიც დაკავშირებულია რევოლუციურ ცვლილებებთან, თანდათან გაუვლით და მერე საღ გონებაზე მარტივი გახდება ამ პროცესების განალიზება; თუმცა, კიდევ ვიმეორებ, თუ განსხვავებული აზრი ჩაიქოლა (ეს დონორებსაც ეხება), პროცესები შესაძლოა სხვაგვარად განვითარდეს.

მე მინდა, ხალხს ჰქონდეს საშუალება გამოთქვას დამოუკიდებელი აზრი. არ მინდა, რომ არასამთავრობო სექტორი ისეთივე ერთსულოვანი იყოს, როგორც პარლამენტი არის დღეს, და მინდა, რომ არასამთავრობო სექტორს ჰქონდეს საშუალება, ეს მოვლენები შეაფასოს ისე, როგორც

ამას ხედავს და არა ისე, როგორც ეს დონორებს უნდათ დაინახონ.

ივლიანე ხაინდრავა – ხალხმა მოიპოვა უღირსი, უვარგისი ხელისუფლებიდან თავის დაღწევის საშუალება. უნდა ვთქვა, რომ ამას თვითონ ხელისუფლებამაც შეუწყო ხელი იმიტომ, რომ გაყალბების რაღაცა ეტაპზე რომ გაჩერებულიყო და მიეღო რაღაც თამაშის წესები, მაშინ ასე შორს და ასე ღრმად ეს პროცესი ალბათ არ შევიდოდა და ხელისუფლება, არსებითად, ყოველ შემთხვევაში უმაღლესი ხელისუფალი, ეტყობა ბოლომდე მიიყვანდა თავის ვადას. მაგრამ ეს არის პრინციპულად ახალ საფეხურზე ასვლის შესაძლებლობა იმ შემთხვევაში, თუ ჩვენ შევინარჩუნეთ ეს მონაპოვარი და ეს არის ძალიან სერიოზული და პრინციპული ხასიათის ნაბიჯი პასუხისმგებელი ხელისუფლების ჩამოყალიბებისაკენ ამ ქვეყანაში.

ალბათ ამ მოვლენებში, რომ იტყვიან, ერთგვარი ლუსტრაცია ან თვითლუსტრაცია მოხდა პოლიტიკური სპექტრისა და პოლიტიკური პარტიებისა, მაგრამ ვმომბ, რომ ჩვენი გულმაღვიფი ამომრჩევლის, მოქალაქის და საზოგადოების არსებობის შემთხვევაში ამან შეიძლება დიდ ხანს ვერ იმუშაოს და მონაპოვრად ეს შეიძლება ამ ეტაპზე არ შეგვრჩეს. ამ მონაპოვრიდან რაღაც დასკვნების გაკეთება არის საჭირო და საჭირო არის მისი გაგრძელება და გაძლიერება. ეს არის ის, რომ შემდეგი ცვლა ხელისუფლე-

ბისა, თუ ის უკარგისი აღმოჩნდა, ბუნებრივია, უნდა მოხდეს უკვე არჩევნების გზით, სასურველია ევოლუციური ვითარების გზით. ამჟამე სერიოზულად არის საფიქრალი იმ თვალსაზრისით, რომ, ბოლოს და ბოლოს, ამ ქვეყანაში დამკვიდრდეს სამართლიანი და თავისუფალი არჩევნების ინსტიტუტი. ეს ძალიან მოკლედ, ასე ვთქვათ, იმ მონაპოვრებზე, რომლებიც თითქოს გვაქვს, მაგრამ შეიძლება არც შეგვჩრქეს.

ახლა მეორე, რა არის ძირითადი საფრთხე? ჩემი აზრით, ძირითადი საფრთხე გახლავთ ის, რომ ჩვენ შეიძლება მივიღოთ ფორმით ახალი და შინაარსით ძველი ხელისუფლება, რაც იქნება ძალიან მძიმე, ანუ გახსნილად და ღიად ვამბობ: თუ სააკაშვილი გაითქეფა ჟვანიაში, ჩვენ სწორედ ამას მივიღებთ. საფრთხე ქვეყანაში დღეს, ჩემი აზრით, ჟვანიაშია. ჟვანია აღმოჩნდა პრინციპში ერთადერთი, ასე ვთქვათ, მოწაფე შევარდნადისა, რომელმაც მისი ტექნოლოგიები აითვისა, გარკვეულწილად, გაიზარა და იწყებს ამ ტექნოლოგიების დამკვიდრებას. ახლა იგი თავის ახალ ამპლუაშია. რაკი რევოლუციური ვითარებაა, გავავლებ პარალელს, რომელიც რა თქმა უნდა, როგორც ყოველი პარალელი, გარკვეულწილად, შეიძლება ყურით მოთრეული მოეჩვენოს ვინმეს. მაგრამ გავისვენოთ, სად იყო 1917 წლის შემოდგომაზე ტროცკი და სად სტალინი და მერე სად იყო სტალინი და მერე სად იყო ტროცკი. რევოლუ-

ციიდან სულ რაღაც 5 დღე არის გასული და ჩვენ უკვე ვხედავთ გარიგებების ამოქმედების მექანიზმს – შევარდნადისეული ტექნოლოგიების ამოქმედებას. საუბარია იმაზე, რომ უნდა დაგვურეკოთ აბაშიძეს, უნდა ჩავიღეთ აბაშიძესთან. არ ვიცი... აჭარა დღეს არის საკონცენტრაციო ბანაკი მრავალი თავისი მახასიათებლით და ეს საკონცენტრაციო ბანაკი არ შეიცვლება იმით, თუ გაგრძელდება გარიგებები აბაშიძესთან და თუ აბაშიძის ათწლიანი, თორმეტწლიანი შანტაჟი გაგრძელდება ცენტრალური ხელისუფლების მიმართ. მე არ მინდა შევიდე უფრო ღრმად.

დარწმუნებული ვარ, რომ ძალიან მარტივი მექანიზმები არსებობს აბაშიძის გასანეიტრალებლად და არავითარ საფრთხეს მისგან არ ველი; უარესი იმაზე, რაც მოხდა, აღარ მოხდება. მაგრამ მე პრინციპულად მიუღებლად მიმაჩნია ის, რომ ახალმა ხელისუფლებამ, იმის მაგივრად, რომ საკონსტიტუციო სასამართლოში შეიტანოს სარჩელი, უნდა ეახლოს აბაშიძეს კარზე. მე ვეთანხმები ბატონ ლევან ბერძენიშვილს, საერთოდ, თეზისს: საქართველო შევარდნადის გარეშე ნიშნავს საქართველო აბაშიძის გარეშე. და თუ შევარდნაძე მოიშორა საქართველომ, მოდით, ნუ შევადარებთ მასშტაბით, რაც არ უნდა იყოს.

აქედან ისევ და ისევ გადავდივართ არჩევნების საკითხზე. ისევ ხდება გარიგება იმიტომ, რომ თურმე პროპორციული ნაწილი ცუდი ყოფილა და მაჟორიტარული ნაწილი

ყოფილა მისაღები. კისტვის ყოფილა მისაღები, მისაღები ყოფილა ჟვანი-ასთვის იმიტომ, რომ იგი ისევე გამოიყენებს ამ მაჟორიტარულ კანდიდატებს, როგორც მათ თავის დროზე იყენებდა შევარდნაძე – ზუსტად ისევე გამოიყენებს და ზუსტად ისევე მოკვდება საუბარი არჩევნებზე. უკვე ვიცით, რა ვაკანალიაც მიმდინარეობს საარჩევნო ადმინისტრაციის დამტკიცებასთან დაკავშირებით. ისევ ამოტივტივდება გოგორიშვილი და მივიღებთ იმას, რაც გვქონდა – მივიღებთ ფორმით თითქოს ახალს და შინაარსით ძველ ხელისუფლებას. მე არ გამოვდგები სააკაშვილის აპოლოგეტად და ვინც ახლოს მიცნობს, იცის ჩემი მისდამი სექპტიუური დამოკიდებულება მრავალ საკითხში, თუმცა, ახალი მხარეები ამ ადამიანმა, რაღა თქმა უნდა, დაგვანახა. მის ნიჭში ეჭვი არ მეპარებოდა არასოდეს, მაგრამ დამატებითი რაღაც თვისებებიც გამოამჟღავნა, რაც სულაც არაა საკმარისი იმისათვის, რომ ჩვენ გარანტირებული ვიყოთ, რომ მისი პრეზიდენტობა იქნება წარმატებული ამ ქვეყნისათვის. ლიდერს უამრავი სხვა თვისებაც უნდა გააჩნდეს იმისათვის, რომ ქვეყანა მართლა წავიდეს წინ, მაგრამ, რაც ზუსტად არ მინდა, ნამდვილად არ მინდა, ისაა, რომ სააკაშვილმა ამა თუ იმ ფორმით ჯინჯიჩის ბედი გაიზიაროს ამ ქვეყანაში.

გია ნოდია – შესაძლებელია მკვეთრად არ ვეთანხმებოდეთ ერთ-

მანეთს სხვადასხვა კონკრეტულ შეფასებებში, მაგრამ ყველა თანახმა ვართ იმაში, რომ პრინციპული განსხვავებები არასამთავრობო ორგანიზაციებს შორის უნდა არსებობდეს და ეს პლურალიზმი ჩვენი სიმდიდრეა და არა რაღაც ნაკლი, რომელიც უნდა აღმოვფხვრათ და როგორმე ერთ აზრამდე მივიღეთ. მოდით, მეტი აქცენტი გავაკეთოთ სამომავლო პრიორიტეტებზე.

გოგი ხუციშვილი – მე მაინც დაეუბრუნდები იმ თემას, რომელიც დაიწყო ბატონმა გიამ და ვიტყვი, რომ ყველაზე დიდი მონაპოვარი, რამაც ჩამოაყალიბა სამოქალაქო სექტორი და რამაც თავისუფალი აზრის სივრცე შექმნა ჩვენს ქვეყანაში, არ უნდა დაიკარგოს. როგორც არ უნდა წავიდეს პოლიტიკაში საქმე, ჩვენ არ უნდა შეგვეშინდეს გვქონდეს საკუთარი აზრი ყველაფერზე და ამ აზრის გამოთქმის არ უნდა გვეშინოდეს, არც საჯაროდ და არც ერთმანეთში. თუ ეს დაიკარგა, მაშინ ჩათვალეთ, რომ მოხდა ამ სექტორის თვითლიკვიდაცია. ყველას უნდა ჰქონდეს თავისი პოზიცია და ამ პოზიციების მიხედვით უკვე ცხადია, რომ ამ ბოლო დღეებში იყო რაღაც გარკვეული, ჩამოყალიბებული კოალიციები, ერთი კოალიცია იყო ერთ პოზიციაზე, მეორე – ოდნავ განსხვავებულ პოზიციაზე, სხვა იყო სულ სხვა პოზიციაზე და ასე შემდეგ; მაგრამ მე მაინც ვიტყვოდი იმას, რომ ჩვენ ყველას გვაერთიანებდა ერთი

ზეამოცანა და მე ვეცდები ჩამოვყალიბო, თუ რაში მდგომარეობდა ეს ზეამოცანა: ჩვენ ყველანი უსიტყვოდ ვიყავით შეთანხმებული იმაში, რომ საჭიროა ძირეული ცვლილებები ამ ქვეყანაში. ის ხელისუფლება უნდა წავიდეს, საჭიროა ახალი, უკეთესი და უფრო დემოკრატიული მმართველობა. ვიყავით შეთანხმებული იმაში, რომ უნდა შევუწყოთ ხელი ახალი, უფრო დემოკრატიული რეალობის დამყარებას საქართველოში.

დღეს მაინც გრძელდება კრიზისული სიტუაცია, მაგრამ ესაა სულ სხვა სახის კრიზისი, ვიდრე ჩვენ გვქონდა 23 ნოემბრის წინა დღეებში. ის იყო პოლიტიკური კრიზისი და ის იყო სულ სხვა რაღაც; ახლა გვაქვს გაურკვეველი მდგომარეობა: სად ვართ, საით ემოდრაობთ, სად აღმოვჩნდებით ცოტა ხნის შემდეგ; აი, ამის შესახებ არის გარკვეული მოლოდინი, და ეს სულაც არ არის მშვიდი მოლოდინი. ჩვენ არა ვართ რელაქსაციის მდგომარეობაში, ერთმანეთს ეკითხება ხალხი: რა მოგველს? როგორ ჩამოყალიბდება შემდგომი ეტაპები ჩვენი ქვეყნის განვითარებისა. ერთია რევოლუციის დროს და რევოლუციის შემდეგ როგორ გამოიყურება რეალობა და სულ სხვაა, რაც ყალიბდება სინამდვილეში, როდესაც თვეების შემდეგ, რაღაც გადასახედიდან, შეაფასებ იმას, რასაც დღეს ვხედავთ. მე რატომღაც მქონდა იმის მოლოდინი, რომ არასამთავრობოების ძირითადი საუბარი დღეს წავიდოდა იმაზე, რა შეიძლება

ერთად ვაკეთოთ (არ ვგულისხმობ ერთიან პოზიციასა და პლატფორმას, ღმერთმა დაგვიფაროს!), როგორ შევუწყოთ ხელი ყველამ ჩვენებურად ისევ იმ ზეამოცანის რეალიზაციას, რომ უფრო უმტკივნეულოდ და უფრო დემოკრატიული გზით განვითარდეს შემდგომი პროცესები. ამისათვის ჩვენ იდეური ერთიანობა გვჭირდება და არა ერთიანი მოქმედების სტილი. უნდა ვგრძნობდეთ, რომ ამ ზეამოცანის განხორციელებაში ყველანი ვეხმარებით ერთმანეთს. რაც მოხდა 22 ნოემბერს, ეს იყო წარმოუდგენელი სირთულის ამოცანა. მართალია, ჩვენ ვგრძნობდით, რომ რაღაც იყო, რაღაცა მსოფლიო დონეზე, რაღაც ჩვენს ქვეყანაზე გაცილებით უფრო მაღალ დონეზე, გარკვეული კონსენსუსი არსებობდა იმის შესახებ, რა მიმართულებით უნდა განვითარებულიყო მოვლენები, მაგრამ რეალური მომქმედი ძალები ამ პროცესებისა იყო გადამწყვეტი ფაქტორი. ისინი როგორც შეძლებდნენ ამ ამოცანის შესრულებას, ისეთი იქნებოდა საბოლოო შედეგი. ამ ძალებმა შეძლეს ამის გაკეთება.

ეს იყო ურთულესი იმასთან შედარებით, რაც ხდებოდა უნივერსიტეტის წინ. აი, ესეც იყო ტესტი – თუ რამდენად ადვილად მოხდებოდა ამ პრობლემების დარეგულირება და მე ძალიან დიდი გულისტკივილით ვნახე, რომ ცოტა მოუცლევლობის, თუ რაღაცის გამო ის, რაც შეიძლებოდა აგვეცილებინა თავიდან, მაინც მოხდა. მოხდა რაღაც ძალიან არა-

სასიამოვნო ინციდენტი და შეიძლება პრეცედენტიც. ხალხმა დაინახა, რომ თურმე შესაძლებელია რევოლუციის მშვიდობიანად ჩატარება და აი ასე ორგანიზებულობა ხალხისა, რომელმაც აიცილა ძალიან დიდი პროვოკაციები, ძალიან დიდი საფრთხე სისხლისღვრისა, უკონტროლო პროცესების დაწყებისა, რითაც შეიძლება საბოლოოდ დამხობილიყო დემოკრატია საქართველოში. საბედნიეროდ ეს არ მოხდა. აი, ასეთივე შედეგი ექნებოდა პოსტრევოლუციურ რეალობას, ანუ ხალხს დაენახა, რომ შესაძლებელია წყნარი სტაბილური ცხოვრება პოსტრევოლუციურ პირობებში. ძალიან დიდი საფრთხის გრძნობა გაუჩნდათ ადამიანებს, როდესაც უნივერსიტეტის წინ დაიწყო ეს აქციები. შეიძლებოდა თუ არა ამის თავიდან აცილება? მე მგონი, შეიძლებოდა.

აღმოსავლურ ორთაბრძოლაში არის ასეთი ილეთი: კარატეს ნამდვილი ოსტატი მოწინააღმდეგის დამარცხების შემდეგ უცებ ვერ ჩერდება, რადგან რაღაც კრიზისი ხდება ტვინში და სჭირდება რამდენიმე ილეთი გააკეთოს ჰაერში ვირტუალური მოწინააღმდეგისკენ, რათა გამოვიდეს ამ მდგომარეობიდან. ახლა საჭიროა ამ ჩვენი მდგომარეობიდან სწრაფად გამოსვლა, რათა დაიწყოს შენება, დაიწყოს მეთოდურად რაღაც პროცესები. მოლოდინი უნდა ჰქონდეს ქართველ ხალხს, დადებითი მოლოდინი იმისა, რომ მთელი მსოფლიო დაგვეხმარება იმ შემთხვევაში,

თუ ჩვენ გავაგრძელებთ იმას, რაც ვაჩვენეთ მთელ მსოფლიოს და გავოცეთ ჩვენი ქცევით იმ დღეებში. რაღა თქმა უნდა, არსებობს იმის საფრთხე, რომ გარკვეული ჯგუფები და ცალკეული ადამიანები ანგარიშსწორების გზით წავლენ. 23 ნოემბრამდე და 23 ნოემბრის შემდეგ მსოფლიოსთვის ინფორმაციის მიწოდების პროცესში ძალიან აქტიურად ჩაბმული აღმოჩნდი და ამავე დროს ვხედავდი, როგორ აშუქებდა მსოფლიო პრესა ამ ამბებს და როგორ აშუქებდა რუსეთის პრესა და თქვენ თვითონ დარწმუნდით, რომ მათ შორის მკვეთრი განსხვავებაა. ძალიან დადებითი, ძალიან პოზიტიური ფონია მსოფლიო პრესაში და ძალიან უარყოფითი ნეგატიური ფონია რუსულ პრესაში. ყველა, შიგნითაც და გარეთაც გაყოფილი არიან იმ ძალებად, რომელთაც უნდათ მხარი დაუჭირონ იმას, რომ კონსტრუქციულად განვითარდეს შემდგომი მოვლენები და იმათ, ვისაც არ უნდა ეს და უნდა გამოიყენოს ნებისმიერი საშუალება იმისათვის, რომ დათესოს რაღაც ნეგატიური და მოხდეს რაღაც უბედურება და ამით თქვან, რომ თქვენ გეგონათ, რომ ქართველებს შეუძლიათ მართონ საკუთარი თავი და ა.შ. ეს ის იარაღი, რომელიც მოკერებული გვქონდა. ცვლილებებისათვის ჩვენი თანამოქალაქენი მზად არიან, ეს შეუიარაღებელი თვალითაც ჩანს. სამოქალაქო სექტორს ძალიან დიდი და სერიოზული ამოცანა აკისრია იმ თვალსაზრისით, რომ იმ კონსტრუქ-

ციულ ძვრებს, რომელსაც ჩვენ მოველით, ხელი შევუწყოთ, მაგრამ ამავე დროს უნდა დავინახოთ, რომ ახალი ხელისუფლების მხრიდან არის ასეთივე განწყობა. მე ძალიან ეჭვის თვალთ ვუყურებ იმას, თუ როგორ ხდება სახელმწიფო აპარატის ჩამოყალიბება, მაგრამ თავს ვიწყნარებ იმით, რომ ეს არის კრიტიკული სიტუაცია, ესაა პოსტრევოლუციური პირველი დღეები, ჯერ არ ჩატარებულა არჩევნები და, ამ მხრივ, აუცილებელია, რომ საკანძო ადგილები განაწილდეს იმ ადამიანებს შორის, რომლებიც წარმოადგენენ ლიდერების უახლოეს გუნდს. ამ გუნდს შორის უნდა განაწილდეს ადგილები ამ კრიტიკულ მდგომარეობაში, და თუ შემდეგ ასევე გაგრძელდა, მაშინ ჩვენ დავიღუპებით, რადგან პროფესიული ნიშნით უნდა მოხდეს ადგილების განაწილება და არა პირადი ერთგულების ნიშნით. ეს თუ არ მოხდა, მაშინ ყველაფერი დაინგრევა, რაც ასე მტკიცებულად იქნა მიღწეული და სულ მალე ჩვენ მოწმენი ვიქნებით კატასტროფული შედეგებისა. რა თქმა უნდა, არის საფრთხე, რომ ხელისუფლებაში ახალმოსულმა პირებმა შესაძლებელია მეტი დრო დაუთმონ საკუთარი პოზიციების გამყარებას, ვიდრე სახელმწიფოებრივი ზეამოცანის, ქვეყნის კრიზისული მდგომარეობიდან გამოყვანის გადაწყვეტას. ამ მხრივ, კრიტიკული ფაზა გრძელდება და დამთავრდება მაშინ, როდესაც შეუქცევადი გახდება ის პრო-

ცესი. უნდა გამოჩნდეს, რომ სახეზეა საქმიანი მიდგომა, რომ აქ საკუთარი თავიდან საფრთხის აცილების ამოცანა არ გაგრძელდება იმის იქით, რასაც წარმოადგენს საპრეზიდენტო და საპარლამენტო არჩევნების ზღვარი. აი, ამ ზღვარს იქით იწყება აღმშენებლობა და არა ნგრევა. ძალიან მეშინია, რომ ერთ წელიწადში იგივე ხალხი, რომელიც ასევე ენთუზიზმით იბრძოდა მიტინგებზე, ასევე არ შეგროვდეს და არ მოითხოვოს ხელისუფლების შეცვლა იმ მიზეზით, რომ რალაცნაირად უმართავად წავიდა პროცესები; უმართავი პროცესების წაყვანის უფლება არ გვაქვს.

დავიწყოთ თუნდაც აჭარის ლიდერთ, თუნდაც *ალორძინებით*. ისინი ყველაფერს გამოიყენებენ იმისათვის, რომ საქართველოში განვითარდეს უმართავი პროცესები. დღეისათვის რუსეთის ტელევიზია გადმოცემს ინფორმაციას იმის თაობაზე, რომ დაიწყო ე.წ. მარადიურობა, არეულობა, ქვეყანაში ქაოსია და სხვ., რაც რეალურად არ არსებობს. ის ხალხი, ვინც დაინახა, რომ მათი საქმე წასულია, აქაა და ისინი ბრძოლას აპირებენ. მე ერთ პატარა მაგალითს მოვიყვან: როდესაც მე ტელევიზიით ძალიან ზრდილობიანად ვილაპარაკე (მე ბავშვობაში ზრდილობა მასწავლეს ჩემმა მშობლებმა და სხვანაირად ლაპარაკი არ შემიძლია, ჩემი უბედურებაც სწორედ ეგაა), ძალიან მოზომილად დაუვჭირე მხარი მიმდინარე პროცესებს, მე მივიღე

მუქარის ზარები. მირეკავენ ღამის 12 საათზე და მეუბნებიან, რომ მე ვარ უშიშროების პოლკოვნიკი და მეუბნებიან, რომ მე გამისწორდებიან და გაუსწორდებიან ჩემისთანებს. ეს ხალხი ყველა აქაა, თბილისშია, ჩვენ გვერდით. ამიტომ ნუ უყურებთ ასე მსუბუქად ამას, ეს ხალხი გააგრძელებს ბრძოლას იმისათვის, რომ დაბრუნდეს მათი დრო და მათი ხელი-სუფლება.

გია ნოდია – ალბათ გამომსვლელები იტყვიან იმას, თუ რა უნდა გააკეთოთ იმისათვის, რომ ეს არ მოხდეს და უკონტროლო პროცესები არ დაიწყოს. არსებობს იდეა, რომ შეიქმნას საზოგადოებრივი მონიტორინგის საბჭო იმის შესაფასებლად, რაც ხდება რეგულარულად.

ნანა კაკაბაძე – როდესაც ვლასარაკობთ იმაზე, რომ რაღაც მოხდა, ვიღაცამ ვიღაცა ცემა, ვიღაცა ვიღაცას დაემუქრა, ესროლა, ეს თანამდევია ასეთი მოვლენებისა. ჩვენ უფრო მეტად გვაშფოთებს ის, რომ ჩვენ ამაზე ხმა არ ამოვიღეთ. ითქვა, რომ ჩვენ ვიყავით მედიტაციაში და ახლანდელნელ გამოვდივართ იქიდან. იმედია. აი, მონიტორინგის საბჭო რომ აწესნა ვიამ, ესეც ალბათ ამ მიზანს ემსახურება, მაგრამ შეკითხვა მდგომარეობს იმაში (ეს უკვე სხვა თემაა): აჭარამ რომ არ მიიღოს მონაწილეობა არჩევნებში, რა შეიძლება მოხდეს?

მიხეილ მირზიაშვილი – აქ იყო დასმული კითხვა, რა უნდა გააკეთოს არასამთავრობო ორგანიზაციებმა ერთად ან ცალკე-ცალკე. მე შევეცდები ჩემი მოსაზრება მოგახსენოთ ამის შესახებ, მაგრამ იმ გამოცდილებას თუ დავეყრდნობით, რაც აქვე დაგროვდა გამომსვლელებისგან, მაინც ვერ ავცდებით გარკვეულ შეფასებებს და მეც მიიწია გაგზიაროთ ჩემი შეფასება, როგორ ვუყურებ ამ მოვლენებს. პირველი რაც აღმოვაჩინე ისაა, რომ მე უფრო კომფორტულად ვგრძნობდი თავს, როდესაც ჩვენი ლიდერი იყო ედუარდ-გიორგი. ახლა როდესაც ლიდერი არის მიშა, ძალიან არაკომფორტულად ვგრძნობ თავს იმიტომ, რომ სულ ისმის სკანდირება „მიშა, მიშა“ და რაღაცნაირად დაეალებულად ვგრძნობ თავს. იმ მოვლენებს, რაც მოხდა საქართველოში, ჰქონდა ორი მდგენელი. მე მგონია, რომ ის მოძრაობა, რის შედეგადაც წავიდა ედუარდ-გიორგი, იყო პოლიტიკური მდგენელი და მიიწია მჯეროდეს, რომ იქ იყო ძალიან დიდი სამოქალაქო მდგენელიც. ჩვენ ალბათ არ უნდა გავკვივრდეს, რასან პოლიტიკური შედეგი სასწებია, რომ პოლიტიკოსები მოიმიწიან აქედან უფრო მეტს, ვიდრე იგივე სამოქალაქო საზოგადოება. აქედან გამომდინარე, ჩვენ უნდა ვისაუბროთ, თუ რა შეიძლება მოიგოს სამოქალაქო საზოგადოებამ ამ მდგომარეობიდან. ერთი, რაც აშკარაა და რაც გარკვეულ კმაყოფილებას იწვევს, ესაა ის სამოქალაქო აქტივობა, რომლის გა-

რეშე ეს არ მოხდებოდა. ეს მართლა არ იყო მხოლოდ პარტიული მოძრაობა და მე ამით ბედნიერი ვარ. აქ რამდენიმე კითხვა დაისვა იმის შესახებ, თუ რა უნდა აკეთოს არასამთავრობოებმა, უნდა წავიდნენ თუ არა ხელისუფლებაში. ითქვა, რომ ეს, რა თქმა უნდა, ინდივიდუალური გადასაწყვეტია. მე მგონი, პრინციპულია, რომ ჩვენ, როგორც არასამთავრობოებმა, გარკვეული ნაბიჯები გადავდგათ იმისათვის, რომ თვითონ არასამთავრობოებს და სამოქალაქო სექტორსაც ჰქონდეს ფართო სამოქმედო არეალი, თორემ პიროვნულად ვინ ხელისუფლებაში წავა და ვინ დარჩება, ამაზე, მგონი, ნაკლები გარანტიები უნდა მოვითხოვოთ. ვგულისხმობ, რომ თვითონ NGO-ების საქმიანობას უნდა ჰქონდეს საფუძველი და თუ რამე გარანტიები გვინდა ხელისუფლებისაგან, ამ მოთხოვნით მივალთ ამ უკანასკნელთან. მივალთ, თუ როგორ იქნება ეს სხვა ფორმაა, მაგრამ უნდა მოვითხოვოთ ამგვარი საქმიანობის არშეზღუდვა და პირიქით – გაფართოება.

არ მინდა ზოგადი საუბრებით შემოვიფარგლო და არ შევეხო ისეთ კონკრეტულ თემებს, რომელშიც უფრო კომფორტულად ვიგრძნობ თავს და უფრო კარგად ვცურავ – ეს არის მედია და სახელმწიფო ტელევიზია. ამ მოვლენების ერთ-ერთი მიმართულება იყო სახელმწიფო ტელევიზიასთან მისვლა და მათი მუშაობის კორექტირება. მე ვესწრებოდი ამ მოვლენას. იცით, რომ გარკვეული პრო-

ტესტი იყო სახელმწიფო ტელევიზიის მუშაობისადმი ამ საზოგადოებისგან და ვთვლი, რომ ეს იყო ნაწილობრივ სამართლიანი პროტესტი, იმიტომ, რომ იქ ჟურნალისტები გარკვეულ შეფასებებს იძლეოდნენ უშუალოდ რეპორტაჟების დროს, მაგრამ ეს იქით იყოს. როდესაც ხალხი ტელევიზიას მიადგა, მე დავინახე, რომ ეს საზოგადოება, ტელევიზიის საზოგადოება, მზად იყო ნებისმიერი პოლიტიკური დაკვეთა შესრულებისა. ეს გამოწვეულია იმით კი არა, რომ იქ ვინც მუშაობს, ის ადამიანები ცუდები არიან ან კარგები არიან, უბრალოდ, იქ იმისთანა სტრუქტურაა. ამიტომ მგონია, რომ ამ მომენტიტ უნდა ისარგებლოს არასამთავრობო სექტორმა, სამოქალაქო საზოგადოებამ და გარკვეული ძალისხმევა უნდა წარმართოს იმ მიმართულებით, რომ მრავალი არსებული პროექტიდან ერთ-ერთი ავირჩიოთ და გარკვევით მოვითხოვოთ ხელისუფლებას, განახორციელოს სახელმწიფო ტელევიზიის საზოგადოებრივ ტელევიზიად გარდაქმნა. ამით თავს დაიზღვევთ იმისგან, რომ ეს მექანიზმი, რასაც ტელევიზია ჰქვია და რასაც ჩვენ სამართლიანად მივიჩნევთ, რომ ჩვენი საკუთრებაა, იმუშავეს საზოგადოებაზე და არ იმუშავეს კონკრეტულ ხელისუფალზე.

მეორე თემა, რომელსაც შემოგთავაზებთ სამსჯელოდ, ესაა კონფლიქტები და კონფლიქტური ზონები, ვთქვათ, აფხაზეთის კონფლიქტი. როდესაც ათი ნაბიჯი შეიქმნა, ერთ-

ერთ ნაბიჯად მიჩნეულ იყო ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა. მაგრამ მე ვთვლი, რომ, როდესაც საუბარია ამ კონფლიქტების დარეგულირებაზე, ერთმნიშვნელოვნად მთავარი ამოცანა არ უნდა იყოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა. მთავარი ამოცანაა ამ კონფლიქტების გადაწყვეტა. და მერე უკვე იმ საზოგადოებასთან ერთად, რომელიც ახლა ჩვენგან გაყოფილია, შემუშავდეს სამომავლო მოდელი. რატომ გამოვყავი ეს თემა? იმიტომ რომ არასამთავრობო სექტორმა, რომლის მიმართ მე უფრო მეტი ნდობა მაქვს, ვიდრე სახელმწიფო სექტორის მიმართ, აქაც კი, ყოველ შემთხვევაში მე ასე მეჩვენა, ბოლომდე გაუზრებული ფორმით ჩადო ეს მოთხოვნა. ამას გარკვეული მნიშვნელობა აქვს იმ მუშაობაში, რასაც ჰქვია კონფლიქტის დარეგულირება და თუნდაც სახალხო დიპლომატია. მე მინდა შემოგთავაზოთ, რომ დღეიდანვე დაიწყოს მუშაობა ამ მიმართულებით, რომ ჩვენც უფრო კონკრეტულები ვიყოთ და ხელისუფლებასაც მოვთხოვთ უფრო მშვიდობიანი გეგმა შემოგვთავაზოს, იმისგან განსხვავებით, რაც იყო წარსულში, კერძოდ, ზოგადი განცხადებები იმის შესახებ, რომ ფართო ავტონომიების და რაღაცეების მინიჭების სურვილი აქვს ჩვენს ხელისუფლებას.

და კიდევ ერთი, აქ დათო დარჩიაშვილმა აღნიშნა თემა, რაზეც მეც მინდა ვთქვა ორიოდ სიტყვა, ესაა შსს, რომელსაც განსაკუთრებული აღ-

გილი უჭირავს ჩვენს ქვეყანაში და საზოგადოებაში. აქ შემოთავაზებული იყო საზოგადოებრივი საბჭოს შექმნის იდეა, მე ამას მხარს დავუჭერდი, იმ ჩასწორებით, რომ ეს უნდა იყოს რეალურად საზოგადოებრივი საბჭო და არა ახალი შსს-ს დემოკრატიულობის გარკვეულად გაფორმება.

ლანსელოტ ფლეტჩერი – ლევან ბერძენიშვილმა რაღაც მომენტში თქვა, რომ ეს იყო პოეზია და ახლა პროზა იწყება. მაგრამ მე მინდა ერთი აზრი მოგაწოდოთ: იმ ქვეყანაში, სადაც ქალაქებს და მთებსაც ხშირად ჰქვიათ პოეტების სახელები, ალბათ უფრო მეტად უნდა მივიღოთ მხედველობაში პოეტური მხარე, ასე ვთქვათ პოეზია. ბატონმა გიანოდამ დასვა კითხვა – რა უნდა გააკეთოს არასამთავრობო სექტორმა? სანამ ამ კითხვას ვუპასუხებთ, მანამდე უნდა დავსვათ კითხვა, თუ როგორ უნდა იყოს, რა სახის საუბრები უნდა აწარმოოს არასამთავრობო სექტორმა? ჩემი აზრით, სექტორის მთავარი როლი უნდა გამოიხატებოდეს იმ საუბრების შენარჩუნებაში და გენერირებაში, რომელიც ახლა გვაქვს.

ახლა ხუმრობით: ჟურნალისტი მიადგა ორ კაცს, რომლებიც ქვებს ტეხდნენ და ეკითხება, რას აკეთებთო. ერთ-ერთი პასუხობს, რომ ეს საქმიანობა ჩემი საარსებო წყაროა, მეორე პასუხობს – მე ვაშებს ტაძარს ღმერთის სადიდებლად. ასე რომ, ეს ორი ადამიანი ერთსა და იმავე რაღაცას აკეთებდა, მაგრამ მა-

თი დამოკიდებულება ამ საქმისადმი აბსოლუტულად განსხვავებულია.

რანი ვართ ჩვენ? რანი ხართ თქვენ ამ დარბაზში? თქვენ ხართ ჭკვიანები, რაციონალურები, აქტიურები და მიზანსწრაფულები. როდესაც ლაპარაკობთ, რომ ეს ეიფორია უნდა ჩაცხრეს და უნდა დავწყნარდეთო, მე ეს ცოტა ნაადრევად მეჩვენება. და შეიძლება არც იყოს მართებული ამის თქმა. მოდით, ცოტა ხანს გავაგრძელოთ. ჩემი, როგორც ამერიკის მოქალაქის, აზრით, ეს იყო ისტორიული მნიშვნელობის მოვლენა; ამას რომ ვამბობ, ვფიქრობ, რომ გამოვხატავ ჩემი ქვეყნის ბევრი მოქალაქის მოსაზრებას. ჩემთვის ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტი იყო სააკაშვილის სიტყვები იმის შემდეგ, რაც პრეზიდენტი გადადგა. მან თქვა, რომ ეს იყო საქართველოს ღირსების დღე და, მე მგონი, ესაა ის ძირითადი მნიშვნელოვანი სიტყვები, რაზეც უნდა ვიფიქროთ და რაც უნდა დავიმახსოვროთ. მე უკვე სამი წელია, რაც საქართველოში ვარ და ძალიან მიყვარს საქართველო, მაგრამ, რაც ყოველთვის მანაღვლებდა იყო ის, თუ როგორ ლაპარაკობდნენ ქართველები საქართველოს რეალობაზე. ქართული რეალობა თავის გამართლების საშუალება იყო და იმის გამართლების საშუალებაც, რომ ქვეყანაში არაფერი მუშაობს.

ის, რაც მოხდა (მე არ ვამბობ, რომ ესაა აბსოლუტური სიმართლე), ესაა გახსნილი შესაძლებლობა იმისა, რომ საქართველომ დაიბრუნოს

თავისი ღირსება. ბატონმა თენგიზმა თქვა, რომ აუცილებელია გადავიდეთ იმ საუბრებიდან, რომლებიც წარსულს ეხება, საუბრებზე, რომლებიც ორიენტირებულია მომავალზე და ის, რაც მოხდა კვირას, ეს იყო ტრანსფორმაციის მომენტი. და ტრანსფორმაციის მომენტი პრინციპში ყველაფერს ტოვებს ისევ ისე. იცვლება ის, რაც შენ ხარ ამ ტრანსფორმაციის შემდეგ და თუ აღრე ამ ტრანსფორმაციამდე მთელი ჩვენი საუბრები მიმართული იყო რაღაცის საწინააღმდეგოდ და ვიდაცას ვადანაშაულებდით და ასე შემდეგ, ახლა მთელი საუბრები მიმართული იქნება (და ამის შესაძლებლობა არის ტრანსფორმაციის მერე) რაღაც პოზიტიურისაკენ და იმისკენ, თუ როგორ უნდა ავაშენოთ ახალი რეალობა.

ნათქვამია, რომ რეკოლუციის შემდეგი დღეები არის ყველაზე საშიში დღეები, და ორი სახის საფრთხე არსებობს ხოლმე, ესაა: 1) ექსტრემიზმის საფრთხე და ზემოთ მოყვანილი მაგალითი აღმოსავლური ორთაბრძოლის ოსტატების. არ შეუძლიათ მაშინვე გაჩერება და აგრძელებენ ბრძოლას მას შემდეგ, რაც მტერი, მოწინააღმდეგე დამარცხებულია, 2) იმის საფრთხე, რომ ჩვენ ძალიან სწრაფად დავუბრუნდებით ჩვეულებრივი ცხოვრების რიტმს და აღარ გვეჩქნება იმის განცდა, რომ რაღაცა ძალიან მნიშვნელოვანი მოხდა.

ვფიქრობ, რომ აქ შეკრებილი ხალხის პასუხისმგებლობაა, ისეთ საუბრებს მისცეს დასაბამი და ისეთი სა-

უბრები აწარმოოს, რომლებიც თავისი ხასიათით იქნებოდა იმის შესაფერისი, იმ ძალიან მნიშვნელოვანი მოვლენების შესაფერისი, რაც მოხდა ამ დღეებში და ეს სხვადასხვა ხალხისთვის შეიძლება სხვადასხვა რამეს ნიშნავდეს. მაგალითად, ფონდ *ჰორიზონტში* ჩვენი საუბრისას გადაწყვიტეთ, რომ გადაგვეხედა მთელი ჩვენი გეგმებისთვის და მოღვაწეობისთვის, რაც ჩვენ გვქონდა დასახული და გვეფიქრა იმაზე, თუ როგორ შეგვეცვალა ისინი ისე, რომ მათ იმ პროცესის მთელი მნიშვნელოვნება აქსახათ, რასაც ჰქონდა ადგილი. ეს საკმაოდ ძნელია, რადგან ასეთი საუბრების დროს წარსული ყოველთვის შემოაღწევს ხოლმე ჩვენს საუბრებში და ადამიანებს უჩნდებათ მოთხოვნილება, რომ ილაპარაკონ იმაზე, თუ წარსული მთავრობა რა სამინელი იყო და რა უსამართლობებს ჩადიოდა, რაოდენ აუცილებელი იყო ამ უსამართლობების გამოსწორება და ა.შ.

ვთვლი, რომ 2002-მა წელმა ძალიან ბევრი ცვლილება დააფიქსირა თვითონ არასამთავრობო სექტორში, თუნდაც იქიდან გამომდინარე, რომ ძალიან ბევრი ახალი კადრი გაზარდა პოლიტიკისთვის, ძალიან სხვანაირი ურთიერთობები ჩამოაყალიბა პოლიტიკურ პარტიებთან და ეს იმაზე ფიქრის საშუალებას გვაძლევს, რომ არასამთავრობო სექტორს, რაღაც გავლენის შესაძლებლობა ექნება იმ თემებთან დაკავშირებით, რომლებიც ჩვენს ინტერესებში შედის (ვთქვათ, დემოკრატიული პრინციპე-

ბის დაცვა, ადამიანის უფლებების დაცვა და ა.შ.). არ მინდა ვთქვა, რომ არაფერი შეიცვლება, ყველაფერზე ხელი უნდა ჩავიქნიოთ და არც ჩვენ დისკუსიას და არც ერთ ცენტს დახარჯულს საქართველოში, ვისი მხრიდანაც არ უნდა იყოს, არანაირი აზრი არ ექნება. აქედან გამომდინარე, მინდოდა, რაღაცნაირად გადავსულიყავით იმაზე, რა შეიძლება გაკეთდეს, როგორ შეიძლება სექტორმა ითანამშრომლოს; გამოიკვეთა რამდენიმე პრობლემა. აი, დავით ლოსაბერიძემ შეაჯამა: პირველ რიგში ვთანხმდებით იმაზე, რომ ვითანამშრომლებთ პოლიტიკურ პარტიებთან იმიტომ, რომ ჩვენ არ გვაქვს იმის შესაძლებლობა, რომ ის ცვლილებები რომლებსაც მოვითხოვთ, კანონმდებლობაში იქნება ასახული, რეგულაციაში იქნება თუ ასე შემდეგ, შევიტანოთ კანონმდებლობაში. ეს შეიძლება გააკეთონ პარლამენტარებმა. თუ ეს არ გამოვიყენეთ ამ ცვლილებებისთვის, სხვანაირად ვერანაირად ვერ შევძლებთ ამის გაკეთებას, იმიტომ თანამშრომლობა აუცილებელია. უბრალოდ, საუბარი იყო იმაზე, რომ ცუდს ვერაფერს ვერ ხედავენ იმ ორგანიზაციების დაფინანსებაში, რომლებიც აქტიურად უჭერენ გარკვეულ პოლიტიკურ პარტიებს და ძალებს მხარს. მე მგონი, ეს პრობლემა მოგვარებულია და საუბარი უნდა იყოს იმაზე, შემდეგ ეტაპზე როგორ გადავიდეთ. სწორედ იმ ურთიერთობებზე, რაზეც იყო საუბარი და ძირითადი პრობლემები რამენაი-

რად მოგვარდეს. სამწუხაროდ, ამდენი ხნის განმავლობაში სექტორში შიგნით მთავარი პრობლემა არის ის, რომ სექტორმა დაკარგა ურთიერთობა საზოგადოებასთან. მე მიმაჩნია, რომ სექტორმა მოახერხა ძალიან კარგი ურთიერთობების დამყარება პოლიტიკურ ძალებთან, მაგრამ სექტორმა გარკვეულწილად ვერ განავითარა ურთიერთობები საზოგადოებასთან, ვერ მოიპოვა მისი მხარდაჭერა.

პრინციპში, იგივე ხდებოდა ჩვენი საუბრების დროს *კორიზონტში*. ჩვენ მუდმივად გვიხდებოდა ერთმანეთისთვის შეხსენება იმისა, რომ არ გადაგვვხვია დასახული მიმართულებიდან, არ ჩავფლულიყავით ტრივიალურ საუბრებში და ყოველთვის შეგვხსენებინა ერთმანეთისთვის, რომ ჩვენი გზა და მიმართულება უნდა ყოფილიყო შესაფერისი იმისა, რაც მოხდა და პატივი უნდა მიგვეგო იმ უდიდესი მნიშვნელობისათვის, რასაც ატარებდა რევოლუცია. და ბოლოს, ნება მიბოძეთ, ვიქტორ ჰიუგოს ციტირება მოვახდინო, რომელმაც განაცხადა, რომ არაფერი არაა ისეთი ძლევაძმოსილი, როგორც ის იდეა, რომლის დროც დადგა. და მე ყველა აქ მყოფს ვთხოვდი, რომ თავის საუბრებში ყოველთვის იმ შეგნებიდან ელაპარაკა, რომ აყვავებული, ბედნიერი და მდიდარი საქართველოს იდეა არის ის იდეა, რომლის დროც დადგა.

მაია ხვინია – მე აქ დასამალი არაფერი მაქვს. შევეცდები, მაქსი-

მალურად კორექტული და ობიექტური ვიყო. მე ვმუშაობდი ქალბატონ ნანა დევდარიანთან და აქ დამსწრეთაგან უმრავლესობა მოწმე იყავით, როგორ ღიად ვმუშაობდით იმ პერიოდში. შიდა პრობლემები შიდა პრობლემებია, მაგრამ მე მაშინებს სინდრომი იმისა, რომ შეფასებები ეძლევა იქიდან გამომდინარე, რომ რაღაც გარკვეულ პოლიტიკურ სატელიტად მოიაზრები უკვე, თუმცა, ამ ინსტიტუტის მუშაობის გამჭვირვალობა თქვენთვის ყველასთვის ცხადი იყო. ქალბატონმა ნანამ მიიღო წინადადება და ცსკ-ის თავმჯდომარე გახდა. საჭიროა გაუკეთდეს ანალიზი იმას, თუ რა იყო წინამორბედი ყველაფერი ამისა. არასწორად მიმაჩნია, ყველამ სირაქლემას პოზა მივიღოთ, ჩავრგოთ თავი ქვიშაში, კუდი ამოვყოთ და არაფერი გავაანალიზოთ, მცდარ აზრად მიმაჩნია. არარეალურად მიმაჩნია ბევრი შეცდომა, რომელიც ერთპიროვნული ბრალდების საფუძველი ხდება. მაგალითად, ყველამ კარგად ვიცით, რამდენი ხანი ფერხდებოდა პარლამენტში ცსკ-ის დაკომპლექტების პრინციპზე შეთანხმება, რამდენი ხანი ფერხდებოდა საარჩევნო კოდექსის მიღება და რამდენი ხნით ადრე დაინიშნა ყველა იმ თანამდებობაზე, სადაც დაინიშნა. რატომ არაა შეცდომა, სამართლიანი არჩევნების მიერ გაკეთებული არჩევანი, რომ მოამზადებდა 3000 დამკვირვებელს, როცა, თუ მიჰყვები საარჩევნო კოდექსს, პასუხისმგებლობა დაყვანი-

ლია საარჩევნო უბნებამდე? რატომ არ უნდა მოამზადო კვალიფიციური კადრები უბნებზე რეგიონებში, სადაც სამართლებრივი ცნება (მე ჩემი თვალით ვნახე, თავად ვიყავი დამკვირვებელი), აბსოლუტურად მორღვეულია?

ასევე არასწორად მიმაჩნია თქვენი ნათქვამი იმასთან დაკავშირებით, რომ პირველ არხთან მისულ საზოგადოების ნაწილს ჰქონდა პრეტენზია იმისა, რომ გარკვეულ შეფასებებს იძლეოდა პირველი არხი. ეს ცოტა აბსურდულად მიმაჩნია. იმ არადემოკრატიულ ქვეყანაში, რომელშიც ჩვენც ვცხოვრობდით ცოტა ხნით ადრე, არსებობდა რუსთავი 2 და იმავე შეფასებებს იძლეოდა ისიც.

ახლა პერიოდის მოვლენებსაც შეგახსენებთ. ფაქტია, რომ საფრანგეთის რევოლუციის გავროში მოიხსენება დღეს ორგანიზაცია *კმარასთან* კავშირში. ესეც არაა სწორი შეფასება: ის სიმბოლო იყო და აქ *კმარას* ჰყავს გარკვეული მართვადი პულტი, რომელიც გარკვეულ მითითებებს აძლევს. მივცეთ ყველაფერს დეფინირება; რაც შეეხება კრიმსს, დიდი ბოდიში, ყველამ ყველაფერი ვიცით. თბილისი ძალიან პატარა ქალაქია და შეიძლება მილიონს როცა აპატიებს საგადასახადო რუსთავი 2-ს, 4000 დოლარის კავკასიისთვის „შეწერვა“, რბილად რომ ვთქვათ, ზეწოლის გარკვეულ მექანიზმებს ატარებს. ჩემთვის ეს სხვა არაფერი არ არის, როცა ფონდი IREX-ის წინასაარჩევნო

მონიტორინგზე შეტანილია 5 ტელევიზიიდან (ეს არის იმედი, კავკასია, იბერია...) პროექტები და, თუ არ არის აქ მიზანმიმართულობა, მაშინ რატომ ეძლევა გრანტი ახლად გამოჩეკილ არხს 202-ს? შეგიძლიათ გაცეთ პასუხი? პარადოქსების ქვეყანაში ვცხოვრობთ.

მე ყველაზე უფრო რისი მეშინია იცით? 10 წელია უკვე პარლამენტის წინ ხალხი ასე კონცენტრირებულად არ შეკრებილა. გახსოვთ რა იყო 10 წლის წინ? იგივე გამეორდა დღეს. მე ამის მეშინია. მე აქ ვცხოვრობ. მე წასასვლელი არსად მაქვს. თუ ჩვენ ვაშენებთ სახელმწიფოს, თუ ჩვენ ვიცავთ კონსტიტუციას, მე არ უნდა ველოდე პერიოდულად, განსაზღვრული ვადით, პარლამენტის წინ, ან თუნდაც ჩემს ქუჩაზე, ზუსტად იმდენივე ხალხი მოვიდეს და ისევ მომთხოვოს შევცვალო სახელმწიფო. ჩემთვის მისაღებია, რაც ხდება იმავე ხელფასების გაზრდის მოთხოვნით, გარკვეული სოციალური მდგომარეობის გამოსწორების მოთხოვნით. აი, ესეთი შეკრებები მოხდეს, მაგრამ არამც და არამც სახელმწიფო გადატრიალებისთვის. ხალხო, რამხელა დემორალიზაცია მიდის. მე იცით რა მაშინებს? კონფლიქტში შედის ჩვენი საზოგადოება.

მე აბსოლუტურად გამჭვირვალედ ვმუშაობდი სახალხო დიპლომატიის კუთხით და აქაც მინდა შეფასებები მივცე თუნდაც აქ ნახსენებ რეგიონებს. ქალბატონი ნანა

იყო, სხვათაშორის, ერთ-ერთი სა-
ხელმწიფო სტრუქტურის წარმო-
მადგენელი იყო, რომელიც პირვე-
ლივე შესვლაზე გადავიდა გალის
მოსახლეობასთან. არ გამოიკეთებია
ამისთვის გარკვეული ინფორმაცი-
ული რეზონანსი იმიტომ, რომ აქაც
გარკვეული პოლიტიკა იყო ჩადე-
ბული არ გვინდოდა აფხაზების გა-
ღიზიანება. ჰუმანიტარული ტვირ-
თიც შევიტანეთ და ძალიან თბი-
ლი კონსტრუქციული საუბარიც
გვქონდა.

რატომ არ ვაკეთებთ ანაღმს და
რატომ მივდივართ პირდაპირ ისევ
ერთი კედლისკენ, რომელიც შეიძლე-
ბა დაგვხვდეს წინ. ორი წლის გან-
მავლობაში, როცა ბატონი დავით
უსუფაშვილი დარბოდა ქალბატონ ნა-
ნასთან ერთად ჯიქიას პროცესებზე,
მაშინ ჯიქია იყო დამნაშავე და სასა-
მართლო პროცესი მოვიგეთ მხოლოდ
იმიტომ, რომ საქმის წარმოებაში იყო
უზარმაზარი დარღვევები. დღეს ჯი-
ქია ინიშნება გენერალური პროკურო-
რის პირველ მოადგილედ? აი, საი-
დან სად მივდივართ ამით.

ისტორიაში ჩვენ შევალთ ერად,
რომელმაც ვერ შეიშნო ეროვნული
პრეზიდენტი და სამოქალაქო ომით გა-
აძევა საქართველოდან. ასევე გაუშვა
პრეზიდენტი, რომელსაც ერთი წელი
ჰქონდა დარჩენილი ვადის დამთავრე-
ბამდე, მის მხრეობასაც კი არ სცა
პატივი. ჩვენს უკან დგანან ბავშვები,
რომლებიც ამას უყურებენ და ოზრ-
დებიან. უნივერსიტეტის აქციაზე
გაქვთ ლაპარაკი? გუშინ აქციის წინ

გაკეთდა საკმაოდ უცნაური განცხადე-
ბა, მობრძანდა ბატონი მიხეილი. თუ
დღეს ტროცკიზეა აქ საუბარი და
ვთქვათ სტალინზე, მაშინ მე უკვე
დღევანდელი რეალობა და ჩემი ძვე-
ლი წარსული უკვე რაღაც სამოთხედ
მეჩვენება. გაკეთდა არასერიოზული
განცხადება, მე არა მაქვს საუბარი
პერსონალიზებზე. როცა ეტყვი სტუ-
დენტს, თქვენ ახლა აქ შეიკრიბეთ
ხო? კაი, მე ახლა აქ მოვიყვან კიდეც
ასი ათასს კაცს და მოდი ვნახოთ ვინ
ვის, „Кто кого перекричит“. ასე
ლაპარაკი ნორმაა, სტუდენტების გა-
მოსვლა ნორმა არაა? ეს ის ნორმაა,
რომელსაც თუ შეფასებებს რეალუ-
რად არ გავუკეთებთ და ამაზე ხმა-
მაღლა არ ვილაპარაკებთ, ვერ გაირ-
კვევა. აქ არც სტუდენტებზე და არც
როინ მეტრეველზეა ლაპარაკი. აქ სა-
ერთო მდგომარეობაზეა ლაპარაკი. მე
ლაპარაკი არა მაქვს იმაზე, რომ დღეს
ცსკ-ს ადმინისტრაციული მხარე ბევ-
რად გამჭვირვალე ჰქონდა. ფაქტია ის,
რომ 1995 წლიდან პოლიტიკური სა-
ტელიტი არასამთავრობოები ბევრი
გაჩნდა. არც შეიძლება სხვანაირად
ყოფილიყო. ის, რომ დღევანდელი
ლუსტრაცია პოლიტიკური პროცესე-
ბის შედეგის გამო, სახეზეა, ესეც
ნორმაა. გამოვიდეთ საზოგადოებრივი
ინტერესიდან და ეროვნული ინტერე-
სიდან და არა დაწვრილმანებული,
რაღაც გარკვეული ინტერესებიდან. მე
უმაღურობის სინდრომი მაგიჟებს, გუ-
შინდელი ობიექტური ადამიანი დღეს
არაობიექტურობის და დამნაშავის
სინდრომის მატარებელი გახდა? სად

მივალთ ამითი? მოკვდა ის თემა, რომელიც პირველივე წუთიდან აძლევდა დაკავებულს ადვოკატის აყვანის უფლებას. დღეს ეს თემა არაა აქტუალური. აქტუალურია ის, რომ ნანა არის კრიმინალი? აი, ესეთი გრადაციები მაგიჟებს, გაოგნებული ვარ ასეთი ინდეფერენტული დამოკიდებულებით. აღარაფერს ვლაპარაკობ იმაზე, რომ მიტინგების დაწყება იყო სახელმწიფოებრივი კონსტიტუციური წყობის რღვევა, აღარა მაქვს იმაზე ლაპარაკი, თვითონ მოთხოვნები შედიოდა კოლაფსში.

ნუ ვიქნებით რადიკალები იქით და აქეთ. რეალობა ერთია, ჩვენ თუ არ მოვიქცით ახლა ჭკუით, შეიძლება ბევრად უფრო მწარე შედეგები მივიღოთ, ვიდრე გვქონდა.

პაატა ზაქარეიშვილი – მე მიმაჩნია, რომ ჩემ თავს ვთვლი საკმაოდ ნორმალურ ადამიანად და ვერც კი წარმომიდგენია, რომ შეიძლება დანაშაული ჩავიდინო. მაგრამ მე არ გამოვრიცხავ ხვალ ისეთ სიტუაციას იჩვენარდე, რომ მომიწიოს რაღაც დანაშაულის ჩადენა და პასუხი ვაგო ამაზე. ის, რომ ქალბატონ ნანა დევდარიანს პატივს ვცემდი ოდესღაც ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ მე არ შეიძლება მქონდეს შეფასება იმის მიმართ, თუ მან ჩიდინა კრიმინალური დანაშაული. მან პასუხი უნდა აგოს ამაზე. რა ფორმით, სხვა საკითხია. პირადად მე მიმაჩნია, რომ დამნაშავეა, მაგრამ სასამართლომ უნდა გა-

დაწყვიტოს ეს. ჩემთვის ის, რაც მოხდა, რასაც ვხედავდით და როგორ მიმდინარეობდა არჩევნები და შემდეგ რა შეფასებასაც აძლევდა თითოეული ადამიანი და რაც ვნახე, რაც გამოქვეყნდა შემდეგ, ის ფრაგმენტებიც კი, რაც არის ოქმების სახით, გვიჩვენებს, რომ, სამწუხაროდ, აშკარა დანაშაულს აქვს ადგილი. ეს არაა ჩემი კომპეტენცია, მაგრამ მე, როგორც მოქალაქემ, შემიძლია ამაზე ჩემი შეფასება მივცე. ეს არაა სწორი შეფასება, ესაა ჩემეული შეფასება და მე მაქვს უფლება ჩემი შეფასება ცხადად გამოვხატო, იმიტომ რომ აშკარად საფრთხე შეექმნა საზოგადოებას და მადლობა ღმერთს, საზოგადოება ფეხზე დადგა და აიცილა ეს საფრთხე თავიდან. მართლაც რომ, აიცილა თავიდან. კონსტიტუციის მეოთხე მუხლის თანახმად, არ შეიძლება ვინმემ მიითვისოს ხელისუფლება, რაც აშკარად გამოიკვეთა 2 ნოემბრის არჩევნების შემდეგ და ცსკ-მ ამას ხელი შეუწყო, ამიტომ ესაა გამოსაძიებელი. ეს ჩემი შეფასებაა და არ მოვეუწოდებ არავის სწორი შეფასებისაკენ. ყველას, ვინც აქ ვიკრიბებით, ჩვენი შეფასებები გაგვაჩნია და ეს ჩვენი შეფასებები ალბათ ჭეშმარიტების სადღაც შუაშია.

მოხსენების დასაწყისში დაისვა კითხვა, სად არის სამოქალაქო საზოგადოება და რა ადგილი უკავია მას საზოგადოებაში. ჩემი ჯრით, მას უკვე უკავია ძალიან პრინციპული და მკაფიოდ გამოკვეთილი როლი და

არაა არც მაჩანჩალა საზოგადოება, როგორც ზოგიერთი ფიქრობს ამას, და არც ის საზოგადოებაა, რომელიც ახორციელებს ახალი ხელისუფლების ხელდასხმას. ჩვენ, თუ შეიძლება ასეთი შედარება, ვართ მაწვნის დედა. როგორც მაწონში ვერ იპოვი იმ საწყისს, რომელმაც შექმნა მაწონი, დაახლოებით ასევე მოვიცავთ ჩვენ მთელ ქართულ საზოგადოებას და მიმაჩნია, რომ ძალიან დადებითი პოზიცია გვკავია ამ შემთხვევაში. ყოველ ჩვენთაგანს ძალიან მჭიდრო კონტაქტები აქვს დსთ-ის ქვეყნებთან (აღარაფერი რომ არ ვთქვა სხვა ქვეყნებზე) და შეგვიძლია სიამაყით ვთქვათ, რომ ყველაზე ეფექტურად სამოქალაქო საზოგადოების გავლენა მთლიანად საზოგადოებაზე და არა მარტო საზოგადოებაზე, არამედ სახელმწიფო სტრუქტურებზეც, სწორედ რომ საქართველოში გვაქვს. ეს თავში არ უნდა აგვივარდეს და ყოველთვის უნდა ვიყოთ მაკონტროლებელი ორგანო, ანუ ჩვენ არ უნდა მივცეთ ხელისუფლებას საშუალება, რომ სისტემატურად დაიწყოს კანონების დარღვევა და მას ეს შერჩეს. მე მგონი, ამ კონტექსტში ჩვენ გვაქვს ამის უნარი და დღეს მიმდინარე პროცესები მეტყველებს იმაზე, რომ ჯერ პროცესები არ დამთავრებულია. ამიტომ ანალიზი, რა თქმა უნდა, მუდმივად არის საჭირო, მაგრამ საბოლოო ანგარიშისგან ჯერ კიდევ შორს ვართ. ჩემს მეგობრებს – გელა ნიკოლეიშვილს, ნანა კაკაბაძეს – დიდ მადლობას მოვასხენებ ჩემი მუ-

შაობის შეფასებისთვის; სწორედ ესენი მაკრიტიკებდნენ ყველაზე მეტად და სამართლიანად, მათ ევალებოდათ, ასე ვთქვათ, თვითონ დაივალეს საზოგადოებაში განსაკუთრებული ყურადღება სასჯელალსრულების სისტემაზე. ხშირად მქონია მათთან კამათი, რაც აუცილებელიც იყო და მე მაღლობელი ვარ სწორედ იმიტომ, რომ მათ ჩემი მუშაობა დადებითად შეაფასეს. თუმცა, მე მიმაჩნია, რომ უფრო მეტის გაკეთება შეიძლებოდა. სწორედ ასე უნდა მივუდგეთ ყოველი ჩვენგანი საქმეს.

გამორიცხული არაა, რომ ნებისმიერ ჩვენგანს მოუწიოს რამე გარკვეულ წინადადებაზე დათანხმება, რაც მისაღები ფორმა უნდა იყოს. მე ორჯერ ვიყავი, ასე ვთქვათ, სამოქალაქო საზოგადოების მხრიდან დღევანდელი ხელისუფლებაში, მაგრამ არც ერთხელ ვყოფილვარ ჩემი ინიციატივით. პირველად იყო, როცა პარლამენტში ვმუშაობდი კომიტეტის აპარატის უფროსად და მეორედ სასჯელალსრულების სისტემაში, ორივეჯერ ინიციატივა ჩემი მეგობრებიდან წამოვიდა. რაკი ეს ჩვენი საერთო ინიციატივა იყო, საჭიროდ ჩავთვალე დავთანხმებულიყავი. თუ ჩვენ ჩავთვლით, რომ საჭიროა ჩვენი განსაკუთრებული ინექცირება და განსაკუთრებული ზემოქმედება ხელისუფლებაში რაღაც გარკვეულ სექტორზე, რათა პოზიციები ჭეშმარიტად იქნას დაცული, იქ მე მიმაჩნია, რომ ჩვენი წარმომადგენლები უნდა იყვნენ აუცილებლად. შეიძლე-

ბა პიროვნულად ეს მიუღებელი იყოს, მაგრამ ზოგადად მისაღებია და მხარდაჭერას საჭიროებს.

ახლა რაც შეეხება კონკრეტულ საკითხებს; ჩვენ არა გვაქვს მოღუნების დრო, აშკარად გამოიკვეთა შემამოფოთებელი დეტალები, რომელზეც ჩვენ ვაღდებული ვართ რეაგირება გავაკეთოთ. რა თქმა უნდა, მომხდარს მე ვაფასებ უაღრესად დადებით მოვლენად, საქართველოს უდიდესი პერსპექტივები გამოუჩნდა მას შემდეგ, რაც მოხდა რევოლუცია.. ანუ ერთი დღის განმავლობაში საქართველოს ჰქონდა ორი უნიკალური შანსი: ერთი, ყოფილიყო ყველაზე უარესი ანუ მიეღო აჭარის მმართველობა ცენტრში მთელი თავისი ობსკურანტიზმით და ფაშიზმით. და მეორე, პერსპექტივების მიხედვით, ქვეყანას საუკეთესო ვარიანტი თუ არა, ერთ-ერთი საუკეთესო ვარიანტი მიეღო. მაგრამ გვაქვს კი დღეს ჩვენ სამუალება და ენერგია იმისა, რომ ეს საუკეთესო პერსპექტივა განვახორციელოთ?

სამწუხაროდ, რასაც მე ვხედავ, არაა გამიზნული იმისთვის, რომ მაქსიმალურად გამოყენებულ იქნას პერსპექტივა, რაც ქართულმა საზოგადოებამ დაუსახა ახალ ხელისუფლებას. და ახალი ხელისუფლება მაინც რაღაცნაირად ცდილობს თავისი ძველი სტილით და თავისი ძველი მეთოდებით თავისთავზე უფრო იზრუნოს, ვიდრე იმ უკიდურეს რესურსებზე, რაც მას ქართულმა და საერთაშორისო საზოგადოებამ დაუსახა

მიზნად. ესაა ის ნიშნები, როგორ აპირებს დღევანდელი, დროებითი ხელი-სუფლება საარჩევნო კომისიების დაკომპლექტებას. ესაა შემამოფოთებელი და აშკარად 1999 წლის სუნიტრიალებს. ეს ხელისუფლება პარტიული პრინციპებით აპირებს საარჩევნო კომისიების დაკომპლექტებას, როცა ყველა ვლასპარაკობთ იმაზე, რომ ცსკ-ის დაკომპლექტების ყველაზე კარგი ფორმა არის დაკომპლექტება პროფესიული ნიშნით. და დღეს ამის შანსი არსებობს იმიტომ, რომ ძალიან მცირე დრო გავიდა მას შემდეგ, რაც ამას ვამბობდით – რაღაც ერთი თვეც არა. შესაბამისად, გვაქვს უფლება მოვთხოვოთ ხელისუფლებას დადგეს იმ პრინციპზე, რასაც თვითონ მოითხოვდა. დღეს მაინც უნდა ჩაეყაროს საფუძველი ცსკ-ის პროფესიული ნიშნით დაკომპლექტებას. მაღლობა ღმერთს, საქართველოში იურისტები მაინც გვყავს ნორმალური, სანდო ხალხი, რომლებიც მართლა არ არიან მიწებებული ამა თუ იმ პარტიის და მართლაც შეიძლება იმ მრავალათასიანი იურისტების არმიიდან გამოვარჩიოთ 15-20 ღირსეული ადამიანი, რომელიც შეიძლება იყოს პროფესიონალი და არ იყოს მიკერძოებული ამა თუ იმ პოლიტიკური ძალისადმი. აშკარად იგრძნობა, რომ მათ, ვინც გააყალბა 1999 წლის არჩევნები დემოკრატიის სახელით, დღეს დაახლოებით ამ ტიპის რაღაცას აკეთებენ. ეს ერთი; მეორე – ის, რაც ხდება თანამდებობებზე დანიშვნებთან დაკავშირებით, ყოვე-

ლად შემაშფოთებელია. კი, მე მესმის, რომ გუნდი მოვიდა და პოლიტიკურ პასუხისმგებლობას იღებს და შეიძლება მართლაც ამ წუთში გამართლებული იყოს, იმ გუნდმა ჩამოაყალიბოს მთავრობა, ვინც მოახდინა რევოლუცია. მაგრამ ის, რაც ხდება მეორე ემელონებში (ნათესავების დანიშვნა, ნაცნობების დანიშვნა, მეგობრების დანიშვნა), ყოვლად გაუმართლებელია და ამაზე გაჩუმება არ შეიძლება. რა თქმა უნდა, შეიძლება შერჩეთ, მაგრამ ეცოდინებათ, რომ ჩვენ მათ თვალყურს ვადევნებთ. თუ ამაზე რეაგირება არ გვექნა, აღმოჩნდება, რომ შესაძლებლობას მივცემთ მათ დაამკვიდრონ მმართველობის ახალი მანკიერი მეთოდები, რაც ჩემთვის ყოვლად მიუღებელია.

მიმაჩნია, რომ ასეთ კონკრეტულ თემებზე უფრო მეტი მსჯელობა არის საჭირო, ვიდრე ზოგად საკითხებზე. იგივე შეიძლება ითქვას რეფერენდუმზე. ისევე გაყალბდა რეფერენდუმი, როგორც მთლიანად არჩევნები; მაგალითად, თუ 200 ათასს კაცს უნდა მიეცა ხმა აჭარაში და მისცა 300 ათასმა კაცმა, ბუნებრივია, იქ რეფერენდუმიც გაყალბდა. მაგრამ როგორ ხდება რეფერენდუმისგან თავის აცილება, ესაა ნიშანი ხელისუფლების მხრიდან. მათ შეეძლოთ გამოეყენებინათ რეფერენდუმის შედეგები, სამართლებრივი ბაზა იძლევა იმის საშუალებას, რომ ახალი პარლამენტი იყოს ხალხის ნების შესაბამისად გამოკვეთილი. მაგრამ ამ-

კარად ჩანს, რომ ახალ ხელისუფლებას, მადლიერების გრძნობით თუ რაღაც გარკვეული მიზნით, უნდა ის არმია დააკმაყოფილოს, რომელიც მოიყვანა და შეუქმნას პირობები ხელისუფლებაში ყოფნისა. მას უნდა ეს ხალხი დააკმაყოფილოს პარლამენტის სიებში შეყვანით (მერე შეიძლება მიატოვოს კიდეგაც) იმიტომ, რომ მინისტრის მოადგილის თანამდებობას ურჩევნია მისცეს რიგითი დეპუტატის ადგილი.

მე ეჭვი მეპარება, რომ რეფერენდუმის შედეგების რეალიზაციის მცდელობიდან ახლა რამე გამოდნეს, მაგრამ თუ ხელისუფლება უკვე აპირებს, თავიდან აიცილოს რეფერენდუმზე საუბარი, ეს შემაშფოთებელია. ეს ის ნიშნებია, რის საფუძველზეც ვეჭვობ, რომ ეს ხალხი მზად იყოს იმ დემოკრატიული ინსტიტუტების დასაფუძნებლად, რომლებიც სჭირდება ქართულ საზოგადოებას, რომელიც გამოვიდა ქუჩაში, იდგა წვიმაში, ქარში და ყინვაში გარეთ და მართლა უნდოდა, რაღაც დაეცვა. ნუთუ ისინი იმას იცავდნენ, რომ ვიღაცა „ჭ“ დონის პოლიტიკოსი პარლამენტში მოხვდეს. მე მგონი, რომ ამისთვის არ იდგა ეს ხალხი. ამიტომ ჩვენი მოვალეობაა, ჩემი აზრით, ასეთ რაღაცეებზე არ გავჩუმდეთ მაინც და იქ, სადაც საჭიროა, მოვთხოვოთ პასუხი კიდეგაც.

მართლაც, ძალიან ბევრ საკითხებზე გვაქვს სამსჯელო. ყველამ კარგად იცის, რომ აჭარაში არსებული რეჟიმი ყოვლად მიუღებელია და

ყოვლად ამაზრზენია თავისი ფორმით, მაგრამ თუ გავითვალისწინებთ იმ კონტექსტს, რაც აქვს საქართველოს იმავე აფხაზეთთან მიმართებაში, იმავე ყოფილი სამხრეთ ოსეთის ავტონომიური ოლქის კონტექსტში, იგივე დაძაბულობა შეიძლება გაჩნდეს სამხრეთ საქართველოში ანდაც ქვემო ქართლში, მე მგონია, რომ ხელისუფლება მაინც ვალდებულია უფრო აწონილ-დაწონილი პოლიტიკა აწარმოოს აჭარის ხელისუფლებასთან. ვინც კი გამოვიდა აჭარის მიმართ მკვეთრი, კატეგორიული გამოსვლებით, არავის ჩამოუყალიბებია, რა სცენარით აპირებს ამის გაკეთებას.

მე ვხედავდი, როგორ მუშაობდა ხელისუფლება აფხაზეთის კონტექსტში, როგორ მუშაობდა ცხინვალის რეგიონთან. აქ არანაირი პოლიტიკური კულტურის ნიშნები არ ჩანს. არსებობს პოლიტიკა და არ არსებობს კულტურა. ჩემი აზრით, ინსტინქტებზე იყო დაფუძნებული მთელი ორთაბრძოლა: ერთს ჰქონდა გამარჯვების ჟინი, ანუ ბოლომდე სურდა თავისი გამარჯვების დაგემოვნება, მეორეს კი დამარცხების შეგრძნება ჰქონდა და ერთი ნაბიჯით არ შეეძლო უკან დახევა. ეს იყო დამარცხებულის ტრაგედია, იმიტომ რომ მან, როგორც დამარცხებულმა, არც ერთი ნაბიჯი არ გადადგა უკან და ამით ძალიან ბევრი წააგო. მაგრამ ის, რომ გამარჯვებულები არც კი დაფიქრდნენ, რომ შეიძლებოდა რამე სხვა ფორმით დიალოგის წარმართვა, ეს ჩემთვის შემაშფოთებელია.

გასაგებია, რომ გაიმარჯვა ქართულმა საზოგადოებამ და ეს ძალიან სასიხარულოა. მაგრამ თუ არ ჩაუკვირდებიან კონფლიქტის არსს, თუ არ იქნება რამდენიმე გზა კონფლიქტის გადაწყვეტისა სხვადასხვა შემოვლითი თუ პირდაპირი გზით, ძალიან გაუჭირდება ჩვენს ხელისუფლებას მომავალში შექმნას სერიოზული, დემოკრატიულ ღირებულებებზე დაფუძნებული სახელმწიფო. თუმცა, მე მიმაჩნია, რომ ასეთ თემებზე ასეთ ზოგად შეხვედრებზე არ შეიძლება ლაპარაკი; ერთხელ შევიკრიბოთ და ერთ თემზე, მაგალითად, აჭარის თემზე ვისაუბროთ.

ალექსანდრე რუსეცკი – ის, რომ სხვადასხვა არასამთავრობო ორგანიზაციამ სხვადასხვა პოზიცია დაიკავოს, აბსოლუტურად ნორმალურია – დაწყებული რადიკალური აქციებით, მაგალითად, რასაც *კმარა* მიმართავდა, დამთავრებული ლევან მაღალაძის პოლიტიზირებული არასამთავრობო ორგანიზაციების ქმედებებით. ის, რომ საზოგადოებას ასეთი რადიკალური მეთოდები დასჭირდა, ჩვენი ბრალია. ჩვენ ახლა ვიწყებთ ანალიზს, შეკრებებს: „მოდიოთ, აჭარაზე ვისაუბროთ“, „მოდიოთ, აფხაზეთზე ვისაუბროთ“, „მოდიოთ, სხვა პრობლემებზე ერთად ვისაუბროთ“. გასაგებია, რომ ადრეც ვაწყობდით ასეთ შეხვედრებს, მაგრამ ისეთი ეფექტური ვერ გამოვიდა და საზოგადოებას ასეთი რადიკალური ზომების მიღება დასჭირდა ხელისუფლებას.

ბის წინააღმდეგ. რაც შეეხება ჩვენს ორგანიზაციას, ჩვენ მზად ვართ კონსულტაციები დავიწყოთ, როგორც არსებულ პოლიტიკურ ხელმძღვანელობასთან, სხვა პოლიტიკურ ორგანიზაციებთან. გვაქვს იდეები, რაც შესაძლებელია გამოადგეს საზოგადოებას, სახელმწიფოს თუ უშუალოდ მათი მხრიდან იქნება რეალური სურვილი, რომ ნამდვილად გარდაქმნან, ტრანსფორმაცია მოახდინონ გარკვეული პროცესებისა; ჩვენ ამ ტრანსფორმაციას ხელს შევუწყოთ, ჩვენ ხელს შევუწყოთ გარდაქმნების პროცესებს და არა რომელიმე პოლიტიკურ პარტიასა თუ ორგანიზაციას. მე ვფიქრობ და ასევე ვეთანხმები ყველა იმ ადამიანის აზრს, რომ უნდა მოხდეს შეფასება არა მარტო იმ მოვლენების, რაც ამ თვეების განმავლობაში მოხდა, არამედ მთელი იმ ახალი ისტორიის, რომელიც ახლახანს გავიარეთ. შეფასების პრობლემა არსებობდა და არსებობს. მე ჩვენს ოს კოლეგებთან მქონდა შეხვედრები, საუბრები სამხრეთ ოსეთის კონფლიქტთან დაკავშირებით და მათ გამოთქვეს აზრი იმის შესახებ, რომ საზოგადოებამ უნდა მოახდინოს შეფასება იმ მოვლენებისა, რაც ხდებოდა. საჭიროა და აუცილებელია შეფასების გაკეთება და მერე უშუალოდ გადავშალოთ ახალი ფურცელი.

კიდევ ერთი პრობლემა, რომელიც მე მაღელვებს ესაა პოლიტიკური ინსტიტუტების, სტრუქტურების ლეგიტიმურობის საკითხი. ბოლო პერიოდის მოვლენებს რომ გა-

დავხედოთ, ხდება პოლიტიკური სტრუქტურების ლეგიტიმურობის ვარდნა სხვადასხვა პარამეტრით.

მაღელვებს აჭარის საკითხი, მიიღებს თუ არა აჭარის მოსახლეობა და არა თვითონ ასლან აბაშიძე მონაწილეობას ამა თუ იმ არჩევნებში, ესაა, ჩემი აზრით, ძალიან მნიშვნელოვანი. მე ვერ დავეთანხმები იმ კრიტიკას, რომ ნინო ბურჯანაძე არ უნდა წავიდეს ბათუმში. თუ თურქ-მენბაშთან ვაწარმოებთ მოლაპარაკებებს გავზე, რატომ არ შეიძლება ასლან აბაშიძესთან, კოკოთთან ან არძინბასთან მოლაპარაკებები სხვადასხვა თემაზე? რადიკალური პოლიტიკური განწყობები შეიძლება არსებობდეს ამა თუ იმ პოლიტიკურ ორგანიზაციაში, მაგრამ, რაც შეეხება პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებელს, მან პირიქით უნდა გამოიყენოს თავისი ფუნქცია და ჩვენ ყველანაირად უნდა შევუწყოთ ხელი, რომ აჭარა ჩაერთოს ამ პროცესში. ამ შემთხვევაში მე პაატას ვეთანხმები, რომ სისტემატური შეხვედრები უნდა მოეწყოს სხვადასხვა თემაზე, ეს შეეხება აჭარას, სამხრეთ ოსეთს, თუ სხვა მნიშვნელოვან პრობლემას და, ჩემი აზრით, ესაა არასამთავრობო ორგანიზაციების მთავარი როლი და ფუნქცია, გამომდინარე იქიდან, რომ მესამე სექტორი ინტელექტუალურად მდიდარი სექტორი არის და შეუძლია სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი რეკომენდაციების და საკითხების მომზადება. ჩემი აზრით, უნდა შეიქმნას

პერმანენტული შეხვედრების პროექტი თუ პროგრამა, სადაც ყველა ეს საკითხი იქნება განხილული და სადაც პროფესიული, ექსპერტული შეფასებაც მოხდება და რეკომენდაციებიც.

ავთანდილ ჯოხაძე – ერთი, რაც ახლა მომხვდა ყურში, ესაა ბატონ საშა რუსეცკის მიერ აღნიშნული ის დადებითი როლი თუ ის დამსახურება, რაც პრეზიდენტ შევარდნაძეს მიუძღვის. ჩვენ უნდა დავაფასოთ და ახლა მე შევეცდები შევაფასო. როცა აანალიზებ ამ უახლოეს მოვლენებს, აუცილებლად გვხვდება თვალში ის, რომ პრეზიდენტმა მართლაც ითამაშა დადებითი როლი. იმ ფრთხილმა პოლიტიკოსმა, ზომიერმა პოლიტიკოსმა, რომელიც ყოველ შემთხვევაში ბალანსირების დიდი მოყვარული პოლიტიკოსია, საბოლოო ჯამში, დაიკავა უკიდურესად ექსტრემისტული პოზიცია. ყოველგვარ ზღვარს გადასული შედეგი მივიღეთ მოსახლეობის გალატაკების თვალსაზრისით და ამან შესაბამისად გამოიწვია მოსახლეობის უდიდესი უკმაყოფილება, რომ არა ეს თოთხმეტლარიანი პენსიების თემა, ძალიან მეექვსეა, ეს რევოლუცია მომხდარიყო, რომელიც, საერთო ჯამში, საერთო შეფასებით, არის ძალიან დადებითი მოვლენა; ის, რომ არ ჩანდა არანაირი ღირებულებითი ორიენტირი ამ რევოლუციის დროს, ეს არის მაჩვენებელი იმისა, რომ ყველაფერი, უბრალოდ,

უარყოფით ტალღაზე იყო აწყობილი. ჩვენ ვთქვით, რომ არ გვინდა შევარდნაძე, აი, ეს იყო ერთადერთი მამოძრავებელი შინაარსი და ეს მიუთითებს საზოგადოებაში არსებულ აუარებელ ლატენტურ პრობლემაზე, რომელიც, რა თქმა უნდა, დაბრკოლება იქნება ჩვენი შემდგომი წინსვლისათვის და სულ უფრო და უფრო ნათლად იჩენს თავს. ბევრი მათგანი შეიძლება ჩამოვთვალო, მაგრამ ერთზე შევჩერდები. ესაა ის, რომ ჩვენთან არ არსებობს მოქალაქეობრივი ქცევის სტერეოტიპების სისტემა, არ არსებობს სამოქალაქო მორალის სისტემა, რომელიც ქმედუნარიანი იქნება; არსებობს რაღაც საყოფაცხოვრებო მორალი, რომლის მიერაც არის გადაფარული ეს სანათესავო, სამეზობლო, სამძაქაცო, ნაცნობობა. ახლა ახალი ტერმინები ჩნდება – „სასტავი“. აი, ეს არის ის დამოკიდებულება, ის რეგულატორი ჩვენი სამოქალაქო ურთიერთობებისა, რომელიც ყველა დონეზე კრძალავს საზოგადოებას, და ამის გამოსწორება თავისით არ მოხდება. საჭიროა ძალზე სერიოზული მუშაობა, ვთქვათ, სამოქალაქო განათლების პროექტების თვალსაზრისით.

ერთ-ერთი ფაქტორი, რომელსაც შეუძლია დიდი როლი ითამაშოს ამ მდგომარეობის გამოსწორების ან განელების თვალსაზრისით, არის რელიგიური ორგანიზაციები, რომლის შესახებაც ახლა რატომღაც არავინ ლაპარაკობს. მე ვფიქრობ, რომ, თუ კონფლიქტები არის ჩვენი საფრთხე,

კონფლიქტები გველოდება სწორედ აქედან. თუ გლობალურად შევხედოთ მდგომარეობას და შევეცდებით გლობალურ ჭრილში შევხედოთ ჩვენს ადგილს, დავინახავთ ცივილიზაციათაშორის დაძაბულობის თუ კონფლიქტების ველს, სადაც ჩვენ ვიმყოფებით და შევძლებთ თუ ვერ შევძლებთ მშვიდობიან თანაარსებობას, ეს დამოკიდებულია იმაზე, თუ როგორი რელიგიური ორგანიზაციები გვეყოლება. ახლა არავისთვის არაა საიდუმლო, რომ ყველაზე უფრო გავლენიანი სამოქალაქო ორგანიზაცია, რომელიც არსებობს ქვეყანაში და მთელი მესამე სექტორიც რომ ავიღოთ და ერთ მხარეს დავაჯგუფოთ, მასზე უფრო მეტი გავლენის და მაღალი რეიტინგის მქონე არის ეკლესია, მაგრამ ეს არის ეკლესია, რომელიც შუასაუკუნოებრივ დისკურსშია: იქ არ არსებობს ადამიანისა და პიროვნების თავისუფლების თემები, იქ არ არსებობს დემოკრატიის საკითხი, და ეს არის ძალიან კონფლიქტოგენური სუბიექტი ჩვენს სოციალურ ინფრასტრუქტურაში. არა მგონია, რომ მეჩეთი რაღაც უკეთესი იყოს. ეს ორგანიზაციები აუცილებლად საჭიროებენ გარკვეულ რეფორმირებას. მაგრამ მართლ საკუთარი რესურსების ამარა, თვითონ ამ სტრუქტურების შიგნიდან ამას ვერ მოახერხებენ. თუ საზოგადოებრივმა ორგანიზაციებმა, ჩვენ, არ შევქმენით ფონი, არ ვუბიძგეთ რაღაცნაირად საზოგადოებრივ აზრს იქითკენ, რომ უნდა დაიდრას ეს მკვდარი

წერტილიდან და მოხდეს ამ სტრუქტურების ლიბერალიზაცია, მაშინ ჩვენ კონფლიქტებს ვერ ავიცილებთ; ცივილიზაციათა შორის კონფლიქტებზე და დაძაბულობაზე რომ ლაპარაკობენ, პირველი განსაზღვრულება, რაც ცივილიზაციის სახეს ქმნის, ეს არის რელიგია. აჭარასთან დაძაბული ვითარება, ქვემო ქართლის მდგომარეობაც იოლად შეიძლება გაგებულ იქნას სწორედ რელიგიურ პარამეტრებში. თუ ჩვენი დღევანდელი შესვედრის ერთ-ერთი მიზანი არის ის, რომ რაღაცნაირად დავფიქრდეთ, რა სტრატეგიები უნდა გვქონდეს, ეს არის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი საკითხი, რომელზეც უნდა ვიმუშაოთ და რომელზეც რაღაცნაირი შეთანხმებული პოზიცია უნდა გავგაჩინდეს.

სოზარ სუბარი – ფაქტია, რომ ასლან აბაშიძე თავისი 300 ათასი ხმით არ დაუშვებს დამკვირვებლებს, არ დაუშვებს პოლიტიკურ პარტიებს იქ, რათა აგიტაცია გაწიონ. მაშინ როგორ უნდა მოვიქცეთ? მე მიმაჩნია, რომ ამ შემთხვევაში დამოკიდებულება უნდა იყოს ძალიან მკვეთრი: არც ერთი უბანი, სადაც არ იქნება დამკვირვებელი, იქნება ბათილად ცნობილი და ასე უნდა იყოს მთელი საქართველოს მასშტაბით, რა გართულებაც არ უნდა მოჰყვეს ამას. რეალურად, კაცი არის დამოუკიდებელი, გადასახადს არ იხდის, მინისტრს ვერ მოხსნი, ვერ დაინიშნავ. ბოლო 13 წლის მანძილზე

აჭარაში ერთადერთი მოხსნეს ვიღაც გოგი შევარდნაძე და ისიც კერ მოხსნეს – ამათ მოხსნეს და იმან მაინც გააგრძელა იქ მუშაობა. აბაშიძემ მეტი რაღა უნდა ქნას? ამის იქით არის ის, რომ ფორმალურად ქაღალდს ააფრიალებს და იტყვის, მე ვარ დამოუკიდებელი. დავუყენებთ საბაჟოს აქეთ, მოაკლდება შემოსავლები და მეტი არაფერი. ხომ არ შეიძლება კაცი გზავნიდეს იქიდან 500-700 ათასს ხმას და წყვეტდეს არჩევნების ბელს.

მართლაც, აღმამფოთებელია ვიღაც ნათესავების, ბიწაძეების, ჯიქიების დანიშვნა რკინიგზაზე, სადაც საქართველოში ყველაზე დიდი ფული კეთდება. მოხსნეს ერთი კორუპციონერი და დანიშნეს არანაკლებ კორუპციონერი, ყოველ შემთხვევაში, ასეთი იმიჯი ჰქონდა 1995 წლის პარლამენტში. ვიღაც სვანიძე, რომელიც პარლამენტის წევრი და მოქალაქეთა კავშირის ქისა იყო, არ ვიცო, ნათესავი იყო თუ არა, მაგრამ იყო ყულაბა, სადაც იყრიდა თავს მთელი ფული. რაც შეეხება მიმას ნათქვამს, რომ დანიშვნები უნდა მოხდეს პროფესიული ნიშნით, ეს შეიძლება მთლად გამართლებული და სწორი არ იყოს. ცხადია, რომ პროფესიული ნიშნით უნდა იყოს რაღაც დონეზე. მაგრამ, როცა ლაპარაკია პოლიტიკურ თანამდებობებზე, ვთქვათ, გია ბარამიძე შეიძლება თუ არა იყოს მინისტრი? თუ ამ პარტიას აქვს რაღაცა გეგმა, როგორ უნდა განხორციელდეს რეფორმა პოლიცი-

აში? როგორი უნდა იყოს საერთოდ საქართველოს პოლიცია? როგორ უნდა იმოქმედოს? ცხადია, რომ ის ადამიანი, ვისაც პარტია ჩათვლის საჭიროდ, მიუხედავად იმისა, ჩაუხედავს თუ არა სისხლის სამართლის კოდექსში და აქვს თუ არა სამხედრო ბილეთი, შეიძლება იყოს თანამდებობის პირი. უბრალოდ, მას უნდა ჰყავდეს პროფესიონალები, ვისაც დაეყრდნობა საქმის გაკეთებაში.

ქალბატონი ნანა კაკაბაძე ლაპარაკობდა უნივერსიტეტში მომხდარ ამბავზე. ამ ბოლო დღეებში ძალიან აგორდა ეს თემა: „ახალგაზრდა კამსამოლები“, „რეეკომები“ და ასე შემდეგ. ჯერ ზოგადად არ ვეთანხმები ამ შეფასებას. მე ვარ მოწმე, მოწმე კი არა მონაწილე, ბავშვებმა დაწერეს წერილი, 7-8 წინადადება, შემოიტანეს ჩემთან და მთხოვეს მენახა, ვარგოდა თუ არა ეს წერილი რექტორთან მისატანად, ცოტა მკვეთრი წერილი იყო და ამ დროს ჩემთან ოთახში იჯდა ორი ადამიანი: ზურაბ კიკნაძე და ნუგზარ პაპუაშვილი. ნუგზარ პაპუაშვილმა თქვა: რა არის ეს მართლა *კმარას* დონეზეა დაწერილი ესეთი მკვეთრიო, რა შეაშია კომუნისტური სტილის მმართველობაო. ზურაბ კიკნაძემ უპასუხა: სწორედ კომუნისტური სტილის მმართველიაო და იმიტომ. თავისი კაბინეტის წინ, იმისთვის რომ ხალხს არ ევლო, აღმართა კედელიო და მე და მთელ სტდენტებს მოვლა გვიხდებოდა მეორე სართულზე ასასვლელადო, მიუხედავად იმისა, რომ იქ

ხალხის სიარული არაფერს უშლიდა ხელსო. ეს წერილი სამმა ბავშვმა წაიღო და დაუდეს წინ მეტრეველის მდივანს, ამით დამთავრდა. თუმცა შემდეგ დაიწყო იმ ხალხის მიტინგი, რომლებიც წინა დღეებში მამალაძესთან და ცოტნე ბაგურიასთან ერთად დარბოდნენ იარაღებით და აწვობდნენ მიტინგებს პარლამენტის წინ; ის ადამიანები რამდენიმეჯერ მიუვარდნენ *კმარას* ოფისში შეიარაღებულები ღამის 11 საათზე, მთვრალეები და რამდენჯერმე ჩვენც მოგვიხდა გასვლა და პოლიციაში დარეკვა, რომ დაეცვათ ის ბავშვები და არც ერთ მათგანს არავითარი იარაღი არ გააჩნია. კარგად სწავლობს თუ ცუდად სწავლობს, ბევრს აქვს დამთავრებული უცხოეთში; სულ ასეთი ბავშვები არიან. თან ვიცნობ ყველას, ყოველ შემთხვევაში, თბილისში ვინც არიან. ესაა და ეს, მეტი მათ მონაწილეობა ამ საქმეში არ მიუღიათ. მეერე მოხდა უკან დახვევა. ყველაზე ცუდად ვინც მოიქცა ამ სიტუაციაში, იყო მიხეილ სააკაშვილი, რომელმაც თქვა, რომ ცოცხით გამოვკვი, ვინც უნივერსიტეტს შეაწუხებსო. რას ჰქვია, საზოგადოება ვართ და გვაქვს უფლება ჩვენი ხმა გავიღოთ. დანარჩენი კი... ახლა დიდი საბჭოს გადაწყვეტილებაში ვერავინ ჩაეროდა. ესე იგი, ერთ მხარეს იყო სამი ბავშვის მიერ მიტანილი წერილი და მეორე მხარეს იდგა უნივერსიტეტის დიდი საბჭო, რომელმაც უთხრა, რომ ნუ გადადგები; სტუდენტები, რომლებმაც მოაწყვეს

იმავე დღეს მიტინგი, უთხრეს ნუ გადადგებიო. ის მაინც გადადგა და თვითონვე მოაწყვეს არეულობა. ჩვენში პრესამ და ტელევიზიამ დაამკვიდრა *კმარას* გარკვეული იმიჯი, მაგრამ ჩვენს წრეში მაინც უნდა ვიცოდეთ, რომ – შეიძლება რაღაცნაირად მკვეთრად და გამომწვევად კი იქცევიან – ისინი არასდროს კანონის და წესიერების ფარგლებს არ გასცილებიან. რეალურად რა მოხდა: იმ კორუმპირებულმა ადამიანმა მიიღო გარანტიები და დაჯდა იქ. მაგრამ მე პირადად გაძლევთ გარანტიას, რომ ვერ დაჯდება და მალე წავა პროკურატურაში.

ახლა რაც შეეხება ტელევიზიებთან დამოკიდებულებას. აღარ მახსოვს ვინ, მაგრამ ვიღაცამ თქვა, რატომ არის, რომ პირველი არხის მიმართ მაქვს რაღაც პრეტენზიები და თუ არ მომწონს *რუსთავი 2*, არ მომწონს და ამით მთავრდება. ეს ასეც უნდა იყოს იმიტომ, რომ *რუსთავი 2*-ს და *მზეს*, მომწონს არ მომწონს, აქვთ თავიანთი პოზიცია. მე შეიძლება არ მომწონდეს, მაგრამ *პირველი არხის* მიმართ მინიმუმ ის მაინც უნდა იყოს, რომ რაღაც პლურალიზმი ამ არხზე იგრძნობოდეს. ზუსტად რეკოლიციის წინა დღეს რომ რეალობის არაადეკვატური ასახვა ხდებოდა ამ არხზე, ესაა აღმაშფოთებელი. ჩემი აზრით, ეს არის არხი, რომელიც ყოველთვის შეასრულებს ვიდეცების დაკვეთას და მალე უნდა მოხდეს მისი საზოგადოებრივ ტელევიზიად გარდაქმნა. სა-

ერთოდ, არ უნდა არსებობდეს მსგავსი ტელევიზიები.

რაც შეეხება სამომავლო გეგმებს; მართლაც, უამრავი რამ ითქვა. წავიდეთ თუ არა თანამდებობებზე? ჯერ ერთი, კალთებს არავინ გვახევის და თუ ჩავთვლით, რომ სადმე რამის გაკეთება შეგვიძლია, რატომ არ უნდა წავიდეთ. მაგალითად, პაატა ზაქარეიშვილი რასაც აკეთებდა თავის დროზე, ჩემი ზრით, გაცილებით მეტის საშუალება იქნება ამ ხელისუფლებაში. დარწმუნებული ვარ, პარლამენტში გაცილებით დემოკრატიული ძალები მოვლენ, მაგრამ თუ არ იქნება კონტროლი და მუდმივი ზეწოლა საზოგადოების მხრიდან, ისინიც ისეთები გახდებიან, როგორც სხვა. ამიტომ სასწრაფოდ, რაც კი რამე კანონპროექტი გვაქვს, იგივე სახელმწიფო ტელევიზიის საზოგადოებრივ ტელევიზიად გარდაქმნის პროგრამა, იგივე პრესისა და სიტყვის თავისუფლების შესახებ კანონპროექტი, რომელიც უკვე მომზადებულია. ყველა მათგანის სასწრაფოდ გატანა უნდა მოხდეს

კიდევ ერთი რამ შეფასების თვალსაზრისით. ბოლო ორი თვე ორ ნოებრამდე ცვოცხლობდი არჩევნების მოლოდინით. ჩემი ყოველი დღე ამაზე იყო აწყობილი. არანაირი ილუზია არ მქონდა, რომ ხელისუფლებას ვინმე უჭერდა მხარს და ვიმედოვნებდი, რომ ისინი დაინახავდნენ ხალხის განწყობას. მე ვხედავდი, რომ ხელისუფლებას

აღარავინ უჭერს მხარს, რომ მათი დრო წასულია, რომ ოპოზიცია მოიპოვებდა სერიოზულ გამარჯვებას, რაც მოხდა კიდეც. ამის შემდეგ მოხდა სიების გაყალბება და თავზე დაგვანიეს თითოეულ ჩვენგანს ეს სიები. მე არამხოლოდ უკიდურესად შეურაცხყოფილი ვიყავი, არამედ მზად ვიყავი წავსულიყავი ყველაფერზე. ვხედავდი, რომ ამ ქვეყანას არ აქვს არანაირი მომავალი, ამ ქვეყანაში აღარ ღირს ცხოვრება და ეს ქვეყანა ვერ განვითარდება ვერასდროს. მე ვიყავი დამკვირვებელი სამგორის რაიონში, გადავბოდი უბნიდან უბანზე და ჩემი თვალთ ვხედავდი, როგორ იბრძოდნენ ეს ადამიანები საკუთარი ხმების დასაცავად. მე ვხედავდი, რომ ეს ადამიანები ქუჩაში გამომსვლელები იყვნენ. ვერანაირი პარტიული რესურსი, ვერანაირი კმარა, ვერანაირი რაიონები ამას ვერ გასწვდებოდა, რა რაოდენობაც იქ იყო მოსული. ეს იყო ხალხის პროტესტი, რომელიც გამოვიდა და პირადად ჩემი დამოკიდებულება იყო ისეთი, რომ იმ შეურაცხყოფების გამო, რასაც მე იქ ვხედავდი, მე იარაღის ხელში ამღები ვიყავი. ამას ადრეც ვამბობდი და ახლაც ვამბობ. თუ ვინმე იტყოდა, რომ ვიწყებ შეიარაღებულ აჯანყებას, მე წავიდოდი ამაზე. ცხადია, რაც მოხდა, იყო ყველაზე კარგი გამოსავალი. მიმაჩნია, რომ რაც მოხდა, ეს არის დიდი შანსი და შეიძლება ყოფილიყო ბოლო შანსი ჩვენი ქვეყ-

ნისთვის, ასე რომ არ მომხდარიყო. ახლა ამას გამოყენება და აქტიური ჩარევა სჭირდება. საზოგადოებაში კონფლიქტს რაც შეეხება, მე არა მგონია, რომ საზოგადოებაში რაიმე კონფლიქტი არსებობდეს. საზოგადოებაში, მცირე გამოწვევების გარდა, არის კონსენსუსი იმასთან დაკავშირებით, რომ ვერც ბიუჯეტი შეივსება, ვერც პენსია ღარიგდება კერძოდ და ქვეყანას არ უწერია არაფერი, თუ კორუფცია არ ამოვიღეთ მიზანში.

ზაურ ხალილოვი – ჩემთვის პრინციპული მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ შეიცვალოს სისტემა და არა სახეები, თორემ ვისთვისაც მიჰქონდათ ფული, თუ ის ხალხი შეიცვალა, ჩემთვის არანაირი მნიშვნელობა არა აქვს, რამდენჯერ და როგორ შეიცვლება ეს ყველაფერი. ბოლო 12 წელია, ამ რევოლუციების და პოსტრევოლუციების კრიზისულ პერიოდში ვართ. მე ნამდვილად არ მინდა, რომ ჩემი ცხოვრების ბოლომდე ვიცხოვრო ასეთ ქვეყანაში. ბოლოს და ბოლოს, მართლა კმარა-რა. მოვრჩეთ ამ რევოლუციებს და დავეხმაროთ ყველას. ყველა ჩვენგანმა ვიცით, რომ მეტ-ნაკლებად კარგი ხალხი მოვიდა ხელისუფლებაში. ეს იმას არ ნიშნავს, რომ საზოგადოებრივმა ორგანიზაციებმა ქუდი უნდა დავიხუროთ და ვთქვათ, აი, ავიწყეთ ცხოვრება, ბიძია, და ახლა ესენი მიხედვენ ამ ცხოვრებასო. ძალიან ბევრი კითხვა აქვს ძალიან ბევრ ადამიანს.

გასაგებია, რომ „პოპულეტელი ნე სუდიატ“, მაგრამ ყველაფერს სჭირდება კონტროლი. მე მახსოვს 1992 წელშიც ყველა ამბობდა, რომ ახლა სტაბილურობა იწყება, ცოტა ხანი დაგვაცადეთო და ცოტა ხანი მერე სხვა სისტემად შეიცვალა და ასე გაგრძელდა. ეს არ უნდა ჩამოყალიბდეს, როგორც ტრადიცია და მაგის იმედი არ უნდა გვქონდეს, რომ ერთხელ გადავაყენეთ, ორჯერ გადავაყენეთ და ასე გაგრძელდება შეიძლება. სახეების შეცვლა სისტემის შეცვლას არ ნიშნავს. ქვემო ქართლის ახალი გამგებელი მივა და ხელი-სუფლებას ხმების 85%-იან გარანტიას მისცემს. ძალიან მოკლე ვადა გვაქვს, რომ ამ ყველაფერს წინ აღვუდგეთ, ყველა ჩვენგანს გვაქვს გამოცდილება რაღაც კონკრეტულ სფეროში, ვიცით, რა როგორ იყო და ვიცით, რა ხარვეზებია ყველა ამ სისტემაში. ხოლო რაც შეეხება სახელისუფლებო სტრუქტურების დაკომპლექტებას არასამთავრობო სექტორის რესურსებით, ჩემი აზრით, ეს ძალიან კარგია. სწორედ ის არ მინდა, რომ სამცხე-ჯავახეთიდან კიდევ ჩამოვიდეს 85%-იანი ხმები. ახლა სურათი იგივეა, ერთ-ერთი კლანის წარმომადგენელი 1 თვით ადრე დადგა მაშინდელი ოპოზიციის მხარეზე, ანუ მან სხვა კლანებს დაასწრო გადმორბენა აქეთა მხარეს და არ მინდა, რომ ახლა მან გადაწყვიტოს იმ ხალხის ბედი, რომელიც ცხოვრობს ახალქალაქში, ბოლნისში, ან მარნეულში.

ლელა ზომერიკი – მე მეგონა, რომ უფრო მეტად ვისუბრებდით, როგორ გამოვიყენოთ ახალი შესაძლებლობები რაც შეიძლება ეფექტურად და როგორ შეიძლება იმ პროგრამებს და იდეებს, რომლებსაც ჩვენ ვაშუშავებდით და ვატარებდით წლების მანძილზე, ხორცი შეეცხას. მაგრამ ძალიან გადაყვევით შეფასებებს, უბრალოდ, შეგვიძლია შევთანხმდეთ, რომ ვტოვებთ სივრცეებს განსხვავებული შეფასებებისათვის, თუმცა გადაჭარბებულად პესიმისტური განწყობისათვის მიზნებს ვერ ვხედავ.

ჩემი აზრით, ყველაზე დიდი სოციალური კაპიტალი, რაც ამ მოვლენებმა მოიტანა, ეს იყო ხალხის აქტიურობა და ხალხის ძალიან კონსტრუქციული აქტიურობა. ვერ დავეთანხმები იმას, რომ ქუჩის აქციების დროს არ ჩანდა ღირებულებები. პირიქით, იყო ძალიან სწორი ღირებულებები, ძალიან სწორ ემოციებთან ერთად. ითქვა, რომ გვინდა წესიერი სახელმწიფო, ღირსეული და ბედნიერი ცხოვრება, რომ ყველა ერის წარმომადგენლები ამ ქვეყნის მოქალაქეები ვართ, რომ არ გვინდა კორუფცია, გვინდა სამართლიანი არჩევნები და ანგარიშვალდებული ხელისუფლება, რომელიც ხალხის ინტერესებს გაითვალისწინებს.

რაც შეეხება უნივერსიტეტში მომხდარ მოვლენებს, მე მგონი, ყველას სირცხვილია, რომ მეტრეველი ისევ იქ ზის და უნივერსიტეტის დიდი საბჭო ასეთი ჩამყაყებულია. როდესაც ფოფხადის გამო ვიღაც ტირის

და დეკანი და სტუდენტი „შვილიყო და მამიკოთი“ მიმართავენ ერთმანეთს, ცხადია, ღრმა მარაზმთან გვაქვს საქმე. ამას ვერ მოევლო ამ ეტაპზე და ცოტა ხანი ეს პრობლემა პოლიტიკური მოსაზრებების გამო მიჩუმათდა, იმიტომ, რომ საზოგადოებრივი აზრი არ იყო მკვეთრი და ცალსახა და ჩაითვალა, რომ ეს ნაჩქარევია.

მარინა მიქიაშვილი – მე, როგორც უბრალო მოქალაქემ, მინდა გითხრათ, თქვენ გაქვთ ისეთი შეგრძნება, რომ გახსნილები ხართ. მაგრამ, ჩემი აზრით, მოქალაქეებისთვის ძალიან დიდი ვაკუუმი შექმნილი, თუნდაც უნივერსიტეტის ამბების ირგვლივ, თუნდაც *კმარას* გამო. ამიტომ მე გთხოვთ, რომ ყველა ეს ფაქტი გაშუქდეს საჯაროდ ტელევიზიებით. ყველა ის ადამიანი, რომელიც ასეთი ალტყინებით დაუდგა გვერდზე ამ ღირსების აქციას და ასეთი რამ მოახდინა, ინფორმირებული იყოს სრულად. ის, რომ ასეთ გადამწყვეტ პერიოდში ზოგიერთი არასამთავრობო გამოდის და იწყებს ასეთ კრიტიკას, არასწორია. ჩემი აზრით, ეს უფრო ართულებს სიტუაციას და უფრო ნეგატიურ განწყობას უქმნის ხალხს, რამაც შეიძლება იმედგაცრუება გამოიწვიოს მათში.

გიორგი გიფიმერელი – სრულიად არარეალური რამაა, რომ თავი დავანებოთ წარსულს და ვილაპარაკოთ მომავალზე. მომავალზე ისე ვერ

ილაპარაკებ, თუ წარსულს შეფასება არ მიეცი. ნამდვილად უნდა მიეცეს შეფასება ამ 11 თუ 12 წლიან პერიოდს, და ამის მოთხოვნილება რომ არსებობს, დავინახე გუშინ რუსეთის I არხის გადაცემაზე „ოსნავნოი ინსტიტუტ“. იქ პრეზიდენტის მოვალეობის შემსრულებელმა განაცხადა, რომ თურმე ყველაფერი კარგად მიდიოდა 1999 წლამდე და მერე შეაქცია მან ზურგი შევარდნაძეს, როდესაც ყველაფერი გაფუჭდა. ეს, სხვათაშორის, პირველი შემთხვევა არაა და, ჩემი აზრით, ძალიან საგანგაშო სიმპტომაა. შესაძლებელია ისტორიაში ისე შევიდეს, რომ თურმე 1996-97-98 წლებში ძალიან კარგი სიტუაცია იყო და მერე 2000 წლისათვის გაფუჭდა. ახალა ამის თქმის დრო ნამდვილად არაა, მაგრამ ადრე თუ გვიან უნდა ითქვას. ძალიან ბანალური ჭეშმარიტებაა ის, რომ ეს 11 თუ 12 წელი იყო ტიპიური პოსტსაბჭოთა ფსევდოდემოკრატია. საბოლოოდ დაიმსხვრა თუ არა იგი, არ ვიცი, მაგრამ იმედი მაქვს, რომ საბოლოოდ დაიმსხვრა. და ამ მოვლენის მნიშვნელობაც ამაშია, თორემ რას ებრძოდნენ უკანასკნელ სამ წელიწადში შექმნილ ვითარებას? ეს ხომ სასაცილოა. ეს უკავშირდება ქალბატონ ნანა დევედარიანის თემას: რატომ უნდა დაისაჯოს დევედარიანი და არ უნდა დაისაჯოს ლომინაძე, ზესაშვილი, გოგორიშვილი და ძმანი მათნი. ესეც აქტუალური პრობლემაა. მესამე, შეიძლება ბევრი არ დამეთანხმოს, მაგრამ მე, მაგალითად, არ მომეწონა,

ჭიაბერაშვილის ქცევა. მართალია, მან ეს საჩივარი რევოლუციამდე შეიტანა სასამართლოში და გადაწყვეტილება მიღებულ იქნა რევოლუციის შემდეგ, მაგრამ თუ რალაცაზე თვალს არ ხუჭავ, სიტუაცია აბსოლუტურად კონიუქტურული იყო – გადაწყვეტილება რომ გამარჯვებულთა სასარგებლოდ იქნებოდა მიღებული. მე, მაგალითად, რევოლუციის შემდეგ იმ საჩივარს გამოვიტანდი, თუნდაც იმის გამო, რომ ამ შემთხვევაში აბსოლუტურად განსაზღვრული, გარანტირებული იყო გამარჯვებულთა სასარგებლოდ გადაწყვეტილება და არანაირად არ შეიძლება ეს განვიხილოთ დამოუკიდებელი სასამართლოს გადაწყვეტილებად.

ირინა ხანთაძე – ჩემი აზრით, ბატონმა ლენს ფლუტჩერმა ძალიან კარგი ნოტი შემოიტანა: კარგია, თუ ეს პოეზიის ხანა გაგვიგრძელდება. რა თქმა უნდა, აქ ყველა ექსპერტები ბრძანდებით და ექსპერტის პირველადი ფუნქცია შეფასება და ანალიზია, მაგრამ ამასთანავე გვაქვს პრეტენზია, რომ ვართ ეგრეთ წოდებული სამოქალაქო საზოგადოების წარმომადგენლები ანუ რალაც ეს აქტივიზმი და სულისკვეთება ჩვენში უნდა იყოს. ჩემი აზრით, ეს სულისკვეთება, რომელიც ხალხისგან მოდიოდა, არ უნდა დაიკარგოს და ახლა იმ ხალხს სჭირდება ასეთი პათოსის შენარჩუნება. თუმცა, რა თქმა უნდა, მე შორს ვარ იმ აზრისგან, რომ ამ ეიფორიაში დიდხანს დავრ-

ჩეთ და აღტყინებულები მოვშორდეთ რეალობას. მაგრამ ძალიან მნიშვნელოვანია მხარდაჭერა. მე იმ დღეებში სულ იქ გახლდით და ვხედავდი იმ ადამიანების სურვილს, ნებას და იმ სილალეს, რაც იქ არსებობდა. ამის ეგრევე მარწმუნებში მოქცევა და უმაღლვე პროზაში გადატანა, მე მგონი, არ არის სწორი და ამ სულისკვეთების შენარჩუნება ამ ადამიანებს ნამდვილად სჭირდებათ.

გია ნოდია – დისკუსიის დასასრულს ყველა მონაწილეს დიდ მადლობას გადაუხდია და, ამავე დროს, რამდენიმე შემავჯამებელ მოსაზრებასაც შემოგთავაზებთ. თუმცა დისკუსიის ძირითადი მიზანი არ ყოფილა თვით განვლილი მოვლენების, ანუ „ვარდების რევოლუციის“, შეფასება, საკმაოდ ბუნებრივია, რომ ამაზე დავას ვერ ავცდით. ისიც არ არის გასაკვირი, რომ ეს შეფასებები საკმაოდ განსხვავებული იყო. პირველ რიგში ალბათ ისიც უნდა ვთქვათ, რადამოკიდებულება გვაქვს თვითონ შეფასების აქტისადმი. ერთ-ერთმა გამომსვლელმა მოვლენების „სწორი შეფასება“ მოითხოვა. ამ მოთხოვნას ბატონმა პაატა ზაქარეიშვილმა პასუხი უკვე გასცა. შემდეგ სხვამ იხმარა ასეთი ფრაზა: ნოემბრის მოვლენებს „შეფასება უნდა მიეცეს“. სწორი ვნებითი გვარი გულისხმობს იმას, რომ შეფასების მიმცემა უნდა იყოს რაღაც ანონიმური სუბიექტი (ალბათ, „ხალხი“, ან „ისტორია“), ხოლო მხოლოდითი რიცხვი მიგვა-

ნიშნებს, რომ რაღაც ეტაპზე ეს ანონიმური სუბიექტი ერთადერთ სწორ და ყველას მიერ გასაზიარებელ მსჯავრს გამოიტანს. მე არ ვამბობ, რომ ამ ფრაზის ავტორი სწორედ ამას გულისხმობდა. მან მხოლოდ ფართოდ გავრცელებული ენობრივი კლიშე გამოიყენა, მაგრამ ეს კლიშე გვაჩვენებს, რომ ასეთ დამოკიდებულებას მნიშვნელოვანი ისტორიული მოვლენების შეფასებისადმი ჯერ კიდევ გამჯდარი აქვს ფესვი ჩვენს ცნობიერებაში.

დღევანდელმა დისკუსიამ აჩვენა, რომ თითოეულ ჩვენგანს აქვს საკუთარი შეფასება, რომელიც ყველაზე სწორად მიგვაჩნია. სავარაუდოა, რომ ეს კამათი კიდევ დიდხანს გაგრძელდეს: ისევე, როგორც დიდხანს გარგრძელდება კამათი იმაზე, ვინ იყო მტყუან-მართალი მაშინ, როდესაც გამსახურდიას აყენებდნენ, დადებითი თუ უარყოფითი გმირია გიორგი სააკაძე, სწორი თუ არასწორი იყო მეფე ერეკლეს გარკვეული ნაბიჯები და ა. შ. მე ამ შემთხვევაში ბატონ ლენს ფლეტჩერს დავეთანხმები: არასამთავრობო ორგანიზაციების, როგორც „სექტორის“, ფუნქცია არის არა ის, რომ რაღაც მოვლენებს შეფასება მისცეს („არასამთავრობოები ამას ასე აფასებენ“, როგორც ჟურნალისტები ამბობენ ხოლმე), არამედ ის, რომ გარკვეულ თემებზე საუბრის გენერირება მოახდინოს.

ამასთან დაკავშირებით, ჩემს მეორე მოსაზრებასაც გამოვთქვამ. მე მგონი, ჩვენ არ უნდა დავუთმოთ პო-

ლიტეოსებს საზოგადოებრივი ტრიბუნა. არ უნდა შეევეჯოთ იმ ვითარებას, როდესაც ეკა ხოფერიას ან ინგა გრიგოლიას ტიპის გადაცემებში ძირითადად პოლიტიკოსები ეკემათებიან ერთმანეთს და ისინი აყალიბებენ საზოგადოებრივ აზრს. ჩვენ, როგორც დამოუკიდებელი ფიგურები, უფრო აქტიურად უნდა ვმონაწილეობდეთ ამ დისკუსიაში, მაგრამ არა როგორც „არასამთავრობოთა“ აზრის წარმომადგენლები, არამედ როგორც განსხვავებული აზრების გამომთქმელები. დღევანდელმა დისკუსიამ გამოავლინა აზრთა პრინციპული დაპირისპირება კონკრეტულ საკითხებთან დაკავშირებით, როგორიცაა კმარას მოქმედება უნივერსიტეტის რექტორის წინააღმდეგ, ან ახალი ხელისუფლების პოზიცია აჭარის საკითხში. ამ შემთხვევაში არ უნდა ვიფიქროთ, რომ დაპირისპირებული პოზიციებიდან მხოლოდ ერთია დემოკრატიული ღირებულებების შესაბამისი: არა, საზოგადოებრივი ცხოვრებისთვის ბუნებრივია ის ვითარება, როდესაც პოზიტიური ღირებულებები ეჯახება ერთმანეთს. მაგალითად, სტუდენტებს (ან თუნდაც არასტუდენტებს) სრული უფლება და სრულიად კონკრეტული საფუძველი აქვთ იმისთვის, რომ მოითხოვონ როინ მეტრეველის გადადგომა თსუ რექტორის თანამდებობიდან, მაგრამ უნივერსიტეტის ავტონომიაც გასაფრთხილებელი ღირებულებაა; ასლან აბაშიძის დიქტატურის წინააღმდეგ ბრძოლა სრულიად ლეგიტიმურია და

მხარდაჭერას იმსახურებს, მაგრამ ამავე დროს თბილისის ხელისუფლებას სხვა გზა არა აქვს, თუ არა სამუშაო ურთიერთობა შეინარჩუნოს აჭარის ლიდერთან და – მათ შორის – ბათუმშიც ჩავიდეს. პოლიტიკოსის ერთ-ერთი პროფესიული პრობლემა ისაა, რომ ხანდახან ხელი უნდა ჩამოართვას ისეთ ადამიანს, ვისთვის ხელის ჩამორმევეც მთლად სასიამოვნო არ არის. და ასე შემდეგ. აქ არის რეალური დილემები და უნდა იყოს რეალური კამათი იმაზე, თუ რა გამოსავალი უნდა ვიპოვოთ ამ დილემებიდან. მთავარი ისაა, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციების ხმა ამგვარ საზოგადოებრივ დისკუსიებში ორივე მხარეს უნდა ისმოდეს.

ეს არის არა ჩვენი, როგორც სექტორის, კორპორაციული ინტერესი, არამედ საზოგადოებრივი ინტერესი, რადგან ერთ-ერთი დიდი პრობლემა, რის გამოც ჩვენი დემოკრატია დაბალი ხარისხისაა, არის საზოგადოებრივი დისკუსიის დაბალი ხარისხი, და ჩვენი მონაწილეობა უნდა მივიღოთ მისი ხარისხის ამაღლებაში.

რაც შეეხება „ვარდების რევოლუციას“, ამ დისკუსიამ გარკვეულად ასახა საზოგადოების ზოგადი განწყობა მის მიმართ, მაგრამ განსხვავებოდა კიდევ ზოგადი განწყობისაგან. მიუხედავად განსხვავებებისა, პოზიტიური განწყობილება მაინც ჭარბობს. მეც ვისარგებლებ შემთხვევით და გამოვხატავ ჩემს პიროვნულ დამოკიდებულებას: მე ვთვლი, რომ გასულ შაბათ-კვირას, საბოლოო

ჯამში, კარგი რამ მოხდა. ამავე დროს მეც ვთვლი, რომ მართალია, რევოლუციის შემდეგ დღეებში მოხდა გარკვეული არასასიამოვნო ფაქტები. კარგია, თუ მათზე დროულად მოვახდენთ რეაგირებას, მაგრამ შეუუერთდები იმ შეფასებას, რომ ის, რაც რევოლუციის შემდეგ მოხდა, ჯერჯერობით არ გვაძლევს განგაშის საფუძველს.

ამავე დროს, აქ შეკრებილი ადამიანების განწყობა საკმაოდ განსხვავდებოდა საზოგადოების უმრავლესობის დამოკიდებულებისაგან: თუ ამ უკანასკნელთა შემთხვევაში შეიძლება ვილაპარაკოთ გარკვეულ ეიფორიაზე, დისკუსიაში მონაწილეთა უმრავლესობა – უპირველეს ყოვლისა, რევოლუციის აქტიურ მხარდამჭერებს ვგულისხმობ – სწორედ ეიფორიისგან გამიჯვნას ცდილობდა და პრობლემებზე აკეთებდა აქცენტს. ამან რამდენიმე მონაწილის პროტესტი გამოიწვია კიდევ: თითქოს საკუთარ თავს მოპოვებული გამარჯვების გამო ზეიმის უფლებას არ ვაძლევთ. ეს სიფრთხილე რამდენიმე მიზეზით შეიძლება იყოს გაპირობებული: არასამთავრობოთა თანდაყოლილი შიშითაც, ვაითუ, რომელიმე პარტიასთან ზედმეტი სიახლოვე არ დაგვაბრა-

ლონო, მაგრამ ამავე დროს არსებულ ობიექტურ პრობლემათა სირთულის ხედვითაც. იყო კონკრეტული, როგორც იტყვიან, „კონსტუქციული“ წინადადებებიც, რაც გულისხმობდა როგორც მუშაობის ყველაზე მნიშვნელოვან თემატურ მიმართულებებს (კერძოდ: პოლიციის და საერთოდ სამართალდაცვითი სფეროს რეფორმა, განათლება, სახელმწიფო ტელევიზიის საზოგადოებრივად გარდაქმნა, რელიგიური უმცირესობების პრობლემები და ასე შემდეგ), ისე მუშაობის ფორმებს (მონიტორინგის საბჭოების შექმნა, კონკრეტული სამუშაო ჯგუფების ჩამოყალიბება და ა. შ.). ორიგინალური არ ვიქნები თუ ვიტყვი, რომ ორივე განწყობა კანონიერია: ის, რაც შაბათ-კვირას მოხდა, საამაყოა და არაფერი ცუდი არაა იმაში, რომ ამით ვიამაყოთ. მაგრამ პრობლემები და საფრთხეებიც საკმაოდ ბევრია და სამოქალაქო სექტორი ალბათ პირველი უნდა იყოს, ვინც აქეთ მიმართავს ყურადღებას.

თუ კონკრეტულად რა უნდა გაკეთდეს და რა მიმართულებით, ამაზე ალბათ მომავალში უფრო კონკრეტული საუბრები იქნება. ამ მოლოდინით დაგემშვიდობებით.

გია ნოღია

2003 წლის ნოემბერში მომხდარმა რევოლუციურმა ცვლილებებმა რაღაც შეცვალა მესამე სექტორის, საზოგადოების და ხელისუფლების მიმართებაში. როგორი იყო მესამე სექტორის და უფრო ფართოდ – სამოქალაქო საზოგადოების – როლი რევოლუციაში, უნდა შეიცავლოს თუ არა მისი პრიორიტეტები და ამოცანები ახალ პირობებში? რამდენიმე მოსაზრებას ჩამოვყალიბებ ამ თემებთან დაკავშირებით.

სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტთა წვლილი „რევოლუციაში“

ნოემბრის მოვლენებმა გაათვალსაჩინოვა მესამე სექტორის გაზრდილი როლი და გავლენა ქართულ საზოგადოებაში. კარგი იყო ის, რაც მოხდა, თუ ცუდი, არასამთავრობო სექტორმა ხელისუფლების შეცვლაში თავისი წვლილი შეიტანა. ამ როლის არც გაზვიადება იქნებოდა სწორი და არც მიჩქმალვა. თუ ვიტყვით, რომ მესამე სექტორის როლი გადამწყვეტი იყო, ეს გაზვიადება იქნება. მაგრამ თუ ვილაპარაკებთ სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტებზე ფართო აზრით, რაც მხოლოდ არასამთავრობო ორგანიზაციებს არ გულისხმობს, მაშინ მათი წვლილი სწორედ რომ გადამწყვეტია.

რიტორიკულად ხშირად ვამბობთ, რომ რევოლუცია „ხალხმა“ მოახდინა, რომ მთავრობა ხალხმა შეცვალა. მეორე მხრივ, ისიც თვალსაჩინოა, რომ ყოველივე ეს არ მოხდებოდა, რომ არა ერთი პიროვნების, კონკრეტული პოლიტიკური ლიდერის – მიხეილ სააკაშვილის, პიროვნული თვისებები, მისი გაბედულება, გამჭრიახობა და ა. შ. ენა, სადაც „ლიდერი“ და „ხალხი“ საკვანძო ტერმინები, საერთოდ დამახასიათებელია რევოლუციური სიტუაციებისთვის (ხოლო რევოლუციის თეორეტიკოსებს უყვარდათ მსჯელობა ლიდერებისა და ხალხის მასების შეფარდებით როლზე ისტორიაში). მაგრამ „ხალხი“ აბსტრაქტული ცნებაა, ის თავისთავად არ იქცევა პოლიტიკური პროცესების სუბიექტად, მას სჭირდება მობილიზაცია და ორგანიზაცია. მეორე მხრივ, რაც გინდა ქარიზმატული და უნარიანი იყოს ლიდერი, მას სჭირდება გამაშუალებელი იარაღები „ხალხთან“ საურთიერთოდ, ხოლო ეს სწორედ სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტებია.

ნოემბრის რევოლუციის მთავარი ნიშანი არ არის თვით ის ფაქტი, რომ ის მოხდა, რომ მან მიაღწია თავის უშუალო მიზანს – მთავრობის გადაყენებას. მთავარია, როგორ მოხდა ის. საქართველოს მოსახლეობის უმრავლესობა ამაყობს ამ მოვლენით, ხოლო „პროგრესული კაცობრიობის“ დიდი ნაწილი მიესალმა მას, სწორედ იმის გამო, თუ როგორ მოხდა, შეიძლება

ითქვას, როგორ ჩატარდა ის. ამ რევოლუციაზე ლაპარაკისას ჩვენ ხაზს ვუსვამთ იმას, რომ ის იყო მშვიდობიანი (ანუ ძალადობის ელემენტი მინიმუმზე იყო დაყვანილი), ორგანიზებული (თავიდან იყო აცილებული რევოლუციური განუკითხაობა), რომ ის მაქსიმალურად იყო ორიენტირებული კონსტიტუციური ჩარჩოების შენარჩუნებაზე (თუმცა, თავისთავად პარლამენტის შენობის დაკავება ან პრეზიდენტის იძულება, გადამდგარიყო, ცხადია, არაკონსტიტუციური ქმედებებია). ეს ნიშნავს, რომ ეს არ იყო რევოლუცია კლასიკური გაგებით. ის არ ჰგავდა არც ჩვენს ქართულ სინამდვილეში 10-15 წლის წინ მომხდარ რევოლუციებს თუ აჯანყებებს, რომლებმაც ძალადობა და ქაოსი მოიტანა.

მაგრამ გასული ნოემბრის რევოლუცია ვერ იქნებოდა სწორედ ამგვარი, რომ არა სამოქალაქო საზოგადოების ინსტიტუტების განვითარების წინანდელზე უფრო მაღალი დონე. თუ გვინდა კონკრეტული, გაზომვადი ინდიკატორი, რითაც ქვეყანაში სამოქალაქო საზოგადოების წინსვლას შევაფასებთ, ეს იქნება სწორედ განსხვავება იმ მეთოდებს შორის, რაც, შესაბამისად, გამსახურდისა და შევარდნაძის გადაყენებისთვის იქნა გამოყენებული. რა თქმა უნდა, ეს ინდიკატორი მხოლოდ პოზიტიური დასკვნების გასაკეთებლად არ გამოგვადგება: ის, რომ მთავრობის შესაცვლელად ისევ რევოლუციური მეთოდები გვჭირდება, სამოქალაქო საზოგადოების ზოგად სისუსტეს აჩვენებს.

კერძოდ, ნოემბრის მოვლენებში წამყვანი როლი ითამაშა სამოქალაქო საზოგადოების სამმა ინსტიტუტმა: პოლიტიკურმა პარტიებმა, მედიამ და არასამთავრობო ორგანიზაციებმა. ეს თანმიმდევრობა შემთხვევითი არ არის: ჩემი აზრით, მათი შეფარდებითი მნიშვნელობაც სწორედ ამ რიგით უნდა განისაზღვროს. ჩვენს პოლიტიკურ პარტიებს კიდევ ბევრი უკლიათ „ნორმალური“ დემოკრატიული პარტიების სტანდარტებს, მაგრამ ძირითადი როლი საპროტესტო აქციების ორგანიზებაში ქვეყნის მასშტაბით სწორედ მათ ითამაშეს. ასევე სრულიად თვალსაჩინოა მედიის – უპირველეს ყოვლისა კი *რუსთავი-2*-ის ცენტრალური მნიშვნელობა როგორც ზოგადად შევარდნაძის ხელისუფლების დელეგიტიმაციისთვის, ისე გადამწყვეტ დღეებში რევოლუციური განწყობის გასაღვივებლად.

არასამთავრობო ორგანიზაციებს ხალხის მობილიზაციაზე ესოდენ დიდი და უშუალო გავლენა არ მოუხდენიათ. მაგრამ რამდენიმე მიმართულებით მათი როლიც არც თუ უმნიშვნელო იყო. მესამე სექტორის შედარებით მცირე, მაგრამ დინამიურ ნაწილს (მათგან *თავისუფლების ინსტიტუტი* და *კმარაა* საზოგადოებისთვის ყველაზე კარგად ცნობილი) საკმაოდ დიდი წვლილი აქვთ შეტანილი საპროტესტო მოძრაობის ბირთვის ჩამოყალიბებაში. იმი-სათვის, რომ საპროტესტო მოძრაობა ორგანიზებული და მდგრადი იყოს,

რომ გადამწყვეტ მომენტში ათიათასობით ადამიანი შეივრიბოს და გააზრებულიად იმოქმედოს, უნდა არსებობდეს ორგანიზაციული ბირთვი. მისი მნიშვნელობა განსაკუთრებით იზრდება კრიტიკულ, გარდამტეხ მომენტებში. მე ვერ შევაფასებ, კონკრეტულად როგორ უნდა განაწილდეს დამსახურება თუ პასუხისმგებლობა ამ ბირთვის ჩამოყალიბებისთვის პოლიტიკურ პარტიებსა და არასამთავრობო ორგანიზაციებს შორის, მაგრამ ამ უკანასკნელთა გარეშე რომ მოძრაობის მდგრადობის და ორგანიზებულობის დონე გაცილებით ნაკლები იქნებოდა, ამაში ეჭვი არ მეპარება.

განსაკუთრებით დიდი იყო არასამთავრობოების როლი რადიკალური მოთხოვნების ლეგიტიმაციაში. ჩვენში სულ იყო ლაპარაკი იმაზე, რომ არჩევნები ყალბდება, რაც ლოგიკურად ხელისუფლების მიმართ ეჭვს გულისხმობს. მაგრამ, როგორც წესი, ეს იყო ზოგადი, ზეპირი ლაპარაკი, რომელსაც კონკრეტული დასაბუთება აკლდა. ბრალდებები, ძირითადად, დამარცხებული პარტიებისაგან მოდიოდა, რაც მათ დამაჯერებლობას საფუძვლიანად ამცირებდა: პარტიის ინტერესებში შედის იმის თქმა, გაყალბება რომ არა, მე გავიმარჯვებდიო. მე პირადად სუბიექტურად მჯერა, რომ 1995 თუ 1999 წლების არჩევნები სერიოზულად გაყალბდა, მაგრამ რამდენად სერიოზულად, ვერ ვიტყვი, რადგან ამის კონკრეტული საბუთები არა მაქვს. 2003 წლის არჩევნები პირველი იყო, როდესაც სამოქალაქო საზოგადოებამ შეძლო ზოგადი ვარაუდები არჩევნების გაყალბების შესახებ სამართლებრივად გამართულ, სასამართლოში მიტანად საქმედ ექცია. რომ არა არასამთავრობო ორგანიზაციების აქტივობა და კომპეტენცია, საუბარი არჩევნების გაყალბებაზე ისევ დაუსაბუთებელი ვარაუდის დონეზე დარჩებოდა. ეს მომენტი კი გადამწყვეტია ამ რევოლუციის ლეგიტიმურობისთვის: პრეზიდენტი შევარდნაძე აიძულეს გადამდგარიყო არა იმიტომ, რომ ის ცუდი პრეზიდენტი იყო, არამედ იმიტომ, რომ არჩევნების მიმართ სრულიად კონკრეტული და დასაბუთებული ბრალდებები არსებობდა, რომელთაც მან იგნორირება გაუწია.

გარდა რევოლუციის ლეგიტიმაციისა, ამ შედარებით ვიწრო აზრით, არასამთავრობო ორგანიზაციებმა საკმაოდ ბევრი გააკეთეს რევოლუციის ზოგადი იდეოლოგიის მოსამზადებლად და გასავრცელებლად. მე ვგულისხმობ დემოკრატიული ღირებულებების, სახელდობრ, ადამიანთა პოლიტიკური უფლებების იდეის დამკვიდრებას ადამიანთა ცნობიერებაში. არასამთავრობო ორგანიზაციების წრეში ხშირი იყო ხოლმე მსჯელობა იმის თაობაზე, რომ მათი ღირებულებები წინააღმდეგობაში მოდიოდა ხალხის უმრავლესობის განწყობებთან – ამის ყველაზე პოპულარული მაგალითია რელიგიური უმცირესობების პრობლემა. ბევრ სფეროში ეს შეიძლება ასეც იყოს, მაგრამ რაც შეეხება ძირითად დემოკრატიულ ღირებულებებს – იმას, რომ მთავრობა ხალხის მიერ უნდა იყოს არჩეული, ხალხს ემსახურებოდეს, მის წინაშე

იყოს ანგარიშგაღებული, თავად ემორჩილებოდეს კანონს და ა. შ. – არასამთავრობოების მუშაობა ამ იდეების პოპულარიზაციის მიმართულებით უმეტესად სულაც არ ყოფილა. ამ მუშაობაში მე ვგულისხმობ როგორც ხშირ სატელევიზიო გამოსვლებს, სადაც არასამთავრობო სექტორი იყო „დამოუკიდებელი ექსპერტებისა“ და კომენტატორების ძირითადი მიმწოდებელი, ისე უამრავ ტრენინგსა და სემინარს, სადაც დემოკრატიული ღირებულების ვირუსი ნაირ-ნაირ „სამიზნე ჯგუფებზე“ ვრცელდებოდა. ყველაფერი ზემოთნათქვამი გაზვიადებულია, რომ ჩავთვალოთ, სწავადობრივ აღქმაში არასამთავრობოები ნოემბრის რევოლუციის მნიშვნელოვანი მონაწილეები იყვნენ. ამის გამო, რევოლუციამ გაზარდა არასამთავრობო ორგანიზაციების საზოგადოებრივი სტატუსი და, მასთან ერთად, მათი პასუხისმგებლობა.

აქედან გამომდინარე, ისმება რამდენიმე საკმაოდ პრაქტიკული საკითხი. პირველი მათგანი ნორმატულია და, იმავდროულად, სამოქალაქო ორგანიზაციებს შორის ურთიერთობის საკითხს უკავშირდება: ეს არის არასამთავრობოების პოლიტიკური ანგაჟირებულობის ან პოლიტიკური ნეიტრალურობის საკითხი. ეს პრობლემა სწორედ წინარეგოლუციურ სიტუაციაში გამძაფრდა და დღესაც ინარჩუნებს მნიშვნელობას. ამიტომ, თუმცა ვიცი, რომ საგანგებოდ ამ საკითხზე ერთი დისკუსია უკვე ჩატარდა, ჩემს აზრს მაინც ვიტყვი – მით უმეტეს, რომ ხსენებულ დისკუსიაში მონაწილეობა ვერ მივიღე.

პოლიტიკური ნეიტრალიტეტის ფანტომი

მოთხოვნა, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციები აუცილებლად პოლიტიკურად ნეიტრალური უნდა იყვნენ, არასწორი და დოგმატურია. არასამთავრობო ორგანიზაციის შეუძლია პოლიტიკური ნეიტრალიტეტი არჩიოს, ან კონკრეტულ პოლიტიკურ ძალას დაუჭიროს მხარი – ეს ტაქტიკის საკითხია და არა პრინციპისა. არასამთავრობოების პოლიტიკური ნეიტრალიტეტის მოთხოვნა ანტიპოლიტიკური განწყობის შედეგია, რასაც, ნაწილობრივ მაინც, საბჭოურ პოლიტიკურ წარსულში აქვს საფუძველი. ამ განწყობის დედააზრი იმაშია, რომ პოლიტიკა „ბინძური საქმეა“, რომელშიც წესიერი კაცი არ უნდა გაერიოს. ამავე დროს, ამ პოზიციას აშკარა ნარცისისტული კომპონენტიც ახლავს თან: „ჩვენ, არასამთავრობოები“, განსაზღვრების თანახმად კარგები ვართ, ხოლო პოლიტიკოსები განსაზღვრების თანახმად – ცუდები. პოლიტიკოსები „კორუმპირებულები“ არიან, ჩვენ კი – „წესიერები“, პოლიტიკოსებს „სკამები“ უნდათ, ჩვენ კი – ადამიანის უფლებების დაცვა. მაგრამ სამოქალაქო ნარცისებს კარგად უნდა ახსოვდეთ, რომ როგორც კი ისინი პოლიტიკოსებს სკამების გადამეტებულ სიყვარულში დადანაშაულებენ, ეს უკანასკნელნი „თქვე გრანტიყლაპიებო“, უპასუხებენ. ორი-

ვე ბრალდება სიმეტრიულია, ანუ თანაბრად სამართლიანი (თუ თანაბრად უსამართლო). აქ არც ერთ მხარეს არა აქვს იმის საფუძველი, მორალური აღმატებულობის განცდა ჰქონდეს.

სავალდებულო ნეიტრალურობის არგუმენტს ხანდახან ამაგრებენ იმ მოსაზრებით, რომ რომელიმე პოლიტიკური ძალის მხარდაჭერა არასამთავრობო ორგანიზაციას მის „გაგრძელებად“ თუ სატელიტად აქცევს. რატომ? თუ ორგანიზაციას აქვს გამოკვეთილი ღირებულებები, მიზნები, დღის წესრიგი, და ამავე დროს სჯერა, რომ მოცემული პოლიტიკური ძალის გამარჯვება წადგება მისი მიზნების განხორციელებას, რატომ უნდა აეკრძალოს მას ამ ძალისადმი მხარდაჭერის საჯარო განცხადება, ან თუნდაც მისი აქტიური დახმარება, ვთქვათ, არჩევნების წინ? ან პირიქით, თუ ორგანიზაცია მოცემულ ხელისუფლებას თვლის მისი ღირებულებების მიმართ მტრულ ძალად, რატომ არ უნდა შეუწყოს მან ხელი ამ ხელისუფლების დამარცხებას (ხოლო თუ ის ნებით, ანუ არჩევნებით, არ მიდის – რევოლუციური მეთოდებით მის დამხობას)?

ავიღოთ, მაგალითად, ისეთი, ერთი შეხედვით, არაპოლიტიკური სფერო, როგორიცაა ცხოველთა უფლებების დაცვა. მოუხდება თუ არა პოლიტიკური ნეიტრალიტეტი ისეთ ორგანიზაციას, რომელიც, ვთქვათ, მეღიების უფლებებს იცავს? არც ისე მარტივი შეკითხვაა. დავუშვათ, ინგლისში ბუნებრივი იქნებოდა, რომ ასეთ ორგანიზაციას აქტიურად დაეჭირა მხარი ლეიბორისტული პარტიისთვის, რადგან ეს პარტია მეღიებზე ნადირობის აკრძალვისთვის იბრძოდა და მიაღწია კიდევ ამას. ამის საპირისპიროდ, ეგერების პროფკავშირი კონსერვატიული პარტიის მხარეზე უნდა ყოფილიყო, რადგან კონსერვატორები მეღიებზე ნადირობის ტრადიციას – მასთან ერთად კი ეგერების სამუშაო ადგილებს – იცავდნენ. ნიშნავს თუ არა ეს, რომ მეღიების ხსნის სრულიად ბრიტანეთის ასოციაცია ლეიბორისტული პარტიის „გაგრძელებად“ იქცეოდა? რა თქმა უნდა, არა, რადგან ამ ორი ორგანიზაციის მიზნები განსხვავებულია და მხოლოდ გარკვეულ მონაკვეთში – რაც მეღიებზე ნადირობის აკრძალვას შეეხება – კვეთს ერთმანეთს. მაგრამ არსებულ სიტუაციაში მეღიების ხსნის სრულიად ბრიტანეთის ასოციაციას რომ ეთქვა, გინდა თუ არა, პოლიტიკურად ნეიტრალური ვარ და ჩემთვის სულერთია, მეღიების თუ მათზე მონადირეების მეგობრები მოვლენ ხელისუფლებაში, ალბათ ბევრ ადამიანს ეჭვი შეეპარებოდა მის სერიოზულობაში.

იგივე ლოგიკა უნდა გავავრცელოთ ადამიანის უფლებების ან დემოკრატიის პრინციპების დაცვაზეც. თუ რომელიმე სამოქალაქო ორგანიზაცია თვლის, რომ მოცემული პოლიტიკური ძალის გამარჯვება ხელს შეუწყობს ადამიანის უფლებათა სიტუაციის გაუმჯობესებას, მე არ მესმის, რატომ უნდა იუკადრისოს მან ამ ძალისთვის მხარდაჭერის გამოხატვა.

ეს არ ნიშნავს, რომ პირიქით ვთქვათ: არასამთავრობო ორგანიზაცია არ შეიძლება პოლიტიკურად ნეიტრალური იყოს. არა, ეს ტაქტიკური გადაწყვეტილებაა და კონტექსტზეა დამოკიდებული. შეიძლება, პოლიტიკური ნეიტრალიტეტი აუცილებელი მოთხოვნა იყოს ორგანიზაციის მანდატის შესასრულებლად (თუ ეს მანდატი, ვთქვათ, არჩევნებზე დაკვირვებაა). ან, შეიძლება, ორგანიზაცია ვერ ხედავდეს არსებით განსხვავებას მოცემულ პოლიტიკურ ძალებს შორის მისი დღის წესრიგის განხორციელების თვალსაზრისით. მე პოლიტიკური ნეიტრალიტეტის დოგმატურ მოთხოვნას არ ვეთანხმები და არა ნეიტრალიტეტის პრაქტიკას, როცა ის გამართლებულია. ამ საკითხს ყველა დამოუკიდებლად უნდა წყვეტდეს მისი მრწამსისა და კონტექსტის გათვალისწინებით.

ჩემი აზრით, ჩვენს პირობებში კამათის ძირითადი თემა პოლიტიკური ნეიტრალიტეტი სულაც არ არის: სინამდვილეში, საქმე განსხვავებულ პოლიტიკურ შეფასებებს ეხება. მესამე სექტორის მოღვაწეთაგან ზოგი თვლის, რომ შევარდნადის წასვლა და მისი შეცვლა სააკაშვილით (ან ჟვანია-ბურჯანაძე-სააკაშვილით) კარგია იმ მიზნებისა და ღირებულებებისთვის, რასაც ეს სექტორი იცავს, ზოგი კი ამ აზრს არ იზიარებს. არსებობს დემოკრატიული ღირებულების დამცველთა ნაწილი, ვისაც მიაჩნია, რომ სააკაშვილის ხელისუფლების პირობებში დიქტატურის აღბათობა მეტია, ვიდრე შევარდნადის დროს იყო, ანუ სააკაშვილის მმართველობა უფრო მეტ საფრთხეს შეიცავს დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებების თვალსაზრისით, ვიდრე შევარდნადის მმართველობა. ამ ხალხის აზრით, შევარდნაძე ცუდი იყო, მაგრამ სააკაშვილი უარესია. ჩემს ვარაუდს ირიბად ადასტურებს ისიც, რომ ადამიანები, ვინც დღეს სავალდებულო „ნეიტრალიტეტის“ თეზისს იცავს (მაგალითად, ქალბატონი ნანა კაკაბაძე) წინა რევოლუციის (გამსახურდიას წინააღმდეგ გადატრიალებას ვგულისხმობ) აქტიური მონაწილე იყო და მაშინ „ნეიტრალიტეტის“ თეზისის დაცვა აზრადაც არ მოსდიოდა.

კამათი იმის თაობაზე, მართლა მოგვიტანს თუ არა ნოემბრის რევოლუცია და მის ტალღაზე მოსული ახალი ხელისუფლება, უკეთეს ცხოვრებას და მეტ დემოკრატიას, სრულიად კანონიერი კამათია. მაგრამ თუ ეს არის ნამდვილი თემა, ამაზე ვისაუბროთ და თავი გავანებოთ მესამე სექტორის „ნეიტრალიტეტის“ ყურით მოთრეულ პრობლემას.

ერთსულოვნების ფანტომი

ამით გადავალ მეორე არასწორ მოთხოვნაზე: რომ მესამე სექტორი არსებითად ერთ აზრზე უნდა იყოს. სექტორის გარედან, მაგალითად, პრესისგან ან ხელისუფლებისგან, ხანდახან გვემის, რომ უნდა არსებობდეს რაღაც

„არასამთავრობოების პოზიცია“. თვითონ სექტორის შიგნით ეს საკითხი მთლად გარკვეული არ არის. ერთი მხრივ, ზოგადად არავინ იტყვის, რომ ყველა ერთ აზრზე უნდა იყოს. მაგრამ, ამავე დროს, სწორია ლაპარაკი „ნამდვილ“ და „არანამდვილ“ არასამთავრობოებზე.

არ მინდა აქ ძალიან თეორიულ სიღრმეებში შევიჭრა. გამოთქმები „არასამთავრობო ორგანიზაცია“, „არასამეწარმეო იურიდიული პირი“ თავისთავად ტექნიკური ტერმინებია და მასში მრავალი სხვადასხვა სულისკვეთების ორგანიზაცია შეიძლება ვიგულისხმოთ. სიტყვა „სამოქალაქო“ გამოთქმაში „სამოქალაქო საზოგადოება“ თითქოს გულისხმობს რაღაც პოზიტიურ ღირებულებებს, მაგრამ კონკრეტულად როგორ შეიძლება განვსაზღვროთ ეს „სამოქალაქო ღირებულებები“, ყოველთვის დავის საგანი იქნება. ყველაზე აზრიანია, გამოვრიცხოთ ისეთი ორიენტაციები ან ორგანიზაციები, რომლებიც ცალსახად უპირისპირდება იმ სოციალურ და პოლიტიკურ წყობას, რაც შესაძლებელს ხდის სამოქალაქო საზოგადოების არსებობას. მაგრამ ზუსტი საზღვრის გაკლება აქაც დავას გამოიწვევს და ნებისმიერ შემთხვევაში საკმაოდ ფართო სფერო დაგვრჩება სხვადასხვა ინტერესებისა და ორიენტაციებისთვის.

მთავარი სხვა რამის დაფიქსირებაა: ერთ აზრზე ყოფნა უპირისპირდება სამოქალაქო საზოგადოების თვით იდეას. სამოქალაქო საზოგადოება იმისია, რომ ინტერესთა, პოზიციათა, ღირებულებათა სიმრავლეს გამოხატავდეს. აზრთა და პოზიციათა სხვადასხვაობა ადამიანის ბუნებას შეესაბამება, ამიტომ სრული თანხმობა მხოლოდ ძალადობის გზით მიიღწევა ან კონფორმიზმის შედეგია. თუ სამოქალაქო საზოგადოება ზედმეტად ერთიანია, ესე იგი, რაღაც ძალიან ცუდად ყოფილა. მისი ერთიანობა შეიძლება გამართლდეს მხოლოდ იმით, რომ ის აგრესიულ ანტი-სამოქალაქო გარემოში იმყოფება. რეალურად, რა თქმა უნდა, სრული ერთსულოვნება არც აქ არის. კარგად გვახსოვს, რომ საბჭოეთის დისიდენტებს შორისაც საკმაოდ მძაფრი დაპირისპირება არსებობდა. მაგრამ ასეთ ვითარებაში, როდესაც სამოქალაქო საზოგადოება მტრულ, „ანტისამოქალაქო“ რეჟიმის და განწყობების გარემოში არსებობს, თვით მოთხოვნა ერთსულოვნებისა მის შიგნით გასაგები და გამართლებული ხდება. მაგრამ დღეს, ჩვენს პირობებში, ასეთ მოთხოვნას გამართლება აღარა აქვს. ჩვენი გარემო შეიძლება კვლავ არასაკმარისად დემოკრატიულად მიგვაჩნდეს, მაგრამ თუ პრეტენზია გვაქვს, რომ მესამე სექტორი ასე თუ ისე განვითარდა, მაშინ მის შიგნით პრინციპულ საკითხებზე განსხვავებული პოზიციების არსებობა ნორმალურად უნდა მივიჩნიოთ. ვითარება, როდესაც სამოქალაქო საზოგადოება „სამოქალაქო ღირებულებების“ ექსკლუზიური მატარებელია საზოგადოების სხვა, „არასამოქალაქო“ ნაწილთან დაპირისპირებაში (და ამიტომ საკუთარი რიგების ერთიანობაზე და სიწ-

მინდზე ზრუნავს) მისი განვითარების საწყისი ეტაპისთვისაა დამახასიათებელი. მისი შემდგომი განვითარების ინდიკატორი კი უნდა იყოს ის, რომ იგი პლურალიზმის ასპარეზად იქცევა.

ეს შეეხება განვლილ რევოლუციასაც. ერთი მხრივ, მართალია, რომ ამ მოვლენებში მესამე სექტორმა აქტიური როლი ითამაშა, მაგრამ ისიც მართალია, რომ თვით სექტორის შიგნით ამ მოვლენებისადმი განწყობა ცალსახა არ ყოფილა და ალბათ არც უნდა ყოფილიყო. მე პირადად სრულიად მხარი დაუჭირე ნოემბრის პროტესტებს, ეს საჯარო გამოვლენითაც გამოვხატე და ქუჩის აქციებში მონაწილეობითაც. მაგრამ ის, რომ დემოკრატიულად განწყობილი ადამიანების ნაწილი ეჭვის თვალით უყურებდა ამ აქციებს და მის ლიდერებს, სრულიად კანონზომიერად მიმაჩნია. არც რევოლუციის მხარდაჭერა და არც მისი უარყოფა არ არის იმის საფუძველი, რომ ვიღაც სამოქალაქო საზოგადოებიდან „გაირიცხოს“, ანუ მისი სამოქალაქო ღირებულებებისადმი ერთგულება ეჭვის ქვეშ დადგეს. როგორც იტყვიან, ისტორია განგვსჯის. ხოლო მანამდე, მოსაზრებათა და მიდგომათა განსხვავებულობა სამოქალაქო საზოგადოების ძლიერ მხარედ, მისი განვითარების ნიშნად უნდა მივიჩნიოთ და არა მის ნაკლად.

ისიც მესმის, რომ რევოლუცია არ არის უბრალო მოვლენა; ეს იმგვარი დაპირისპირებაა, სადაც ფსონი მეტად მაღალია. რევოლუცია რომ დამარცხებულიყო, ბევრი მისი ლიდერი – მათ შორის სამოქალაქო საზოგადოების მოღვაწე – ან ციხეში აღმოჩნდებოდა, ან ემიგრაციაზე ფიქრს დაიწყებდა, ან, როგორც მინიმუმ, მისი ცხოვრებისეული გეგმების საკმაოდ ფუნდამენტურ ცვლილებაზე უნდა ფიქრა. „ნეიტრალური“ ან „კონსტრუქციული“ პოზიციის დამკავებელი კი უპირატეს პოზიციაში აღმოჩნდებოდა. მეორე მხრივ, არც დღეს რევოლუციაში დამარცხებულთა შორის ყოფნაა სასიამოვნო. ამიტომ ბუნებრივია, რომ (თუნდაც წარმოსახვითი) ბარიკადის სხვადასხვა მხარეს მდგომთა შორის ურთიერთობა მთლად მეგობრული ვერ იქნება. ესეც ცხოვრების ნაწილია. მაგრამ მე პიროვნულ წყენებზე ან თუნდაც რომელიმე კონკრეტული პიროვნების თუ ჯგუფის პოზიციაზე არა მაქვს ლაპარაკი: მე ვგულისხმობ იმას, რომ პოსტრევოლუციურ სიტუაციაში აზრთა ასეთ ურთიერთდაპირისპირებას, თუ ის ცივილური ფარგლებიდან არ გავა, უფრო პოზიტიური მნიშვნელობა აქვს, ვიდრე ნეგატიური.

ახალი ხელისუფლება და ძველი სამოქალაქო საზოგადოება

და ბოლოს, რაც შეეხება პოსტრევოლუციურ სიტუაციას: რა შეიცვალა მესამე სექტორისთვის, განსაკუთრებით, რა შეიცვალა მისთვის ხელისუფლებასთან ურთიერთობაში? ალბათ ვერ ვიტყვით, რომ მესამე სექტორმა

მოიყვანა ეს ძალა ხელისუფლებაში, მაგრამ აშკარაა, რომ მან ამაში არც მთლად უმნიშვნელო როლი ითამაშა. შესაბამისად, მისი დიდი ნაწილის საწყისი ურთიერთობა ახალ ხელისუფლებასთან ძირეულად განსხვავდება იმისგან, რაც მას წინა ხელისუფლებასთან ჰქონდა. კონკრეტულად როგორ შეიძლება დავახასიათოთ ეს ახალი ურთიერთობა? შეიძლება თუ არა ვთქვათ, რომ *რუსთავი-2* ახლა სამთავრობო არხია, ხოლო თავისუფლების ინსტიტუტი ისაა, რასაც ადრე „გონგოს“, ანუ „სამთავრობო ენჯიოს“ ვეძახით? რა პრაქტიკული და მორალური დილემები დგება მესამე სექტორისთვის ახალ ვითარებაში – თუ არსებითად არაფერი იცვლება?

ამ კითხვაზე დღეს მხოლოდ წინასწარი ვარაუდების გაკეთება შეიძლება, რადგან ჯერ კიდევ არ ვიცით, სახელდობრ, როგორ მოიქცევა ახალი ხელისუფლება და როგორ რეჟიმში მოგვიხდება ცხოვრება. მაგრამ ამ წინასწარი ვარაუდების გამოთქმაც საკმაოდ აზრიანია.

ერთი რეალობა ისაა, რომ ახალ ხელისუფლებას ექნება კადრების ნაკლებობის პრობლემა, და მესამე სექტორი კადრების შევსების ბუნებრივ წყაროდ შეიძლება იქცეს. სექტორის ზოგმა ლიდერმა თუ არალიდერმა უკვე მიიღო ასეთი შემოთავაზება. ამან რაღაც პრობლემები შეიძლება შეუქმნას სექტორს, რადგან კვალიფიციური ადამიანური რესურსები ქვეყანაში შეზღუდულია და ვილაცას (მთავრობას) რომ ემატება, ვილაცას (მესამე სექტორს) აკლდება. ქვეყნის განვითარების თვალსაზრისით, ასეთი გადადინება ნორმალური, ბუნებრივი და შეიძლება უკეთესიცაა. მაგალითად, ბალტიისპირეთის ქვეყნებში მესამე სექტორი მაინცდამაინც განვითარებული არ არის, რადგან იმგვარი ადამიანური რესურსები, რაც საქართველოში მესამე სექტორის ბირთვს შეადგენს, იქ ხელისუფლებაშია თავმოყრილი. თუ ჩავთვლით, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციებში დღეს კარგი და კვალიფიციური ხალხია, არ ჯობია, ეს კარგი ხალხი გადაწყვეტილებებს იღებდეს, და არა სხვებს აკრიტიკებდეს ცუდი პოლიტიკისთვის?

მესამე სექტორის კორპორაციული ინტერესის თვალსაზრისით ამაში რაღაც საფრთხე შეიძლება იყოს. მაგრამ ამ პროცესს მშვიდად უნდა შევხედოთ და არავითარ შემთხვევაში მისი მორალისა და არ უნდა მოვახდინოთ: თითოეული პიროვნება თავად გააკეთებს არჩევანს მისი პიროვნული მდგომარეობიდან და მრწამსიდან გამომდინარე. მეორე მხრივ, იმის მოლოდინი, რომ ხელისუფლებიდან წინადადებების წვიმა წამოვა მესამე სექტორში და საქმეებულთა მიმართ, შეიძლება არც გამართლდეს. აღმოსავლეთი ევროპის ქვეყნების გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ „დემოკრატიული ძალების“ ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ კადრების გარკვეული გადადინებები ხდება, მაგრამ დრამატული შედეგები მას არა აქვს, ხოლო მესამე სექტორი, საბოლოო ჯამში, შეიძლება გაძლიერდეს კიდევ.

ალბათ უფრო მნიშვნელოვანია, რა ახალი პირობები ჩამოყალიბდება ხელისუფლებასა და მესამე სექტორს შორის ურთიერთობაში. 90-იანი წლების განმავლობაში ჩამოყალიბდა ოპონირებისა და „კონსტრუქციული თანამშრომლობის“ ერთგვარი შეხამება, თუმცა, ბოლო წლებში ოპონირების კომპონენტი საგრძნობლად გაძლიერდა. ნიშნავს თუ არა მესამე სექტორის უმრავლესობის მიერ „თანახელდასხმული“ ხელისუფლების მოსვლა იმას, რომ თანამშრომლობის მოდელი გაიმარჯვებს, ხოლო კრიტიკა ნაკლები იქნება, ან სულ არ იქნება? ჩემი აზრით, დღეს კვლავ საჭიროა ურთიერთობის იმ მოდელის შენარჩუნება, სადაც თანამშრომლობისა და ოპონირების ელემენტები ერთმანეთთან შეხამებულია. მეტიც, პროგნოზის სახით მინდა ვთქვა, რომ მე სწორედ ასეთ ურთიერთობას მოველი.

ეს განსაკუთრებით საჭიროა იმიტომ, რომ პოსტრევოლუციური სიტუაციის ერთ-ერთი შედეგია პოლიტიკური სპექტრის დაშლა და სერიოზული პოლიტიკური ოპოზიციის არარსებობა. პოპულარულ და უოპოზიციო ხელისუფლებას აუცილებლად გაუჩნდება ცთუნებები, რომელთაც მოთოკვა სჭირდება. ამიტომ მესამე სექტორმა კვლავ უნდა შეასრულოს ის როლი, რასაც ის შევარდნაძის ხელისუფლების მიმართ ასრულებდა – ანუ, როცა საჭიროა, „ჩაუსაფრდეს“ ხელისუფლების შეცდომებს, გააკონტროლოს იგი.

მეორე მხრივ, იმის შიში, რომ პოლიტიკური სიმპათიების გამო მესამე სექტორი „ჟვანია-საკაშვილის“ მიმართ ოპონენტის როლს ვეღარ ან აღარ შეასრულებს, მე ნაკლებად მაქვს. არასამთავრობო ორგანიზაციებს საქართველოში ერთობ რელიგიური დამოკიდებულება აქვთ საკუთარი პოლიტიკური დამოუკიდებლობის მიმართ და აუცილებლად შეეცდებიან ამის გამოვლენას. ახალი ოპოზიციური პარტიები და ხელისუფლების მიმართ იმთავითვე ოპოზიციურად განწყობილი არასამთავრობოები ალბათ მუდმივ ზეწოლას მოახდენენ არასამთავრობოებზე „აბა, ახლა რატომ არ იღებთ ხმას“ მოთხოვნით, და ამითაც კატალიზატორის როლს შეასრულებენ.

ასე რომ, ოპონირება-გაკონტროლების ტიპის საქმიანობა მესამე სექტორის მხრიდან უნდა გაგრძელდეს, გაგრძელდება და (დონორების საყურადღებოდაც ვამბობთ ამას) უნდა გაგრძელდეს მხადაჭერა ასეთი საქმიანობისადმი. მაგრამ ისიც ცხადია, რომ ახლა ვითარებაში მესამე სექტორის როლი დიდწილად უნდა იყოს განსაზღვრული როგორც იდეების და კომპეტენციის წყარო. ახალი ხელისუფლების მიმართ ყველაზე სშირად გამოთქმული და ყველაზე სამართლიანი პრეტენზია შეეხება იმას, რომ მას არ წარმოუდგენია საზოგადოებისთვის ცვლილებების, რეფორმების კონკრეტული, თანმიმდევრული, ერთიანი გეგმა. შესაძლოა პირადად მიხეილ სააკაშვილს ან სხვა ლიდერებს ჰქონდეთ კიდევ გარკვეული წარმოდგენები მათი პოლიტიკის აუცილებელ პრიორიტეტებზე, მაგრამ ამ წარმოდგენებს კიდევ ბევრი

უკლიათ „სამოქმედო გეგმამდე.“ ასეთი გეგმის შექმნა და საზოგადოებისთვის წარდგენა, უპირველეს ყოვლისა, მათი პასუხისმგებლობაა, მაგრამ ბუნებრივია, რომ ამ ვაკუუმის შევსება არასამთავრობო სექტორმა სცადოს. ეს შეიძლება ხელისუფლების დაკვეთით და ინიციატივითაც მოხდეს, მაგრამ ასეთ დაკვეთებს და ინიციატივებს პასიურად არ უნდა ველოდეთ, სექტორმა პროაქტიული პოზიცია უნდა გამოიჩინოს.

ეს მისი ინტელექტუალური და ორგანიზაციული რესურსების სერიოზული გამოცდა იქნება, რადგან ბოლოს წლებში ჩვენ ამისთვის მაინცდამაინც არ ვემზადებოდით. იყო ცალკეული მცდელობები ამ ტიპის მუშაობის ჩასატარებლად შევარდნაძის პერიოდში: „სიღარიბის დაძლევის პროგრამის“ განხილვები, ანტიკორუფციული პოლიტიკის პროექტები და ა. შ., საიდანაც ცალკეული იდეების გამოყენება ახლაც შეიძლება. მაგრამ დღეს სხვა პოლიტიკური კონტექსტია და სხვა მიდგომებია საჭირო. „თავისუფლებისკენ 10 ნაბიჯის“ პროგრამა საკმაოდ კარგი ფორმა იყო ოპიზიციასთან ურთიერთობისა, მაგრამ მისი შინაარსი ძირითადად საკმაოდ ზოგადი და დეკლარატული იყო. მესამე სექტორის პროფესიული ზრდის და უნარიანობის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მაჩვენებელი სწორედ ეს იქნება – რამდენადაა იგი მზად იდეების გენერატორის ფუნქცია შეასრულოს იმ პირობებში, როდესაც ასეთი იდეების განხორციელების რეალური შენსები არსებობს (ან იმედია, რომ არსებობს).

ლევან ბერძენიშვილი

დღევანდელი საქართველო განსაკუთრებულ ვითარებაშია: მოვლენები ჩვეულებრივზე რამდენჯერმე უფრო სწრაფად ვითარდება. ისეთი შთაბეჭდილება რჩება, რომ საქართველოს უახლოესი ისტორიის შეკუმშული ზამბარა რევოლუციის შემდეგ გაიშალა და მოვლენებმა მიიღეს გაცილებით უფრო მეტი აჩქარება და მოვლენათა მონაცვლეობამ მიიღო ისეთი სიჩქარე, რომელსაც ჩვეულებრივი ადამიანი არ არის შეგუებული. ჩვენ შევედით ეგრეთ წოდებული „საინტერესო“ დროის ფაზაში, როცა მოვლენათა მიმართ მოქალაქის ადეკვატურობა და მათთან სინქრონულობა ჩვეულებრივ არ მოგვეცემა და იგი გარკვეულ ძალისხმევას მოითხოვს. ძნელია ვითარების შეფასება იმიტომაც, რომ ყველა ხვდება: მდგომარეობა მკვეთრად და აუცილებლად გამოიცვლება ამ დღეებშიც და ამ თვეებშიც.

პირველი, რაც მინდა ვთქვა, ის გახლავთ, რომ სამოქალაქო საზოგადოებამ ამ პროცესებში სერიოზული მონაწილეობა მიიღო, ის ბევრ ადგილას გახდა უაღრესად მნიშვნელოვანი და შეუცვლელი მონაწილე. ბუნებრივია, ყველაფერ ამას წინ უძღოდა მრავალწლიანი დისკუსია ჩვენს საზოგადოებაში, თუ როგორი უნდა იყოს სამოქალაქო საზოგადოების მონაწილეობა პოლიტიკურ პროცესებში. ასევე ბუნებრივია, რომ უკვე გამოკვეთილი იყო, სულ ცოტა, ორი პოზიცია, თუ შეიძლება ასე ითქვას, პურისტული და ანგაჟირებული პოზიციები. სამართლიანობა მოითხოვს ითქვას, რომ ჯერ კიდევ ერთი წლის წინ „პურისტები“ აშკარა უპირატესობას ფლობდნენ, ხოლო ანგაჟირებულებს გარკვეული პრობლემები ჰქონდათ, მათ შორის, ორგანიზაციათა საგრანტო პოლიტიკაშიც. ამჟამად ვითარება რევოლუციური სისწრაფით იცვლება ამ ფრონტზეც, თუმცა მალე სტატუსს კვლავ აუცილებლად აღდგება და ძველი დისკუსია ახალი ტემპით გაგრძელდება. ამჟამად კი მე შევეხები მხოლოდ სამოქალაქო საზოგადოების იმ ნაწილს, რომელიც თავისი არსით იყო ანგაჟირებული და რომელსაც პოლიტიკურ პროცესში მონაწილეობა, ასე ვთქვათ, „მიყვარდა“ ჰქონდა. მე ვგულისხმობ ისეთ სტრუქტურებს, როგორიც გახლავთ IFES, სამართლიანი არჩევნები და ა.შ. მათ არ შეეძლოთ არ მიეღოთ მონაწილეობა პოლიტიკურ პროცესებში, რადგანაც მათთვის ეს აუცილებელი იყო განსხვავებით იმ არასამთავრობო ორგანიზაციებისაგან, ვისთვისაც პოლიტიკური პარტიებთან ერთად გამოსვლა და მათთან ღია და მჭიდრო თანამშრომლობა სერიოზულ კითხვის ნიშანს დაუსვამდა ამ ორგანიზაციათა მომავალს.

არ მინდა სპეციალურად პერსონალიებს შევვხო, მაგრამ რამდენიმე სახელი, ბუნებრივია, შეიძლება დასახელდეს. მაგალითისათვის ავიღოთ ისეთი სერიოზული ორგანიზაცია, ქართული სამოქალაქო საზოგადოების ისეთი დამსახურებული და პოპულარული ინსტიტუტი, როგორცაა სამართლიანი არჩევნები, ძველი და ახალი კონცეფციებით. რას ნიშნავდა ეს ორგანიზაცია უწინ? ადრე ეს ორგანიზაცია ნიშნავდა ეუთო-ს ქართველ „მოადგილეს“, რომელიც არჩევნებიდან 5-6 თვის შემდეგ უსამართლო არჩევნებს ეუთო-ზე უფრო მსუბუქ შეფასებას აძლევდა. სწორედ ზემოთქმულის გამო იგი არ იყო საზოგადოების მხრიდან რაიმე განსაკუთრებული პატივისცემის ღირსი ორგანიზაცია, თუმცა იქ მხოლოდ პატივსაცემი, კვალიფიციური და ღირსეული ხალხი მუშაობდა. მიუხედავად ამისა, მას არანაირი ნამდვილი ფუნქცია არ გააჩნდა, მისი შეფასება ხელისუფლებისათვის ბევრს არაფერს ნიშნავდა და გარწმუნებთ, არჩევნების რომელიმე ნომინალური ქართველი გამყალბებელი არ ღელავდა იმაზე, თუ რა შეფასებას მისცემდა მის მოღვაწეობას სამართლიანი არჩევნები, რა დაიწერებოდა მის დასკვნაში და რამდენად შეიცავდა ეს დასკვნა რაიმე საფრთხეს ამ კონკრეტული კრიმინალისათვის და ა.შ.

ამჟამად *სამართლიანი არჩევნები* პოლიტიკური პროცესის სულ სხვა ტიპის მონაწილეა. უნდა ვაღიაროთ, რომ სამოქალაქო საზოგადოების თვალსაზრისით, *სამართლიანი არჩევნების*, როგორც არასამთავრობო ორგანიზაციის დღევანდელი პოზიცია ერთადერთი შესაძლო პოზიციაა, მანამდე არსებული აკადემიური ინსტიტუცია კი, სინამდვილეში, არჩევნების შელამაზებისა და უკანონობის უნებლიე დაკანონებისთვის ხელშეწყობის შესანიშნავი საშუალება იყო. სინამდვილეში, ორგანიზაცია არჩევნების უსამართლო ლეგიტიმაციაში მონაწილეობდა, როდესაც საზოგადოებას უგზავნიდა ამ ხასიათის მესიჯს: „არჩევნები ჩატარდა ძალიან სერიოზული დარღვევებით და ამის მოთმენა აღარ შეიძლება.“ არასამთავრობო ორგანიზაციისთვის ეს ნიშნავდა მთავარს, ეს იყო მისი პოზიცია, პროზა კი ის იყო, რომ მისი ხელდასმითაც, ეუთო-ს ხელდასმითაც და საზოგადოების წაყრუებითაც 1999 და 2000 წლის არჩევნები საქართველოში თითქმის მართლაც ჩატარდა. ჩემი აზრით, ეს წლები ჩვენს ისტორიაში სასახელო წლებად არ შევა. ასევე არ დაამშვენებს ჩვენს ისტორიას ის „ოდნავ მართალი“ და სინამდვილეში მტყუანი წიგნები, რაც ამ ორგანიზაციამ დღემდე გამოსცა. სამაგიეროდ, ისტორიაში აუცილებლად შევა ის ნამდვილი სამოქალაქო გმირობა, რაც 2003 წლის არჩევნებზე ამ ორგანიზაციამ, მისმა ხელმძღვანელმა, წევრებმა და ორგანიზაციის მიერ მობილენებულმა და მომზადებულმა ათასობით მოხალისემ ჩაიდინა.

ეს ერთი პასუხია ჩვენს კითხვაზე. არჩევნებში არასამთავრობო ორგანიზაციების მონაწილეობა უნდა იყოს ისეთი, როგორიც ამ არჩევნებზე განხორციელდა. ჩემთვის საამაყოა რომ ზურაბ ჭიაბერაშვილი სწორედ სამართლიანი არჩევნების ხელმძღვანელად დანიშნვამდე ეკუთვნოდა იმავე პოლიტიკურ ძალას, რესპუბლიკურ პარტიას, რომელსაც მეც ვეკუთვნი. ასეთი პოლიტიკური წარსულის მქონე პირმა შეძლო დიდი სამოქალაქო, „არაპოლიტიკური“ საქმის გაკეთება და ეს ეჭვს არსად იწვევს.

არა მგონია, რომ საკამათო იყოს სამართლიანი არჩევნების ქცევა – მან დარღვევები უნდა დააფიქსიროს და შემდეგ იბრძოლოს იმისათვის, რომ ასეთი რამ მომავალში მაინც აღარ მოხდეს. შეიძლება ვინმეს მოეჩვენოს, რომ ეს მძიმე და ძნელად დასაცველი პოზიციაა და სამოქალაქო ორგანიზაცია ლამის პროკურორად გვევლინება, როდესაც საქმე შეაქვს სამართლოში; მე მიმაჩნია, რომ კონკრეტულ შემთხვევაში ორგანიზაცია თავის საქმეს სწორად ასრულებს. რაც შეეხება, ცსკ-ს და იმას, თუ რა ბედი ელის მათ, მე მგონი, ყველას აქვს ამ ქვეყანაში არჩევანი, ყველამ იცის, რომ დაწერილი კანონი არსებობს და ყველა გრძნობს, რომ არავის ამ ქვეყანაში უკანასკნელი წლების მანძილზე იმდენი არ დაუშავებია ჩვენი საზოგადოებისათვის, როგორც ცსკ-ში ვილაც შემთხვევითმა ადამიანებმა დაამავეს.

სამოქალაქო სექტორის პასუხისმგებლობა ცსკ-ის გამო – როგორია ის? ვთქვათ პირდაპირ, ცსკ-ის თავმჯდომარე სარგებლობდა სამოქალაქო სექტორის ზომიერი სიმპათიით და მისი პიროვნების მიმართ საკმაოდ რბილი დამოკიდებულებით. არ დანგრეულა ქვეყანა, როდესაც ევროპულმა სტრუქტურებმა წარმოადგინეს ცსკ-ის თავმჯდომარეობის კანდიდატები. საქართველომ ერთი პოლიციის გენერალი ომბუდსმენი რაღაცნაირად გადაიტანა და მეორე ომბუდსმენიც, ძირითადად იმიტომ, რომ ქალი იყო, მისაღები აღმოჩნდა ჩვენთვის. ისიც უნდა ითქვას, რომ რამდენიმე შემთხვევაში ქალბატონმა ომბუდსმენმა, ანუ ომბუდსმენმა გამოავლინა სამოქალაქო სიმტკიცე. ეს ყველაფერი აღმოჩნდა საკმარისი, რომ თვალი დაგვეხუჭა იმაზე, რომ ქალბატონი ნანა, სინამდვილეში, ძალიან საეჭვო კანდიდატი გახლდათ ცსკ-ის თავმჯდომარის თანამდებობაზე. მე, მაგალითად, თუ ვინმე მკითხავდა, ნამდვილად ვიტყოდი, თუ რა და როგორ ეშლებათ ევროპულ სტრუქტურებს და რატომ ეშლებათ. ჯერ ერთი, ეს იყო დიდი და საკმაოდ უსიამოვნო ტყუილი, როდესაც ეუთო-მ პრეზიდენტს წარუდგინა სამი კანდიდატი, რადგან ყველამ იცოდა, რომ დათო უსუფაშვილს შევარდნაძე არავითარ შემთხვევაში არ დანიშნავდა, ხოლო როგორი იქნებოდა არჩევანი ვახტანგ ხმალაძესა და ნანა დევედარიანს შორის, ანუ ვის განწირავდა ხელი-სუფლება და ვის მიუხვია იმას, რომ ცუდად მოქცეულიყო, ესეც არ იყოს

ძალიან დიდი გამოცანა. ამიტომ, ნანა დევდარიანის დანიშვნის დროს სამოქალაქო პასიურობა, ასევე პოლიტიკური პასიურობა, მათ შორის იმ ძალებისაგან, რომელთაც მოეთხოვებოდათ აქტიუობა, იყო სამოქალაქო და პოლიტიკური უპასუხისმგებლობის ნიშანი.

უნდა გვცოდნოდ, რომ ნახევარსიმართლე არასოდეს არ მოგვიტანდა სასურველ შედეგს და აი, შედეგად მივიღეთ ისეთი ვითარება, როდესაც შესაძლოა, სასამართლომ თქვას, რომ ნანა დევდარიანი, როგორც ცსკ-ის თავმჯდომარე, ერთ-ერთი ყველაზე დიდი კრიმინალია ამ ქვეყნის ისტორიაში და ძალიან საწყენია, რომ ჩვენ გაზზარდეთ და ომბუდსმენად ვიგუეთ ადამიანი, რომელმაც ასეთი არჩევნები ჩაატარა. სამოქალაქო სექტორისათვის ეს სერიოზული სილის გაწვნა გახლავთ. ჩვენი წრიდან წასული ადამიანი ჩვენივე ფარული თანხმობით ნელ-ნელა „გამოიცვალა“ და ბოლოს და ბოლოს იქცა კანონის სერიოზულ დამრღვევად. ამ არც ისე უბრალო დანაშაულს ახლდა ცინიზმი, რომელიც კარგა ხანს გრძელდებოდა. განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია ცსკ-ის თავმჯდომარის გამოსვლა უნივერსიტეტის ჟურნალისტიკის ფაკულტეტზე ცნობილი მოღვაწის, ნუგზარ ფოფხაძის ხელშეწყობით. მე არ ვიცი, არის თუ არა დღეს ტრიბუნები საქართველოში იმისათვის, რომ სიმართლე ითქვას, მაგრამ თუ უნივერსიტეტის ჟურნალისტიკის ფაკულტეტის კათედრის გარდა ადგილი არ არის საქართველოში სიმართლის სათქმელად, მაშინ ცუდად ყოფილა ჩვენი და სამოქალაქო სექტორის საქმე.

ამრიგად, ჩვენ გვაქვს ორი მაგალითი: კარგი მაგალითი სამართლიანი არჩევნების მხრიდან და ძალიან ცუდი მაგალითი ყოფილი ომბუდსმენისა და ცსკ-ის თავმჯდომარის მხრიდან და იმ ორგანიზაციების მხრიდან, რომელთაც ეხებოდათ ეს და რომელთაც უნდა ეთქვათ სიმართლე.

და მესამე, რა მოვიპოვეთ ჩვენ სამოქალაქო თვალსაზრისით? კარგიც და ცუდიც სამოქალაქო სექტორში არის, იყო და იქნება. მე ვეთანხმები იმ პოზიციას, რომ სამოქალაქო სექტორი ერთიანი არ უნდა იყოს და ამ შეცდომას ჩვენ არ დავუშვებთ. როდესაც პოლიტიკური ძალები ახლა დაიწყებენ სამოქალაქო სექტორის გამოყენებას ადამიანური რესურსების და სხვა რესურსების თვალსაზრისით, როგორ მოხდება ეს ამბავი? არავის აქვს უფლება, დაუშალოს ადამიანს დაიკავოს ესა თუ ის თანამდებობა. უნდა დაგარწმუნოთ, რომ ეროვნული ბიბლიოთეკა სახელმწიფო დაწესებულება არის მხოლოდ ქაღალდზე და იქ მე ვერასოდეს ვერ დავინახე სახელმწიფო. ვწუხვარ და ამასთანავე მესმის, რომ პირველი, რაც არის შეტყვის საგანი, მაგალითად, გადამდგარი პრეზიდენტი მთავარ დამნაშავეს ასახელებს – წიგნსა და ცოდნას. მაგათ გამოცდილება არა აქვთო, მაგათ წიგნი აქვთ მხოლოდ და ცოდნაო. დაუტოვოთ შევარდნაძეს შე-

ფასება, ვის რა წიგნი წაუკითხავს და ვის რა ცოდნა აქვს, მაგრამ შეტევის ობიექტი ამ ქვეყანაში ყოველთვის ხდება განათლება, წიგნი, წიგნიერება. სამოქალაქო სექტორი ამის გამო არის დაწუნებული, რომ იქ რაღაც ღირებულებები მუდმივად არის, მაშინ როცა პოლიტიკოსებს ღირებულებები შეიძლება აღმოაჩნდეთ მხოლოდ დროებით, პოლიტიკური ამოცანების გადაწყვეტის დროს.

მესამე, რაც მინდოდა მეთქვა, ეს არის გაფრთხილება ჩვენი პოლიტიკური ლიდერების მიმართ. ქვეყანაში შეიძლება ბევრი რამ მოხდეს, მაგრამ კომპრომისების ხელოვნება არის პოლიტიკა და ახლა ამ კომპრომისებში შესაძლებელია ვიპოვოთ არა „ის“ დამნაშავეები. მე გარწმუნებთ, რომ ამ დამნაშავეებში შეიძლება აღმოჩნდეს *კმარა*. უკვე არის ამის ნოტები, როდესაც ფართოდ მიდის მსჯელობა, ვის აქვს უფლება და ვის არა აქვს უფლება, სიმართლეზე ილაპარაკოს. სამარცხვინოა, რომ ქვეყანაში სერიოზულად ირჩევა საკითხი, აქვს თუ არა ადამიანს უფლება, მოიპაროს ფული. სხვებთან ერთად მეც მაინტერესებს, როგორ შეიძლება შესაძლო კრიმინალს მისცე გარანტიები. როდესაც უნივერსიტეტის რექტორს მისცეს გარანტიები, რა გარანტიებზე იყო საუბარი? როდესაც პროკურატურაში აღიძვრება საქმე, კაბინეტიდან მოპარული 200000 დოლარი დაუბრუნდება რექტორს უკან და ეპატიება? მე არ მესმის ამგვარი რამ. რევოლუცია მესმის, მაგრამ შესაძლო კრიმინალისთვის გარანტიის მიცემა არ მესმის. იმედი მაქვს, რომ სამოქალაქო სექტორი ასეთ რამეს ვერ დაუშვებს და ხმის ჩაქმენდას არ აპირებს. არსად არ წასულა ჩვენი მესიერება, სადაც ნათქვამია, რომ პოლიტიკური ძალა მოვიდა ლოზუნგით – საქართველო შევარდნაძის გარეშე. რას ნიშნავს ამ ფორმულაში „შევარდნაძე“? აჭარაში ამ შევარდნაძეს ჰქვია ასლან აბაშიძე, ივანე ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში – როინ მეტრეველი და ა.შ.

ახლა იმის გამო, რომ ასეთია სახელმწიფოებრივი ინტერესები, შეიძლება ვინმემ დაადგინოს, რომ უკვე მოძველებული ლოზუნგის მეორე ნაწილი (საქართველო აბაშიძის გარეშე) სწორი არ იყო. მე მინდა გაფრთხილების სახით ვთქვა: სიმართლე მდგომარეობს იმაში, რომ საქართველო უნდა იყოს არა მარტო შევარდნაძის, აბაშიძის და აბაშიძიშვილის გარეშე, ფეოდალიზმის გარეშე, არამედ საქართველო შეიძლება აღმოჩნდეს ძველი და ახალი ლიდერების გარეშეც, თუკი ვინმე სერიოზულად განიხილავს საქმეს, რომ პოლიტიკურ ინტერესს შესწიროს ესა თუ ის ფიგურა ან მიმდინარეობა, მაგალითად, *კმარა*.

შესაძლოა ვინმეს შესანიშნავ აზრად მოსჩვენებოდა საქართველოს მთლიანობის ინტერესების დასაცავად დათო ბერძენიშვილის დაპატიმრება და აჭარისთვის გადაცემა. მაკიაველისტურად განწყობილ საზოგადოებას შეეძ-

ლო ეს მოეთხოვა. მე, მაგალითად, სამშობლოს ინტერესებისათვის, თუ ისინი ასეა გაგებული, ამგვარი მსხვერპლისათვის მზად არ ვარ. პირადად არ ჩაგებარდები არც ერთ ხელისუფლებას არც ბათუმში და არც თბილისში. როდესაც უკან დახევის ნაბიჯები იდგმება, სამოქალაქო სექტორი თავის ადგილას უნდა დარჩეს და ჩვენ მინიმალურად უნდა მივაწოდოთ კადრები ახალ ხელისუფლებას, სადაც ეს საჭიროა და სადაც მართლა არა ჰყავთ. ახალი დანიშვნები აჩვენებს, რომ ყველაზე ძნელ ადგილებში პოულობენ კადრებს და კულტურის მინისტრსაც იპოვიან. იმედი მაქვს, რომ კულტურის და განათლების სამინისტროები ქვეყანაში სტრატეგიულ მნიშვნელობას შეიძენენ.

ჩემი აზრით, მთავარი უნდა იყოს ჩვენთვის, რომ შევინარჩუნოთ სექტორი. ნუ მივეცემით ეიფორიას, რომ მაგრები ვართ და მაგარი რამეები ჩავიდინეთ. ამავე დროს, ნურავის მივეცემთ საშუალებას, რომ ის, რაც წლების განმავლობაში აკეთა ჩვენმა სექტორმა, ასოციაციებმა, ფონდებმა, პრესამ, ან კმარას ახალგაზრდა გმირებმა, ახლა ერთი-ორი ან ხუთი კაცის გასაკეთებელი გახდეს. ამავე დროს ისტორია დაგვეხმარა და, ბოლოს და ბოლოს, საზოგადოებამ პერსონალურად დაინახა მიხეილ სააკაშვილი. ვისაც ეჭვი ჰქონდა, მან მიიღო სერიოზული პასუხი: ჩვენ წინაშე არის პასუხისმგებელი, ახალგაზრდა, ენერგიული, ვაჟკაცი კაცი. ყველა ამ თვისებას უნდა მიეხმოს უამრავი სხვა თვისება, რომელთა ერთობლიობასაც ქვეყნის მართვა ჰქვია. ამაში საქართველოს მომავალ ხელმძღვანელს უნდა დაეხმაროს სამოქალაქო სექტორი, თუ იგი იქნება წესიერი და პატიოსანი და თუ არ მოიქცევა ტელევიზიის პირველი არხივით. ასე რომ, ჩვენ გვაქვს შანსი, ვარდების რევოლუციამ ააყვავოს მესამე სექტორიც. სამწუხაროდ, არ არის გამორიცხული მოვლენათა განვითარების სხვა ვარიანტიც, რომლის მიხედვით შეიძლება მესამე სექტორი გაიფანტოს, ნაწილი წავიდეს პოლიტიკაში, მეორე ნაწილი პირველს დაუპირისპირდეს და ა.შ.

ყველას ესმის, რომ, როგორ უსიამოვნოდაც არ უნდა გამოიყურებოდეს რომელიმე არხი, გაზეთი, პირველივე სიგნალი მიმართული პრესის წინააღმდეგ, ეს არის სიგნალი მიმართული ჩვენ წინააღმდეგ, სიმაღლის წინააღმდეგ და სხვა. ჩვენ შეიძლება ვურჩიოთ ხელისუფლებას, რომ ცოტა ხანი თავის შეიკავოს ტელევიზიებში შესვლისაგან, რადგანაც თვითონ დამსჯელ სისტემაში ყოველთვის იყო სერიოზული კორუფცია და ბოლოს, წინადადება მაქვს, თუ იქნება დაპატიმრებებზე ლაპარაკი, წინასწარ გამოვაცხადოთ დიდი ამნისტია და მერე, ვინც რამდენს იმსახურებს, იმდენი მიუსაჯონ, მაგრამ ჩვენ ვიცოდეთ მყარად, რომ ციხეებში ტყუილად არავინ არ ჩაჯდება. დიდი ამნისტიის იდეა წინ უნდა უსწრებდეს დიდი სასამარ-

თღობის იდეას, იმიტომ, რომ არ დაგვავიწყდეს, პროკურორები, რომლებიც დააპირებენ ვინმეს საქმის გამოძიებას, საზოგადოების ნდობით ნაკლებად სარგებლობენ. ბუნებრივია, როდესაც გენერალური პროკურორი შეიცვლება, ვითარებაც შეიცვლება.

შეიძლება ითქვას, რომ არავინ დარჩა ამ ქვეყანაში, ფართოდ გაგებული სამოქალაქო სექტორის გარდა, ვისაც აქვს მორალური უფლება სხვების დაპატიმრებისა. ცსკ-ის საკითხიც ამგვარად დგას. ჩვენ გვინდა, უპირველეს ყოვლისა, მორალური პასუხისმგებლობა დავაკისროთ დამნაშავეებს, რადგან არავის აინტერესებს, რომ ციხის კარებზე იაროს და იქ მოინახულოს ყოფილი მეგობრები.

დავით ლოსაბერიძე

ნოემბრის მოვლენების შემდეგ საზოგადოებაში და საინფორმაციო საშუალებებში იმატა საუბარმა მესამე სექტორის შესახებ. რევოლუციური სამეზღვის და სხვა „ცნობილი სახეების“ მიერ ხშირად კეთდება განცხადებები იმის თაობაზე, რომ საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოება შედგა.

როდესაც სამოქალაქო საზოგადოებაზე იწყება საუბარი, თავისთავად ჩნდება ამ უკანასკნელის არასამთავრობო ორგანიზაციებთან დაკავშირების სურვილი და მისწრაფება. ეს არც არის გასაკვირი, ვინაიდან ის, ვისაც ოდნავი შეხება მაინც ჰქონია მესამე სექტორთან, სწორედ მას მიიჩნევს სამოქალაქო საზოგადოებად, მიუხედავად იმისა, რომ სამოქალაქო საზოგადოება, არასამთავრობო ორგანიზაციების გარდა, ასევე მოიცავს პოლიტიკურ პარტიებს, მასმედიას და პროფესიული თუ სხვა ნიშნით შექმნილ გაერთიანებებს (პროფესიული კავშირები, რელიგიური ორგანიზაციები და ა.შ.).

როგორია, ზოგადად, საზოგადოების დამოკიდებულება არასამთავრობოებისადმი, ეს ცალკე საკითხია და მას მოგვიანებით შევეხები. ამ ეტაპზე არანაკლებ საინტერესოა სექტორის თვითშეფასება მიმდინარე მოვლენების ფონზე.

დღეისათვის ყველა მოსაზრება, უმთავრესად ორ ჯგუფში შეიძლება გაერთიანდეს. ესაა ერთი მხრივ, თვითგმაცოფილების, ხოლო მეორე მხრივ, არასრულფასოვნების განცდა.

პირველი შეხედულების თანახმად, მესამე სექტორი აუტსაიდერი აღმოჩნდა. მან ვერ შეძლო მიმდინარე პროცესების მართვა. საზოგადოებისათვის გასაკები ღოზუნგები პოლიტიკურმა ძალებმა წამოაყენეს და მათვე მოახდინეს საზოგადოების მობილიზება. არასამთავრობო ორგანიზაციები მხოლოდ ნაწილობრივ აფიქსირებდნენ თავიანთ პოზიციებს და ხშირ შემთხვევაში, ესეც დაგვიანებით ხდებოდა. მოკლედ რომ ვთქვათ, მესამე სექტორმა ვერ მოახერხა ეკისრა წარმმართველი ძალის ფუნქცია.

მეორე შეხედულება ძირეულად უპირისპირდება პირველს. ამ მოსაზრების თანახმად სწორედ სამოქალაქო საზოგადოების სეგმენტებმა, მესამე სექტორმა და თავისუფალმა მედიამ, ბოლო წლების მუშაობის შედეგად, შეამზადეს ის იდეოლოგიური ბაზა, რამაც, საბოლოო ჯამში, აღნიშნულ ცვლილებებამდე მიგვიყვანა.

რა თქმა უნდა, ორივე ამ აზრს არსებობის უფლება გააჩნია და ორივეში არსებობს ჭეშმარიტების მარცვალი, თუმცა, პირადად ჩემთვის (და არა მართლ ჩემთვის) ჭეშმარიტება უფრო ამ ორ შეხედულებას შორის უნდა ვეძიოთ. გარკვეული როლი არასამთავრობო ორგანიზაციებმა მართლაც შეასრუ-

ლეს როგორც საზოგადოებრივი ჯრის მობილიზების, ისე „ვარდების რევოლუციის“ პროცესში, ამასთან იგი არ ყოფილა და ვერც იქნებოდა, მიმდინარე მოვლენების წარმმართველი ძალა.

ახლა ორიოდ სიტყვით შევეხოთ საზოგადოების დამოკიდებულებას მესამე სექტორისადმი. სამწუხაროდ, მცირე გამოჩაყლისის გარდა, ეს შეხედულება წლების განმავლობაში ნეგატიური იყო და უარყოფითი დამოკიდებულების ხარისხი დღითიდღე იზრდებოდა.

არსებული დამოკიდებულების უმთავრეს მიზეზად მე არასამთავრობო სექტორის საქმიანობის მითოლოგიზაცია მიმაჩნია. საზოგადოება, რომლისთვისაც უცხო იყო დემოკრატიული და ლიბერალური ღირებულებები და რომელსაც, კაცმა რომ თქვას, არასოდეს უცხოვრია თავისუფალ გარემოში, თავიდანვე ეჭვის თვალით შეჰყურებდა სამოქალაქო აქტივობის ნებისმიერ გამოვლინებას. შპიონომანიის სენით დაჟვადებული ადამიანები ხშირად სვამდნენ კითხვას, თუ ვინ მართავდა რეალურად ასეთ ფორმალურ თუ არაფორმალურ დაჯგუფებებს. მათთვის, მართლაცდა, ძნელი წარმოსადგენი იყო, რომ ადამიანთა გარკვეული ნაწილი საკუთარი ინიციატივით მოქმედებდა.

ამას თან ერთვოდა ისიც, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციები ფინანსურ თუ მორალურ მხარდაჭერას თავისუფალი სამყაროდან იღებდნენ. მოსახლეობაში გავრცელებული შეხედულების თანახმად, დასავლეთის მტრული ძალების („მასონი სოროსი“ და სხვა მასონები) მიერ დაფინანსებული ქმედებები ჩვენი ძირძველი ტრადიციების აღმოფხვრისაკენ იყო მიმართული.

ხელისუფლება მშვენივრად იყენებდა საზოგადოებაში არსებულ განწყობებს. ერთი მხრივ, ის თანამშრომლობდა მესამე სექტორთან და ყოველ შემთხვევაში დეკლარირების დონეზე მაინც იზიარებდა დამოუკიდებელი ექსპერტების ხედვებს თუ ღირებულებათა სისტემას, ხოლო მეორე მხრივ, ხელისუფლების მიმართ გამოთქმულ კრიტიკას სწორედ მტრული ძალების მიერ შემოგდებულ პროვოკაციად ახასიათებდა. ამით ორი შედეგი მიიღწეოდა: დასავლეთის თვალში დემოკრატიული იმიჯის შექმნა და არასამთავრობოების გაუცხოება საზოგადოებისაგან.

სამართლიანობა მოითხოვს აღინიშნოს, რომ ასეთი სურათის შექმნაში მესამე სექტორის მნიშვნელოვანი წვლილიცაა. ჩაგეტილობა და კლანურობის ელემენტები, გრანტების მოძიებაზე მეტისმეტი ყურადღების გამახვილება სრულიადაც არ უწყობდა ხელს საზოგადოებაში ჩვენი იმიჯის ზრდას.

დღეისათვის აშკარაა, რომ საზოგადოების დამოკიდებულება მესამე სექტორის მიმართ იცვლება. არასამთავრობოთა თანამეგობრობის ცნობილი სახეები საზოგადოებაში უკვე აშკარა სიმპათიით სარგებლობენ. გაირკვა, რომ „ენჯელომნიები“ თურმე წუხან ქვეყნის ბეზზე და მზად არიან, მთელ საზო-

გადოებასთან და ხელისუფლებასთან ერთად რეალური ქმედებები განხორციელონ ქვეყანაში არსებული სიტუაციის გამოსასწორებლად.

ასეა თუ ისე, დღეს აშარაა არასამთავრობოებს გარკვეული გავლენა საზოგადოებრივ აზრზე. ბევრი, როგორც საზოგადოებაში, ისე ხელისუფლებაში, მათგან მოელის მზა პროგრამებსა თუ რეცეპტებს; იზრდება მოთხოვნილება მესამე სექტორში არსებულ ინტელექტუალურ პოტენციალზე და ა.შ..

ამრიგად, დღეს არასამთავრობო სექტორთან მიმართებაში ჩნდება ახალი გამოწვევები, რაზეც რეაგირება აუცილებელია. ამავე დროს, ბუნებრივია იმის კითხვა, რამდენად რეალისტურია საზოგადოებაში არსებული მოლოდინები ჩვენთან მიმართებაში და, რაც არანაკლებ მნიშვნელოვანია, როგორ განვითარდება პროცესები უახლოეს მომავალში. რა თქმა უნდა, არ შეიძლება ვისაუბროთ მესამე სექტორზე, როგორც ერთიან მთელზე, ჩვენ შორის არსებობს განსხვავებული უნარები და შესაძლებლობები, ოპონირებაც და რადიკალურად დაპირისპირებული მოსაზრებებიც, მაგრამ, მგონი, უკვე დადგა დრო, მოხდეს შეთანხმება საქმიანობის ერთიან სტანდარტებზე და და თამაშის ძირითად წესებზე.

ამრიგად დღის წესრიგში დგას სამი საკითხი:

- როგორ განვითარდება მოვლენები და რა გარემო შეიქმნება ჩვენ ირგვლივ?
- რა რესურსები გაგვაჩნია ჩვენი მიზნების მისაღწევად?
- როგორი უნდა იყოს ჩვენი ტაქტიკა საზოგადოებასთან და ქვეყნის ახალ ხელისუფლებასთან მიმართებაში?

წინასწარმეტყველება მეტად ძნელი და უმადური საქმეა. ამიტომ უმჯობესია გავიწროთ მოვლენების განვითარების ყველა შესაძლო სცენარი და, აქედან გამომდინარე, მოვახდინოთ ჩვენი ქმედებების კორექტირება.

დავიწყოთ იმით, თუ რა შეიძლება მოხდეს? ეს დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ რა სახის ურთიერთობა გვექნება არსებულ ხელისუფლებასთან. მე მგონია, რომ ამ შემთხვევაში სამი შესაძლო ვარიანტი შეიძლება გამოიყოს:

1. არასამთავრობო ორგანიზაციებმა მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ხელისუფლების დადებითი იმიჯის გაქრობის პროცესში. ვგულისხმობ არა უბრალოდ უკმაყოფილების გამოხატვას არსებული სიტუაციისადმი, არამედ დასაბუთებულ, არგუმენტირებულ მსჯელობას და ალტერნატიული ვარიანტების შემოთავაზებას საკმაოდ ძლიერი სამოქალაქო პროტესტის ფონზე. ბუნებრივია, რომ ასეთი მოქმედი აგენტის არსებობა არ უნდა აწყობდეს ახალ ხელისუფლებას, თუ იგი არ აპირებს რეალური, ქმედითი ცვლილებების განხორციელებას ქვეყანაში. მეტად შემამფოთებელია

ის გარემოება, რომ ხელისუფლების ზოგიერთი წარმომადგენლის მხრიდან უკვე გაიჟღერა მოსაზრებამ, რომ უმჯობესია ჩვენ (არასამთავრობოებმა) ჩვენს საქმეს მივხედოთ და არ ჩავერიოთ ხელისუფლების საქმიანობაში;

2. შესაძლოა გაგრძელდეს 90-იანი წლების მეორე ნახევარში გაჩენილი ტენდენცია, როცა ხელისუფლებას, ან მის მნიშვნელოვან ნაწილს მაინც, უმეტესწილად, გარეგნულად მშვენიერი ურთიერთობები ჰქონდა არასამთავრობოებთან, ისმენდა მათ მოსაზრებებს, სრულიად იზიარებდა მათ, მაგრამ რეალურად არაფრის შეცვლა არ სურდა. ამ შემთხვევაში პრინციპი „წერე და იყითხე, რამდენიც გინდა“ კვლავ პირველი და მესამე სექტორებს შორის ურთიერთობაში სტატუს კვოს შენარჩუნებას შეუწყობს ხელს;
3. და ბოლოს, არსებობს იმის (თუნდაც მცირე) ალბათობა, რომ ხელისუფლება არა მარტო მოისმენს არგუმენტირებულ მოსაზრებებს და შეთავაზებებს და არა მხოლოდ გაიზიარებს მათ დეკლარირების დონეზე, არამედ სერიოზულ ნაბიჯებს გადადგამს ამ უკანასკნელთა რეალიზაციის გზაზე. ეს, ფაქტიურად, იდეალური შემთხვევაა, თუმცა, ასეც რომ მოხდეს, მესამე სექტორის წინაშე ახალი პრობლემები იჩენს თავს. კერძოდ, ჩნდება კითხვა, არის კი მესამე სექტორი მზად, იტვირთოს ასეთი პასუხისმგებლობა? გაგვაჩნია კი საამისო რესურსები?

მოდით, გულახდილად განვაცხადოთ, რომ მიუხედავად ხელისუფლებისა თუ პოლიტიკური სპექტრის რეფორმისტულად განწყობილი ნაწილის და საერთაშორისო ორგანიზაციების მხრიდან მესამე სექტორის ინტელექტუალური პოტენციალის მაღალი შეფასებისა, ჩვენ სერიოზული საკადრო, ადმინისტრაციული თუ ფინანსური პრობლემების წინაშე ვდგავართ. მე ვგულისხმობ არა საქართველოში რეგისტრირებულ 5000-ზე მეტ არასამთავრობო ორგანიზაციას, რომელთა 80%-ზე მეტი მხოლოდ ფორმალურად, ქაღალდზე არსებობს, არამედ იმ, რამდენიმე ათეულ მსხვილ და საშუალო ზომის გაერთიანებას, რომელიც ძირითადად განსაზღვრავს მესამე სექტორის სახეს.

ფაქტია, რომ მცირე გამოწვევის გარდა, სახეზეა მეტად სუსტი მენეჯმენტი; სუსტად მუშაობს, ან საერთოდ არ მუშაობს საზოგადოების ფართო ფენებთან ურთიერთობის სამსახურები; ყველგან იგრძნობა მაღალკვალიფიციური კადრების შიმშილი. ის ფაქტი, რომ არასამთავრობო სექტორი თავისი ინტელექტუალური შესაძლებლობებით ხშირად ჯობს სახელმწიფო აპარატს, ამ უკანასკნელის დაბალ უნარებზე უფრო მეტყველებს, ვიდრე მესამე სექტორის განვითარების მაღალ ხარისხზე. სავარაუდოა, რომ დღეისათვის, როცა არასამთავრობო ორგანიზაციების პოპულარობა თუ ცნობა-

დობის ხარისხი საზოგადოებაში მნიშვნელოვნად გაიზარდა, აღნიშნული პრობლემები კიდევ უფრო მკვეთრად იჩენს თავს.

ყოველივე ზემოთქმულს უნდა დავუმატოთ ისიც, რომ შეინიშნება არასამთავრობო სექტორის წარმომადგენელთა სახელმწიფო ინსტიტუტებში გადასვლის ტენდენცია. ამაში თავისთავად საგანგაშო არაფერია, უფრო მეტიც, ეს ბუნებრივი პროცესია, მაგრამ ისმის ორი კითხვა: მეტისმეტად ხომ არ შესუსტდება მესამე სექტორი ახალ რეალობაში? უზრუნველყოფს კი ასეთი პერეტრუბაციები სახელმწიფო სისტემაში საკმაო ოდენობის კვალიფიციური კადრების თავმოყრას?

მესამე უმთავრესი პრობლემა, რომელიც აუცილებლად უნდა მოვიხსენიოთ, არის ახალ გარემოში ახალი სტრატეგიული ხედვების შექმნის აუცილებლობა. როგორი ურთიერთობა უნდა გვქონდეს ხელისუფლებასთან? გავაგრძელოთ საღი ოპონირება მთავრობის მცდარი ნაბიჯების მიმართ და შევასრულოთ „უოჩლოგის“ ფუნქცია თუ მოვახდინოთ მთელი ძალების მობილიზება ხელისუფლების მიერ დაგეგმილი და დაწყებული რეფორმების წარმატებით განხორციელების მიმართულებით?

რა თქმა უნდა, შეიძლება დაველოდოთ ხელისუფლების მომდევნო ნაბიჯებს და შემდეგ მოვახდინოთ შესაბამისი რეაგირება მათზე, მაგრამ როგორც არ უნდა განვითარდეს მოვლენები, აუცილებელი ხდება, ერთი მხრივ, სექტორის რესურსების გაზრდა და მობილიზება, ხოლო მეორე მხრივ, საქმიანობის ახალი, უფრო დახვეწილი და ნათელი სტანდარტების, თამაშის წესების შემუშავება.

და ბოლოს, ორიოდ სიტყვა უახლოეს პერსპექტივებზე.

უკვე აღვნიშნე, რომ სექტორი კადრების მხრივ შესუსტდება. ამავე დროს, სახეზე იქნება უკუპროცესიც: სამთავრობო სტრუქტურების ბევრი წარმომადგენელი გადავა მესამე სექტორში. არასამთავრობო ორგანიზაციები შეიძლება გაძლიერდეს შედარებით სუსტი ან პოლიტიკურ ბატალიებში დამარცხებული პარტიების კადრებითაც. საქმიანობის როგორი პოლიტიკა (როგორც სტრატეგია, ისე ტაქტიკა) იქნება არჩეული სამომავლოდ, ეს თითოეული არასამთავრობო ორგანიზაციისა და უფრო მეტიც, თითოეული ინდივიდის გადასაწყვეტია. აქ შესაძლოა, რამდენიმე გზა გამოიყოს:

- არასამთავრობოები კადრებს აწვდიან სახელმწიფო სტრუქტურებს, ძლიერდება საღი ძალების ხვედრითი წილი სახელმწიფო აპარატში;
- არასამთავრობოები კვლავაც აგრძელებენ „უოჩლოგის“ ფუნქციებს და შეურიგებელი კრიტიკით აიძულებენ ხელისუფლებას, გამოასწოროს ძველი შეცდომა-დარღვევები და არ დაუშვას ახალი;

- ხელისუფლების მიერ არასწორი ქმედებების პირობებში გააგრძელოს მასთან კონსტრუქციული ურთიერთობა, რათა შიგნიდან იმოქმედოს და ააფეთქოს ის სისტემა, რომელიც ცვლილებებს არ ექვემდებარება.

ერთადერთი კითხვა, რაც კვლავ უნდა დავსვა, იგივეა: გვეყოფა კი რესურსები ყოველივე ამის განსახორციელებლად?

არასამთავრობო სექტორმა უკვე დაგვანახა, რომ საზოგადოებრივი ცხოვრების ცალკეულ სფეროებში მას შეუძლია შეცვალოს სიტუაცია, ან, უკიდურეს შემთხვევაში, მნიშვნელოვანი ზეგავლენა მოახდინოს მასზე. მოვიტან ცალკეულ არასამთავრობოთა კოალიციების თუ სამუშაო ჯგუფების მეტ-ნაკლებად წარმატებული საქმიანობის ორ მაგალითს:

პირველია არასამთავრობო ორგანიზაციათა ინტერესების დაცვა საკანონმდებლო დონეზე, როცა მონიტორინგის ჯგუფი ლობირებდა გონიერ შეღავათებს მესამე სექტორისათვის და არ დაუშვა ფინანსთა თუ უშიშროების სამინისტროებში შემუშავებული ისეთი კანონპროექტების მიღება, რომელიც საფრთხის ქვეშ აყენებდა საქართველოში არა მარტო მესამე სექტორის, არამედ საერთოდ, დემოკრატიული ღირებულებების არსებობას.

მეორე მაგალითად შეიძლება გამოდგეს არასამთავრობო ორგანიზაციების ჯგუფის საქმიანობა, რომელიც მიზნად ისახავდა ქვეყანაში რეალური დეცენტრალიზაციის პროცესის დაწყებას და თვითმმართველობათა უფლებების გაზრდას, რომელმაც არა მარტო ჩამოაყალიბა ნათელი ხედვები ამ საკითხის გარშემო, არამედ შეიმუშავა საკანონმდებლო ცვლილებათა პაკეტი, მოახდინა საქართველოს 30 ქალაქის თვითმმართველობათა კონსოლიდაცია და მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწია ხელისუფლების წინაშე ქვეყნის ტერიტორიული მოწყობის ოპტიმალური სისტემის ლობირების საქმეში.

მაგრამ ეს სრულებით არ არის საკმარისი. ანალოგიურ ცვლილებებს საჭიროებს სხვა მრავალი სფეროც. ამასთან ამაზე მუშაობა ახლავს უნდა დაიწყოს, ვინაიდან სახელისუფლებო სისტემის მეტ-ნაკლები სტაბილიზაციის შემდეგ რადიკალური ცვლილებების განხორციელების ალბათობის მკვეთრად შემცირებაა მოსალოდნელი.

აღნიშნულ საქმიანობის წარმართვისას დიდი ყურადღება უნდა მიექცეს საერთაშორისო და უცხოურ დონორ ორგანიზაციებთან ურთიერთობას და მათი საქმიანობის მაქსიმალური კოორდინირების პროცესს, ვინაიდან ამაზე მნიშვნელოვანწილადაა დამოკიდებული საქართველოს ხელისუფლების პოლიტიკა.

თენგიზ შერგელაშვილი

ისეთ მნიშვნელოვან საზოგადოებრივ მოვლენებს, რომელიც ბოლო პერიოდში საქართველოში მოხდა, ყოველთვის ახლავს როგორც დადებითი, ისე უარყოფითი მომენტები. მთლიანობაში საქართველოში 2003 წლის ნოემბერში განვითარებული მოვლენები, რომელმაც არსებული ხელისუფლების ცვლილება განაპირობა, უნდა შეფასდეს როგორც სახელმწიფოსათვის და საზოგადოებისათვის დადებითი მოვლენა. ვფიქრობ, არც ამ ცვლილებების აუცილებლობა იყო სადავო. ცალკეულ არასამთავრობო ორგანიზაციას ან გარკვეულ პიროვნებას შეიძლება ჰქონდეს გარკვეული განსხვავებული აზრი, მაგრამ, როდესაც ვმსჯელობთ, თუ როგორი უნდა იყოს ხვალისდელი დღე, საერთო მნიშვნელად უნდა იქნას აღებული ის პოსტულატი, რომ მთლიანობაში ეს ცვლილებები იძლევა შანსს, რათა ქვეყანაში სიტუაცია უკეთესობისკენ წავიდეს. ვფიქრობ, განსხვავებული მოსაზრებები სწორედ ამ შანსის უკეთ გამოყენებას უნდა შეეხებოდეს და არა დისკუსიებს მოვლენის აკარგვიანობასთან დაკავშირებით.

მეორე, ვფიქრობ, დიდად არ უნდა შეგვაშინოს ისეთმა თემებმა, როგორიცაა კონტრევოლუციური ტენდენციების წარმოქმნა. ასეთი ტენდენციების არსებობას ხელს უწყობს რამდენიმე გარემოება.

პროცესებში, რომელიც მთავრობის ცვლილებას უძღოდა წინ, საკმაოდ დიდი იყო მოქალაქეების აქტიურობა, ანუ განწყობა ჩამოყალიბებულია, რომ მოქალაქეთა აქტივობასა და მასობრივ გამოსვლებს შეუძლია რაღაც კონკრეტული შედეგის მიღწევა და, შესაბამისად, ამ ტენდენციის გაგრძელების საფრთხე არსებობს ორი მიმართულებით: ერთი მხრივ, რევოლუციის შემდგომი რეაქციის მიმართულებით, როდესაც რეგიონებში ცალკეულმა ადამიანმა ეს ფაქტორი შეიძლება გამოიყენოს თავისთვის, პიროვნულად მიუღებელი ადამიანის დასამარცხებლად, და მეორე მხრივ, იგივე ტალღა შეიძლება გამოიყენონ ადამიანებმა, რომლებიც თავს თვლიან, რომ ასეთი სამოქალაქო აქტიურობის მსხვერპლნი არიან. აღნიშნულის მაგალითია ის საფრთხე, რომელიც გაჩნდა უნივერსიტეტის აქტიურობის ფონზე. კარგია, რომ ეს საკითხი დარეგულირდა, რადგან შეიძლებოდა ეს ვიდატას ცუდად გამოეყენებინა. ყველაზე მთავარი, რამაც ეს ტენდენციები შეიძლება გამოავლინოს, არის შეცდომები, რომლისგანაც ალბათ არც ერთი ხელისუფლება, არც დროებითი და არც შემდგომში არჩეული, არ იქნება დაზღვეული. ეს შეცდომები განსაკუთრებით თვალსაჩინო ხდება რევოლუციის შემდგომ პერიოდში, რადგან გაცილებით უფრო სხვა მოლოდინი არის საზოგადოების მხრიდან. თუმცა, მიუხედავად ამ საფრთხეებისა, ისეთი მოვლენების, რომლებსაც ჩვენ

კონტრევოლუციურს ვუწოდებთ, რეალური საშიშოება არ არსებობს, რადგან ამისათვის არც საზოგადოებრივი საფუძველი არსებობს.

როდესაც სამოქალაქო საზოგადოების და არასამთავრობო ორგანიზაციების როლზე ვსაუბრობთ, მრავალი ფაქტორი უნდა გავითვალისწინოთ. მართებულია საუბარი იმაზე, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციები უნდა იყვნენ ნეიტრალურნი, კარგი გაგებით, იმიტომ რომ ნეიტრალურნი ცუდი გაგებითაც არსებობენ. თუ ჩვენ გავითვალისწინებთ ორ მომენტს: 1) ცვლილება დადებითად უნდა შეფასდეს 2) არის საფრთხე, რომ ეს მოვლენები არ წავიდეს წინ – ამ ფონზე წარმოუდგენელია ნეიტრალური პოზიციის დაკავება. დღევანდელ ეტაპზე და სამომავლოდაც ძალიან ბევრი ახალი პრინციპის დამკვიდრების ხელშეწყობა მოგვიწევს სახელმწიფოში და საზოგადოებაში. ამიტომ, არათუ ნეიტრალურები უნდა ვიყოთ, ეს პრინციპები ძირითად ტენდენციებად უნდა გავხადოთ. პოზიციის ნეიტრალურობა პარტიებისა და ლიდერების მიმართ სულ არ ნიშნავს ნეიტრალურობას პრინციპების მიმართ.

მეორე, უნდა შევეშვათ კამათს წარსულის შესახებ და შევეცადოთ ვისაუბროთ მომავალზე. მე მიმაჩნია, რომ პარლამენტის წინ მოწყობილ აქციას თუ შევადარებთ 15 წლის წინ მოწყობილ აქციებს, აშკარად სახეზეა სამოქალაქო საზოგადოების განვითარება. მიუხედავად ამისა, ამ ცვლილებების ყველაზე დიდი ფაქტორი მაინც ჩადებული იყო პროზაულ მიზეზებში, რასაც ჰქვია სოციალური, ეკონომიკური პრობლემები. სამოქალაქო საზოგადოება შედგა/არ შედგა – ეს მსჯელობის საგანია. რა როლი შეასრულა სამოქალაქო საზოგადოებამ – ამზეც შეიძლება ვიმსჯელოთ, მაგრამ ამ წარმატების მიზეზი მაინც პროზაული იყო და ეს არასოდეს არ უნდა დაგვავიწყდეს.

შემდეგი საკითხი, რაც მნიშვნელოვნად მიმაჩნია, არის ის, რომ ძალიან ხშირად არასამთავრობო სექტორიდან შეიძლება გამოიყოს ორი ტიპის ჯგუფები: პირველი, ისინი, რომლებიც ძირითად აქცენტს აკეთებენ მხოლოდ აქტიურობაზე, ხშირად ასეთი აქტიურობა შეიძლება ძალადობის ზღვართანაც იყოს და მეორე უკიდურესობა – რეალობასთან მოწყვეტილი ანალიტიკა. მე ვფიქრობ, რომ ყველაზე აუცილებელია, რომ შუალედი მოიძებნოს, როდესაც ის ენერგია, რომელიც არსებობს პირველ ჯგუფში, პოზიტიურად იქნება გამოყენებული, ხოლო ის ანალიტიკა, რომელიც მხოლოდ კაბინეტებში არსებობდა, გადაიქცეს პოზიტიური ნაბიჯების ძირითად საფუძვლად. ეს საკმაოდ რთულია, რადგანაც მოსალოდნელია, რომ კაბინეტური ტიპის ანალიტიკოსებმა მოინდომონ რეალობას მოკლებული ცვლილებები და პოზიციების სუბიექტივიზაცია. როგორც გამოცდილება გვიჩვენებს, არსებობს ობიექტურობის შეგრძნების დაკარგვის საფრთხე და წინა პლანზე სუბიექტური ჯარი მოდის ხოლმე, რაც ხელს უშლის მათ დანერგვას ცხოვრებაში.

ცვლილებების შემდგომი საქმიანობის მიზნებიც ალბათ პროზაული იქნე-

ბა, რასაც ჰქვია ქვეყანაში ეკონომიკური მდგომარეობის მნიშვნელოვანი გაუმჯობესება. აქედან გამომდინარე, დღეს ხელისუფლების დღის წესრიგშია არაპოპულარული, მაგარი და თანმიმდევრული ნაბიჯის გადადგმა. რადგან ძველ ხელისუფლებას ჰქონდა სისტემური პრობლემა, მან აიჩნია ე.წ. ევოლუციური გზა, რამაც მიგვიყვანა გახრწნილ სისტემამდე. ამრიგად, აუცილებელია გარკვეულ სტრუქტურებში მცდელობების განხორციელება, რათა ოპტიმიზაცია მოხდეს, რაც სახელმწიფოს მხრიდან ცალკეული ჯგუფების გარანტირებულობის ხარისხს შეამცირებს და გაზრდის რისკებს და შესაძლებლობებს საზოგადოების ნაწილში. სხვა საკითხია, რამდენად შეძლებს ამას ხელისუფლება?

მზად არის იგივე არასამთავრობო სექტორის თუნდაც ნაწილი, რომ ასეთ არაპოპულარული ნაბიჯების დროსაც შექმნას ის ფონი, რომ მათი განხორციელება იყოს შესაძლებელი?

საკადრო უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, ამ ცვლილებების ერთ-ერთი მთავარი შედეგი შეიძლება იყოს ის, რომ როგორც პარლამენტში, ასევე აღმასრულებელ ხელისუფლებაში, ადამიანთა საკმაოდ მნიშვნელოვანი ჯგუფი ასრულებდა ბალასტის ფუნქციას. შეცვლილმა სიტუაციამ უნდა განაპირობოს ამ ბალასტის შემცირება. შესაბამისად, იგი არ უნდა შეივსოს სხვა ბალასტით, რისი საფრთხეც არსებობს. პირველი მიზეზი ამისა არის ის, რომ თავად გამარჯვებული ძალებიდან შეიძლება იყოს მოსული ეს ბალასტი, და მეორე, საქართველოში არ არის პრობლემა მემარცხენე პოპულისტური იდეების გარშემო დარაზმვისა ან ახლადმოსული ხელისუფლების გარშემო გაერთიანებისა.

ყველაზე უნდა გააგრძელოს თავისი საქმე. ხელისუფლება ყველა პრობლემას ერთიანად ვერ გადაჭრის და გარკვეული პოლიტიკური მიზანშეწონილობის საკითხების გარკვევა კვლავ დგას დღის წესრიგში. ერთ-ერთი როლი არასამთავრობოებისათვის ალბათ ფონის შექმნაა. ფონი, რომელიც შექმნა არასამთავრობოებმა, და ახლაც უნდა შეიქმნას, უკვე გაცილებით უფრო პოზიტიური უნდა იყოს, ვიდრე ნეგატიური. ამ ფონიდან გამომდინარე ხელისუფლების ნაბიჯებიც კონსტრუქციული უნდა იყოს.

ლელა ხომერიკი

ვარდების რევოლუციიდან რამდენიმე დღის შემდეგ რუტინულ „ენჯეო“ საქმიანობას რომ მივუბრუნდი, 2 ნოემბრის არჩევნებამდე დაწყებული პროექტის წერა გაავარძელე. პროექტის პირველივე ნაწილს „პრობლემის აღწერას“, მესამე სექტორის ჟარგონზე „ლოპე დე ვეგას“ რომ ვეძახით, რომ გადავხედე, გული სასიამოვნოდ ამიჩქროლდა: მეგონა, დიდი ხნის ისტორიას ვკითხულობდი: „საზოგადოების უდიდესი ნაწილი ინდეფერენტულადაა განწყობილი პოლიტიკური პროცესების მიმართ, ვინაიდან არ სჯერა, რომ შეუძლია სერიოზული გავლენა მოახდინოს ქვეყანაში მიმდინარე პროცესებზე და ა.შ და ა.შ.“

2003 წლის საპარლამენტო არჩევნების შემდეგ განვითარებულმა მოვლენების მთავარი მონაპოვარი ის არის, რომ გარდატეხა და ქვეყნის მომავლის განსაზღვრა მოხდა ხალხის მონაწილეობით და არა სადღაც კულუარებში, თუნდაც ხალხის სასარგებლოდ, მაგრამ მისი მონაწილეობის გარეშე. მოქალაქეებმა სრულფასოვან მოქმედ პირებად იგრძნეს თავი და, რაც მთავარია, აჩვენეს უდიდესი სურვილი, იცხოვრონ სწორედ დემოკრატიულ სახელმწიფოში, ჰყავდეთ ანგარიშვალდებული და პასუხისმგებელი ხელისუფლება. ქართულმა საზოგადოებამ აჩვენა, რომ დემოკრატია მისი არჩევანია, დემოკრატიული ფასეულობები მისთვის უცხო და თავსმოხვეული არ არის და დემოკრატიული ღონისძიებები სავსებით თავსებადია მისთვის ტრადიციულ ღირებულებებთან. საარჩევნო ხმების დაბრუნება, ეროვნული სულის გაღვიძება, ღირსების დაცვა, გიორგობა (მოგვიანებით ახალი წელი და არჩევნები) – ამ შინაარსებმა უმტკივნეულოდ შეავსეს და გააძლიერეს კიდევ ერთმანეთი.

თუ ჯერ კიდევ ცოტა ხნის წინ სამოქალაქო საზოგადოება თითქოსდა მხოლოდ არასამთავრობო ორგანიზაციების ერთობა იყო, ახლა ახალი რეალობა ხშირად აღიწერება შემდეგნაირად, რომ საქართველოში სამოქალაქო საზოგადოება შედგა. თუმცა წინ უამრავი გამოცდა და გამოწვევაა, მთავარია, რომ რაღაც ძირითადი მოხდა. გაჭიანურებული სტაგნაციის პერიოდში ხშირად ისმებოდა კითხვა რამდენად ეფექტურია მესამე სექტორის მუშაობა? ერთ პროექტს მეორე მოსდევდა, ცვლილებები კი უზილავი იყო. თუ საზოგადოებაში კრიტიკული მასა დაგროვდა დემოკრატიულად მოაზროვნეების, უნდა ვივარაუდოთ, რომ ამაში მესამე სექტორსაც მიუძღვის თავისი წვლილი. შემდგომში საზოგადოების განვითარების თვისობრივად ახალ ეტაპზე გადასასვლელად, დემოკრატიული ცნობიერების გაზრდის მიმართულებით საქმიანობა აუცილებლად უნდა გაგრძელდეს.

შეგარდნადის გადადგომის შემდეგ გამართულმა სახალხო ზეიმმა აჩვენა, რომ ადამიანებს მონეტრათ წარმატება, პრობლემის გადაჭრის სიხარული. ძალიან მნიშვნელოვანია სამოქალაქო მუხტი, გენებათ, ხალხის შენარჩუნდეს და წარმართოს ახალი სახელმწიფოს შენების მიმართულებით. ბოლოდროინდელმა მოვლენებმა აჩვენა, რომ საზოგადოება არ არის აპათიური და ნიჰილისტურად განწყობილი პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ მოვლენებში მონაწილეობისადმი. ხალხი აპათიური იყო მანამ, სანამ არ იცოდა, კონკრეტულად რა უნდა ეკეთებინა, თორემ ცუდ ცხოვრებას რომ კარგი ურჩევნია, დიდი ხანია იცის. მოქალაქეებმა ნამდვილი სამოქალაქო აქტივობა გამოიჩინეს, როდესაც მკაფიოდ დაინახეს მონაწილეობის კონკრეტული გზები: საარჩევნო სიაში თავის გადამოწმება, არჩევნებზე მისვლა თუ მერე ქუჩის აქციებით საარჩევნო ხმების დაცვა, შემდეგ უკვე ამომრჩეველთა რეგისტრაციის გავლა და კვლავ არჩევნებზე მისვლა.

ამჟამად, საჭიროა ასევე პოპულარული და საყოველთაო გახდეს მაგალითად შემდეგი იდეა: იცოდე რამდენია შენი სოფლის ბიუჯეტი, რაში იხარჯება და შეიძლება თუ არა უფრო ეფექტურად დაიხარჯოს. ასეთი, ერთი მხრივ მარტივი, მაგრამ აუცილებლად წამოსაწევი და ასამუშავებელია უამრავი იდეა, რათა არსებული სამოქალაქო ენერგია და მუხტი ადგილებზე დემოკრატიული ცვლილებების დასაჩქარებლად მიმართოს.

ამიტომაც, უნდა მოინახოს და დაინერგოს მონაწილეობის კონკრეტული ფორმები და მექანიზმები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მოქალაქეთა რეგულარულ ჩართულობას მართვის პროცესში და მათი ინტერესების გათვალისწინებას. მესამე სექტორის ერთ-ერთი მთავარი როლი სწორედ საზოგადოების ჩართულობის ახალი სივრცეების შექმნა უნდა იყოს, რათა მოქალაქეები რეფორმირების პროცესის თანამონაწილეებიც იყვნენ, მეტიც მოქალაქეთა მონაწილეობა რეფორმების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი რესურსი უნდა გახდეს.

ცხადია, ვერც ერთი იდეა ვერ გახდება საყოველთაო, თუ არ განხორციელდა მიზანმიმართული და ეფექტური საინფორმაციო კამპანია, რაც ტელევიზიის გარეშე წარმოუდგენელია. (კმარას საქმიანობის მედია-მხარე კარგი მაგალითია სამოქალაქო ინტერესების დაცვის ქმედითი სატელევიზიო კამპანიისა). თუ ბოლოს და ბოლოს სახელმწიფო ტელევიზია საზოგადოებრივ ტელევიზიად გარდაქმნება და ღია გახდება სოციალური რეკლამისათვის, მესამე სექტორს უფრო ფართო შესაძლებლობა მიეცემა გამოიყენოს ტელევიზია სხვადასხვა ტიპის ადვოკატირების კამპანიებში. საერთოდ, საზოგადოებრივი ცნობიერების გაზრდაზე მუშაობისას ბევრია საფიქრელი იმაზე, რომ ტრადიციული ფორმების (სემინარი, ტრენინგი, პუბლიკაცია) გვერდით შევქმნათ რთული სოციალური შინაარსების გადაცემის სხვა მოქმედი ფორმე-

ბი, რისთვისაც მესამე სექტორმა აუცილებელად უნდა გაზარდოს თანამშრომლობა შემოქმედებითი სფეროს სოციალურად მგრძნობიარე წარმომადგენლებთან.

თვისობრივად ახალ დონეზე ასაყვანი სახელმწიფო სტრუქტურებთან თანამშრომლობა. წესით, ახლაა საუკეთესო დრო არასამთავრობო სექტორის მიერ სხვადასხვა სფეროში წლების მანძილზე დამუშავებული იდეების განსახორციელებლად. ძალიან მნიშვნელოვანია, არასამთავრობო ორგანიზაციებმა აქტიურად შესთავაზონ ახალ ხელისუფლებას შემუშავებული კონკრეტული ხედვები, წინადადებები თუ კანონპროექტები, თუ რამეა გაკეთებული და დაგროვილი, რაც პოლიტიკური ნების არარსებობის პირობებში ვერ განხორციელდებოდა. ზოგადი კურსი ნათელია, მაგრამ შესასრულებელია კოლოსალური სამუშაო, რაც დიდ რესურსებს მოითხოვს, ფინანსურსა და ადამიანურს, და, რაც მთავარია – დროის რესურსს. დრო კი მაინც და მაინც ბევრი არ არის, ისედაც ამდენი წელი გაიფლანგა. ახალ ხელისუფლებას სწრაფი ნაბიჯებით მოუწევს სვლა, რათა ხალხის იმედები გაამართლოს. სამოქალაქო სექტორი უნდა შეეცადოს, რომ, ერთი მხრივ, ეს სვლა მართლაც სწრაფი იყოს, მეორე მხრივ კი რაც შეიძლება ნაკლები შეცდომა იქნას დაშვებული. თუმცა, სახელმწიფო სტრუქტურებთან აქტიური თანამშრომლობა აუცილებელია, მაგრამ საზოგადოებრივი ორგანიზაციებისათვის გარე მონიტორისა და შემფასებლის როლი მაინც ერთ-ერთი უმთავრესია. თანაც აუცილებელია, პოზიციის წარმოჩენისა და ლობირების სხვადასხვა ორგანიზებული ფორმის გამოყენება და გამოყენება, რათა მესამე სექტორი მხოლოდ განსხვავებული მოსაზრებების დამფიქსირებლად არ დარჩეს.

განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს, თუ როგორ წავა ტრანსფორმაციის პროცესი ადგილებზე, სადაც დემოკრატიული ინსტიტუტები არ არის ძლიერი.. იმ დროს, როცა ადგილობრივი თვითმმართველობა ძალიან სუსტია, უმწირესი რესურსები აქვს და არაკვალიფიციური კადრებითაა დაკომპლექტებული, არ არსებობს გადაწყვეტილების მიღების პროცესში მოქალაქეთა აქტიური და კონსტრუქციული ჩართვის ტრადიცია; ცენტრალური ხელისუფლების მიერ სწორი კურსის არსებობის პირობებშიც კი ძალიან ძნელი იქნება ეფექტური მართვის განხორციელება. ამიტომაც ადგილებზე დემოკრატიული რეფორმების წარმატებით გატარებას არასამთავრობო ორგანიზაციებმა დიდი ყურადღება და ენერგია უნდა დაუთმონ.

სამოქალაქო ინტერესების დაცვის პროგრამის ფარგლებში ჩატარებული კვლევის მიხედვით, არასამთავრობო სექტორის მიმართ საზოგადოების ერთ-ერთი მოლოდინი იყო სოციალური პრობლემების მოგვარების ხელშეწყობა. იმ დროს, როცა, მიუხედავად უმწვავესი სოციალური ფონისა, საზოგადოებისათვის სრულიად ბუნდოვანია კონკრეტულად როგორ უნდა წარიმართოს

სოციალური სფეროს განვითარება, დამოუკიდებელი ექსპერტები სწორედ ამ სფეროში არიან ყველაზე ნაკლებად ხილულები, განსხვავებით ადამიანის უფლებების დაცვის, სამართლებრივი, არჩევნების, სამხედრო და სხვა სფეროებისგან. 2003 წლის ზაფხულში ჩატარებულმა მედიის მონიტორინგმა გვიჩვენა, რომ შესწავლილ ერთთვიან პერიოდში წამყვან ტელეარხებზე სოციალური საკითხების შესახებ არც ერთი ექსპერტული კომენტარი არ გაკეთებულა.

მიუხედავად აქტუალობისა, სოციალური თემა ჯერჯერობით არც პოლიტიკოსების მიერ არ არის ღრმად დამუშავებული. პოლიტიკური დისკუსიის შემოიფარგლება მხოლოდ იმის კონსტატაციით, რომ სოციალური პრობლემები გაუსაძლისია და გაუმჯობესებას მოითხოვს, ხოლო კონკრეტული გზებიდან ნათელია მხოლოდ ის, რომ მეკეთრად უნდა გაუმჯობესდეს ადმინისტრირება, რათა პენსიები და დახმარებები დროულად დარიგდეს.

გაჭიანურებული სოციალურ-ეკონომიკური კრიზისის პრობლემაში ადამიანებს სწრაფადვე უნდათ ხელშესახები შედეგების დანახვა, რომელიც მათ ცხოვრებას რეალურად გააუმჯობესებს. ამიტომ მიუხედავად იმისა, რომ ახალ ხელისუფლებას ხალხის დიდი მხარდაჭერა აქვს, სოციალური პრობლემების გადაწყვეტა სწორედ ის სფერო, სადაც ყველაზე რთული იქნება ნდობის მანდატის შენარჩუნება. ამიტომ სოციალური სფეროში სახელმწიფო პოლიტიკის შემუშავების პროცესს აუცილებლად უნდა ახლდეს შინაარსიანი საზოგადოებრივი დისკუსია. სწორედ ამ სფეროში არ შეიძლება არავითარი ბუნდოვანება, ხელისუფლების პოლიტიკა გაზიარებული უნდა იყოს საზოგადოების მიერ და მოქალაქეები დარწმუნებული უნდა იყვნენ, რომ სოციალური დაცვის ეს დონე ის შესაძლო მაქსიმუმია, რისი მიღწევაც ამ ეტაპზე შეიძლებოდა. არანაკლებ მნიშვნელოვანია აგრეთვე ეფექტური ადგილობრივი სოციალური პოლიტიკის ფორმირებაც. ამ საკითხებზე საჯარო დისკუსიის სტიმულირებაშიც საზოგადოებრივმა ორგანიზაციებმა, მათ შორის რეგიონებში მომუშავეებმა, თავისი წვლილი უნდა შეიტანონ.

ახალი დროება არის ერთგვარი გამოცდა მესამე სექტორისათვის. თუ ადრე რეაქციული, კორუმპირებული, არაფრის მაქნისი სახელმწიფო ჩინოვნიკების გვერდით მომგებიან შუქზე გამოსაჩინად საკმარისი იყო უბრალოდ ნორმალური ადამიანი ყოფილიყავი და პროგრესული იდეები გქონოდა, ახლა უკვე ძალიან ღირებული და ხარისხიანი პროდუქტი უნდა შეიქმნას, რომ არასამთავრობო ორგანიზაციების როლი საზოგადოებისათვის თვალსაჩინო იყოს.

Summary

On November 28, 2003, shortly after the «Rose revolution», the Caucasus institute for Peace, Democracy and Development organized a discussion on the role of non-governmental organizations in recent political processes upheld in Georgia. The participants made attempts to analyse the new prospects and challenges facing the third sector in a new environment.

The meeting was organized in the framework of Citizen's Advocate! Program and represented the fifth discussion among the series of discussions devoted to the problems of non-governmental organizations of Georgia.

After the discussion five participants presented articles to organizers where they analysed prospects of development of Georgian civic society.

Although the meeting did not aimed at the assessment of the main trends in current Georgian political developments, it gave the first and quite multifaced vision of Georgian civil sector representatives on the «Rose Revolution».

Generaly, most of the participants expressed positive attitudes towards the November events, some of them made critical comments as well. Particularly, some presenters negatively assessed the situation and were pessimistic about the future.

It also should be mentioned that the opinions expressed during the discussions seriously differed from the general public opinion. According to the presenters' view eiphoria exceeded in public opinion while most of discussants tried to distance themselves from such kind of attitudes and focused more on the existed problems.

CIPDD-ის ბიბლიოთეკა

1. შარლ ლუი მონტესკიე. *კანონთა გონი*, 1994, 864 გვ.
2. *რუსი ფილოსოფოსები დემოკრატიაზე და რევოლუციაზე* (ს. ფრანკი, ნ. ბერდიაევი, ს. ბულგაკოვი), 1994, 240 გვ.
3. *დემოკრატიის კლასიკური დოკუმენტები*, 1994, 48 გვ.
4. Мераб Мамардашвили. *Классический и неклассический идеалы рациональности*, 1994, 96 გვ.
5. *ჭკუა ვაისვან*, 1995, 160 გვ.
(სოციალური და პოლიტიკური კვლევების აღმანახი)
6. ვია ნოდია. *საით?* (პოლიტიკური პუბლიცისტიკა), 1995, 208 გვ.
7. *Грузия. Данные о вооруженных силах* (материалы русской разведки 1921 г.), 1995, 48 გვ.
8. ვაცლავ ჰაველი. *ძალა უძალოთა*, 1995, 96 გვ.
9. *საზოგადოება და პოლიტიკა I*, 1996, 272 გვ.
(სოციალური და პოლიტიკური კვლევების აღმანახი)
10. მოშე დაიანი. *ცხოვრება ბიბლიით*, 1996, 136 გვ.
11. ჟან ჟაკ რუსო. *საზოგადოებრივი ხელშეკრულება*, 1997, 152 გვ.
12. იოჰან ჰაინრიხა. *Homo Ludens*, 1997, 260 გვ.
(ნაშრომი კულტუროლოგიაში)
13. მერაბ მაჰარდაშვილი. *ლექციები ფსიქოანალიზის შესახებ*, 1998, 64 გვ.
14. *საქართველოს პოლიტიკური სისტემა* (ცნობარი), 1998, 280 გვ.
15. დავით ლოსაბერიძე. *თვითმმართველობა საქართველოში*, 1998, 131 გვ.
16. ფრენსის ფუკუიამა. *ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი*, 1999, 400 გვ.

17. გია ნოდია. *კონფლიქტი აფხაზეთში – მიზეზები და გააზრება*, 1999, 74 გვ.
18. *საზოგადოება და პოლიტიკა II*, 1999, 236 გვ.
(სოციალური და პოლიტიკური კვლევების ალმანახი)
19. *საზოგადოება და პოლიტიკა III*, 2000, 232 გვ.
(სოციალური და პოლიტიკური კვლევების ალმანახი)
20. *სამხედრო-სამოქალაქო ურთიერთობები საქართველოს მაგალითზე*, 2000, 290 გვ.
21. ედვარდ ჰელეტ კარი. *რა არის ისტორია?*, 2001, 144 გვ.
22. *საზოგადოება და პოლიტიკა IV*, 2002, 288 გვ.
23. ქ. ს. ლუისი. *უბრალოდ ქრისტიანობა*, 2002, 200 გვ.
24. *მუშაობა კონფლიქტზე: უნარ-ჩვევები და სტრატეგიები* (სახელმძღვანელო), 2002, 224 გვ.
25. Ф. Куне. *НАТО и Южный Кавказ*, 2003, 116 გვ.

